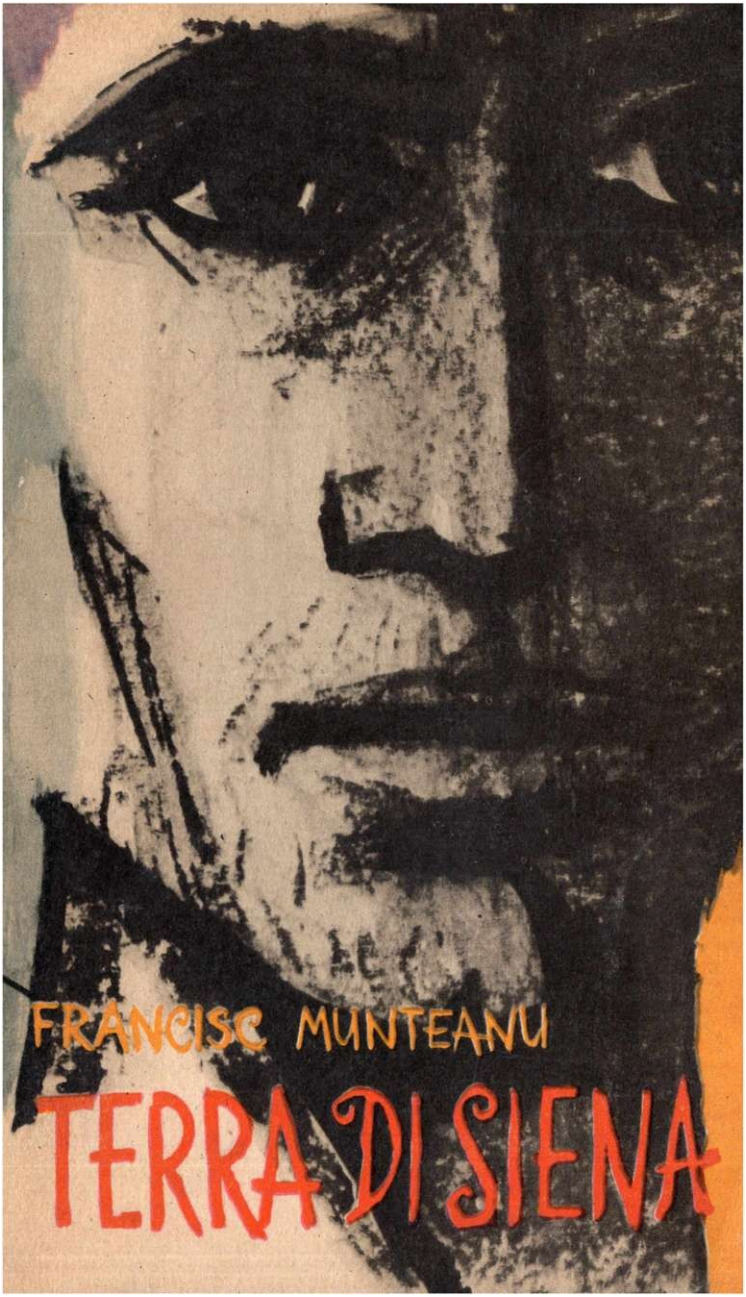

FRANCISC MUNTEANU TERRA Di SIENA
EDITURA TINERETULUI

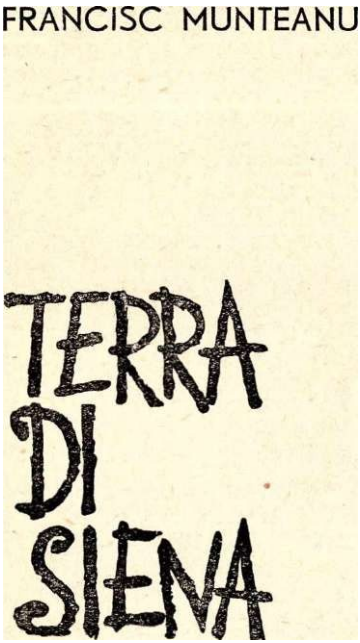

Coperta de EUGEN MIHĂILESCU

Responsabil de carte: A. Bengescu Tehnoredactor: C. Vulcănescu.

Dat la cules 10.08.1962. Bun de tipar 06.10.1962. Tiraj 23.100 broşate, 2060 legate. Hârtie semivelină de 63 g/m². Fi. 840X1080/32. Coli editoriale 8. Coli de tipar 10. Comanda 5916. A. nr. 0619. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 (R).

Tiparul executat sub comanda nr. 20.871, la Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii", Piaţa Scânteii nr. 1 r Bucureşti – R.P.R.

PROLOG

Tiberiu Voican avusese o tinereţe zbuciumată: la vârsta de zece ani l-a lovit un cal şi de-atunci n-a fost bun de lucru. A trebuit să părăsească întreprinderile comunale şi să se înscrie la şcoală. În clasă, mobilată cu mesele şi scaunele de la restaurantul de vară al lui Klinger, se simţea bine; în soba de tuci neagră şi burduhănoasă ardea tot timpul focul, iar pereţii albi şi curaţi îi dădeau un sentiment de linişte. Din cauza piciorului înţepenit nu putea să se joace cu ceilalţi copii; iar colegii îl ocoleau. Cu

timpul, Tiberiu Voican s-a obişnuit cu singurătatea: stătea ore întregi pe pietrele galbene de la marginea trotuarului şi privea cum se scurgea apa mocirloasă în rigolă. După multe luni de meditaţie ajunse la concluzia că în orăşel nu-i decât sărăcie şi nămol. Sărăcia nu i-a plăcut, aşa că s-a apropiat de nămol: l-a frământat, a făcut case din el, pe urmă câini, chifle şi bile. Într-o zi, un vecin i-a călcat în picioare ceea ce modelase şi Voican, supărat, i-a făcut chipul din lut.

— Mă, ăsta e Sitaru, chiorul, i-au spus oamenii şi el era bucuros că lutul semăna cu Sitaru.

Duminică, din amvon, preotul a spus drept-credincioşilor că micul Voican e stăpânit de duhurile cele rele; că face chipuri cioplite.

Părinţii, ca să scape de gura orăşelului, l-au trimis într-un internat gratuit, din partea cealaltă a imperiului austro-ungar, la Vihnie, în Slovacia. Dar Voican nu s-a mai despărţit de lut: îl frământa şi degetele lui firave şi neobişnuit de lungi au început să-l domine. Lutul în mâinile lui se transforma, prindea viaţă. Chiar şi în timpul celorlalte ore de studiu nu se gândea decât la figurinele lui de pământ, îi era dor de ele. Iar când era singur în atelierul de lucru, înşira obiectele pe masă: un Napoleon mai slab decât cel din pozele oficiale, ironic, cu nişte zbârcituri la colţul buzelor (aşa cum şi-l închipuia Voican pe marele împărat al Franţei); un Liszt cu faţa osoasă, cu păr lung; un cerşetor, un pompier şi portretul portarului internatului, un om gras, buhăit şi cu faţa rotundă, fără riduri, ca o băşică de porc umflată.

Voican privea lung busturile şi când era sigur că e singur în atelier, le punea întrebări, le cerea sfaturi. Se întreba la ce s-or fi gândind oamenii creaţi de el şi, cum niciunul nu-i răspundea, se întrista. Până la urmă găsi un mijloc de a se înţelege cu chipurile cioplite: le punea întrebări în aşa fel ca răspunsul să se mărginească numai la un „da” sau la un „nu”, apoi privea fix, adesea ore întregi în ochii de lut ai statuilor. Câteodată, după multă aşteptare, avea impresia că Napoleon îşi lasă puţin

pleoapele sau că portarul internatului clipeşte aprobativ.

Când nu avea cursuri, se ducea în atelierele pietrarilor de lângă cimitirul comunal şi învăţa să mânuiască dalta, cum şi încotro se ramifică vinele marmurei şi cum se şlefuiesc cu apă şi praf feţele îngeraşilor ca să nu se tocească trăsăturile. Umil, stătea ore întregi în spatele cioplitorilor, se ducea să le cumpere ţigări şi-i asculta când îi înjurau pe cei care se încăpăţânau să trăiască.

Unul dintre cioplitori, un ceh, Kropacec, avea un frate orb care le cânta muncitorilor din armonică. Uneori, dacă muncitorii îl îmbătau, cânta şi cuplete în care se spunea că sfânta Maria ar fi fost servitoare la Irod şi acesta a necinstit-o chiar în sala tronului; Maria, cu burta la gură, a fugit cu un dulgher, minţindu-l că a rămas grea de la sfântul duh. Cioplitorii îl acompaniau şi Tiberiu se mira că nu se temeau de mânia lui Dumnezeu. În zilele când cântau asemenea cântece, Tiberiu se refugia undeva într-o biserică, rugându-se ca Dumnezeu să-i ierte, să nu-i trăsnească din seninul cerului.

După terminarea liceului, profesorii nu l-au mai trimis acasă, ci, făcând cereri peste cereri, au obţinut pentru el un loc la Şcoala de Arte Frumoase din capitala monarhiei, la Viena.

Seara, după cursuri, se plimba pe Ring, privea imaginea răsturnată a caselor în apa cenuşie a canalului şi asculta „Amintirile din Herculane” ale lui Strauss, cântate de o fanfară militară îmbrăcată în uniformă albastră. Când se întuneca şi în apă nu se mai vedeau decât pătratele tremurate ale geamurilor, holba ochii la trecători: ar fi vrut să aibă şi el un frac cenuşiu în carouri, un hohţilindru de aceeaşi culoare şi un baston subţire din lemn de cireş dat cu politur.

În clasă învăţa să mânuiască o linie în chip de baston, ţinând în mână un ziar mototolit, care închipuia o pereche de mănuşi de piele de căprioară. Pe Corso, femeile îmbrăcate în rochii colorate de lamé îşi acopereau faţa până peste ochi cu voaluri subţiri, transparente, ca să

estompeze fardurile aplicate cu dărnicie. Prin uşile deschise ale cofetăriilor de vară, deschise până toamna târziu, răzbătea mirosul aromat al ciocolatei ¡ muzicanţi subţiri cântau ceardaşuri din repertoriul lui Danko Pista.

Cel mai mult însă îi plăcea să stea în faţa statuilor din Schönbrunn, să le privească cercetător, aşa cum priveşti un prieten pe care nu l-ai mai văzut de multă vreme. Se bucura neaşteptat de mult când descoperea câte o greşeală şi, deşi ştia că în aceste mici bucurii era foarte multă răutate, nu putea să se despartă de ele. Cele mai multe greşeli le descoperea la statuia Mariei Tereza. Statuia era aşezată pe un postament înalt, înconjurată de t) mulţime de personaje decorative. Era prost rezolvat unghiul cotului la braţul cu care ţinea bula; poziţia era nefirească, obositoare; degetele nu erau încordate ca să simuleze greutatea bulei şi la fel de naiv erau rezolvate şi faldurile rochiei: toate erau paralele, aproape simetrice, ca la statuile vechi romane, făcute în serie, de sculptorii din provincie.

Lucrând, descoperise că portretele reuşite nu erau acelea care semănau perfect, ci acelea care reflectau caracterul bun sau rău al individului sculptat. Profesorii cercetau busturile lui, clătinau din cap, îl aprobau şi-l invidiau totdeauna. Dar Voican nu vedea nimic din toate acestea. Lucra pasionat, orbeşte, fără să se intereseze de ceilalţi colegi din clasă. Dar cu unul, cu un român de undeva din apropierea Braşovului, se înţelegea. Discuta cu el nopţi întregi cum că sufletul nu este ascuns undeva în corpul omenesc, ci fiecare individ îşi afişează sufletul pe faţă, în priviri, în expresie. Chiar semnul lui Cain, explica el, nu trebuie înţeles mecanic; nu era vorba de un semn, de o ştampilă aplicată pe frunte, asemănătoare cu cea pe care o aplicau poştaşii pe timbre, ci de un semn ascuns în priviri, în felul de a ţine bărbia.

Împreună cu prietenul din apropierea Braşovului a făcut curte unei studente de la conservator. Fata era unica fiică a unui funcţionar de la Engerau. Era săracă, îmbrăcată modest şi venise la Viena să studieze pianul.

Iubea mult rochiile de lamé, mai mult decât exerciţiile şi pe husari mai mult decât contrapunctul. Asculta plictisită teoriile lui Voican, privea absorbită vitrinele încărcate cu pălării mari cu pene şi-şi întorcea capul după fiecare individ cu mustăcioara subţire, răsucită. Prietenul lui Voican îşi lăsase mustăţi, le răsucea vârfurile cu apă cu zahăr şi învăţase să valseze. Datorită ghetelor reuşi să cucerească inima Barbarei. Voican se resemnă: nu se simţea bine decât atunci când degetele lui lungi, neverosimil de lungi, se înfigeau voluptuos în carnea rece, densă a lutului.

Modela femei pure, angelice. Ura urâtul, asimetricul. Nu se mai ducea la concertele date în grădina Prater decât atunci când se cânta Mozart. Pe Wagner şi pe Beethoven nu-i suporta: se temea de ei; creaţiile lor îl obsedau: aveau ceva diabolic, brutal ca nişte patimi dezlănţuite.

Odată, colegii, ca să-şi bată joc de el, i-au trimis o prostituată în cameră. Femeia avea un chip de veneră şi o voce subţire, melodioasă ca un sunet de vioară. Voican i-a vorbit o jumătate de oră despre artă, despre statui şi multe ale nimicuri. Prostituata, plictisită de vorbărie, i se aşează pe genunchi şi-l rugă să se dezbrace. Voican începu să tremure, să transpire, apoi supărat o aruncă de pe genunchi:

— Eu îţi vorbesc despre artă, despre puritate, despre perfecţie şi tu, tu…

— Iartă-mă, dragul meu, eu nu mă pricep la artă. Eu nu sunt decât o curvă. Dă-mi cinci şilingi. Am pierdut o jumătate de oră cu tine. Nu ştiu cine eşti şi nici nu mă interesează ce faci. Perfecţiunea mă interesează şi mai puţin. Am fost trimisă de prietenii dumitale. Ori eşti impotent ori nebun. Dă-mi banii!

Pentru prima oară Voican nu s-a simţit bine în compania lutului. A îmbrăţişat o statuie neterminată şi a plâns. Pe urmă se simţi vinovat faţă de lut şi începu să lucreze. Scobi faţa statuii cu unghiile, lucră cu zece degete, cu palmele, cu braţele, cu bărbia. Lutul gemea: liniile se modificau: faţa statuii se schimonosi, deveni

stranie. Semăna cu un om obosit, obsedat de ceva rău. Când ceilalţi colegi i-au văzut lucrarea s-au speriat. S-au adunat şi profesorii şi l-au întrebat ce face. În loc de răspuns, Voican zdrobi faţa statuii cu un pumn.

— Nimic. Mă joc. Apoi se aşează şi-şi lăsă capul în palme.

Ca prin vis auzi comentariile profesorilor:

— Mare talent… Păcat de el…

Niciunul dintre colegi nu-l întrecea în dibăcie. Lutul cu care lucra aici era bun şi preparat cu ulei: nu se fărâmiţa. La sfârşitul celor patru ani de studii a făcut o Fecioară Marie cu chipul şi asemănarea maică-sii. Dacă îşi închidea ochii, o vedea vag, tristă şi obosită. Ultima imagine a ei i-a rămas bine întipărită în minte: stătea rezemată de gardul din faţa casei şi-şi frământa şorţul cu amândouă mâinile. Plângea fără lacrimi. Colegiul profesoral i-a premiat lucrarea cu medalia de aur a şcolii. Fotografia statuii a fost reprodusă de toate ziarele şi un episcop cu voce blândă de la catedrala din Kaiserstadt i-a comandat o copie mare din marmură. Voican a terminat statuia într-un an şi cu banii primiţi s-a întors acasă. Nu-l mai cunoştea nimeni. Părinţii muriseră, fraţii săi se însuraseră şi se risipiseră prin ţară. Cu bani în buzunar, cu un iz amărui în gură, Voican se trezi singur pe lume. Cam tot pe vremea aceea au început să scrie ziarele despre omorârea lui Franz Ferdinand la Sarajevo. Nimeni nu vorbea decât despre principe şi despre război. Oamenii cântau marşuri soldăţeşti, deveniseră patrioţi şi împăratul ordonă mobilizarea generală. Din cauza piciorului înţepenit, pe Voican nu l-au luat pe front. S-a mutat la Oradea, a intrat în învăţământ şi a predat desenul, îşi îndemna elevii să-şi rotunjească liniile, să fie puri.

Şcolarii îşi băteau joc de el; îl desenau pe tablă, îi agăţau o coadă de iepure de pardesiu, îi mânjeau scaunul de la catedră cu vopsele. Deşi nu era gras, pe Voican îl obosea cel mai mic efort: noaptea nu avea somn, respira greu şi când aţipea avea coşmaruri. Când la sfatul medicilor şi-a măsurat tensiunea a aflat că are 19. Din

cauza abstinenţei – i-au spus doctorii.

Războiul l-a învăţat să gândească altfel decât înainte. Toate valorile cunoscute de el până atunci se răsturnaseră. Viaţa unui om nu valora mai mult decât un sâmbure de bostan, iar frumosul avea o nouă unitate de măsură necunoscută de el. Revistele franţuzeşti de artă, sosite încă înainte de izbucnirea războiului, reproduceau nişte gnomi lipsiţi de puritate. Articolele însoţitoare explicau toate porcăriile, argumentând totul prin imensa distanţă dintre artişti şi masa de apreciatori ai frumosului. În prelegerile lui, la cursuri, apăra clasicismul pe care în singurătatea lui îl refuza aproape organic. Totuşi, în clasă, explica totul, logic, fără drept de apel, spunând că marile opere de artă nu trebuiau explicate. Nu era nevoie ca un estetician să explice de ce e frumoasă Venus, sau în ce constă vigoarea lui Moise. Şi pentru că în sinea lui se contrazicea şi nu pricepea nimic, deveni steril şi trist. A început să lucreze la

O sumedenie de statui, dar nu isprăvi niciuna, toate i se păreau banale: Venus fusese sculptată. Moise la fel. Lui nu-i mai rămăsese nimic din temele majore. Ar fi trebuit să dăltuiască ceva original, dar nu găsi nimic demn de modelat.

În timpul acela, un an întreg n-a mai intrat în atelier: citea ziarele, stătea pe băncile de pe malul Crişului şi privea jocul mărunt al valurilor.

Ştirile de pe front erau din ce în ce mai neclare, iar într-o zi izbucni revoluţia sovietică din Ungaria. Câţiva comisari, cu banderole roşii la braţ, i-au comandat statuia lui Marx. Până atunci Voican auzise foarte puţine lucruri despre marele gânditor revoluţionar german. Ceru câteva poze ale acestuia şi operele lui. Citi nopţi de-a rândul „Capitalul”, dar nu pricepu nimic. Încăpăţânat, îl citi şi-l reciti până ce, ca şi cum i s-ar fi luat ceaţa de pe ochi, descoperi lucruri nebănuite până atunci. Prin Marx, istoria întregii omeniri nu i se mai păru o înşirare de povestiri fără noimă despre regi şi războaie, ci o ştiinţă concretă ca fizica sau matematica. Se apucă de statuie cu un elan necunoscut până atunci.

În mai puţin de două luni modelă bustul filosofului, aşezat pe un postament sferic, închipuind pământul. Dar bustul n-a mai putut fi instalat: gărzile albe ale lui Horty, apoi armatele româneşti au ocupat oraşul şi Voican fu nevoit să se refugieze. Se stabili la Salonta. Datorită faptului că studiase atâta timp „Capitalul” a rămas socialist, un socialist utopic însă; visa oraşe mari, cu case pătrate, cu oameni politicoşi şi buni.

În cafenele se angaja în discuţii cu orişicine, dar nu considera pe niciunul dintre cunoscuţi un adversar serios. Doar unul dintre ei, un doctor, i se păru mai răsărit. Acesta îl puse într-o zi în încurcătură, spunându-i:

— Uite, domnule, Freud a explicat evoluţia omenirii psihic-sexual, alţii prin evoluţia ştiinţelor concrete sau a artelor. Fiecare dintre aceste puncte de vedere e just sau poate fi just. Dar numai parţial. Luate în parte, niciunul din aceste puncte de vedere nu valorează mai mult decât ca o părticică dintr-un întreg. Ar trebui găsită calea prin care să se poată însuma toate explicaţiile sau, să zicem, adevărurile acestea, să le unească într-o viziune unitară totală. Ca să fiu mai clar, ar trebui împăcată fizica cu metafizica, economia cu artele, ştiinţa cu credinţa. Vorbesc de credinţă, nu faţă de cine ştie ce divinitate, ci faţă de noi înşine, de Eul nostru, pe care nu-l cunoaştem şi ni-e teamă să-l explicăm.

Tot doctorul îl convinsese să studieze matematicile care îi deschiseră poarta unei lumi noi: dincolo de această poartă eternitatea căpăta alte dimensiuni, paralelele se întâlneau şi, în lumea părelnică, haotică a cifrelor se conturau tot mai olar punctele de reper statice, cu sprijinul cărora pârghiile gândurilor răsturnau universul, sistemele polare. Privită prin noua prismă a cifrelor, întreaga armonie a lumii părea grotescă, lipsită de rafinament. Nimic nu mai era nou, totul putea fi prevăzut, calculat dinainte. Această descoperire a lumii abstracte îi zdruncină încrederea în propriile sale posibilităţi. Aruncă cărţile de matematică în foc. Era însă prea târziu. Orice crea în atelier i se părea vulgar. Era convins că

perfecţiunea nu poate exista decât teoretic, abstract, iar în realitate şi în special în artă, căutarea acestei perfecţiuni e un nonsens. Începu să bea. Şi când era beat nu se gândea la forme, la lut, la integrale, nu avea probleme. Neavând probleme, avu senzaţia că îşi găsise libertatea. Odată mahmur, aşternu pe un petic de hârtie şi definiţia acestei libertăţi. Dincolo de obligaţii, căutări şi curiozităţi, e libertatea absolută.

Pe atunci încă nu-şi dădea seama că tocmai lipsa de obligaţii, căutări şi curiozitate l-au împins spre ratare.

În nopţile de insomnii se întreba de ce nu învăţase o meserie cinstită, croitoria sau ceaprăzăria, să fi fost opt ore ocupat, cu salariu fix, lipsit de orice răspundere. Era ferm convins că dacă va avea copii, n-o să-i lase niciodată să se joace cu lutul, cu creioanele sau să asculte prea multă muzică.

Veşnica singurătate îl sugruma; fugea din închisoarea celor patru pereţi, dorea să fie printre cât mai mulţi oameni.

Într-o noapte se trezi speriat la gândul că dacă s-ar îmbolnăvi n-ar veni nimeni să-l vadă, să-l îngrijească. Ieşi în stradă să se răcorească puţin.

Deasupra Crişului se legăna un nor pântecos. Vântul clătina braţele moi ale sălciilor, purta hârtii şi miros de canal desfundat de curând. Pe stradă nu se mai zăreau decât câţiva trecători grăbiţi. La picioarele metalice ale felinarelor de gaz erau cerculeţe galbene de lumină. De undeva, de la o fereastră se auzea un patefon răguşit:

…Adieu, mein kleiner Garde-Offizier, adieu…

— Uite, iar sunt singur.

Toamna îl goni din atelier şi-l îndemnă să se apuce de lucru. Voia încă în noaptea aceea să-şi sculpteze o tovarăşă de viaţă, o femeie care să-l înţeleagă întru totul. O adevărată amantă, o Evă.

Ajuns însă în atelier, se simţi obosit şi se culcă. Lutul rămas dezvelit se uscă. A doua zi, supărat, pregăti pământul pentru lucru şi dădu un anunţ pentru angajarea unui model. Se prezentă o singură fată, o tânără de vreo

18 – 19 ani.

Voican uitase de anunţ.

— Pe cine cauţi, domnişoară?

— Am citit ziarul de dimineaţă, răspunse ea ruşinată.

Îşi lăsă capul în pământ ca să nu fie nevoită să privească în ochi pe omul din faţa ei.

Voican o cercetă prelung: era îmbrăcată în uniforma elevelor de la Notre Dame. Ori e o fată săracă şi are nevoie de bani, ori a fugit de la şcoală.

— Ştii ce ai de făcut?

— Bănuiesc.

— Atunci e bine. Trebuie să îndeplineşti unele condiţii. Lucrez o statuie şi…

— Înţeleg. Fac orice, numai să mă angajaţi.

— Poftim.

O conduse în atelier. Emoţia ei trecu şi asupra lui. Căută să-i ghicească liniile trupului prin uniformă. Abia putu îngăima:

— Du-te după paravan şi dezbracă-te.

Îndată ce fata dispăru după paravanul din colţul atelierului, Voican aprinse toate luminările. De pe vremea şcolii nu mai lucrase după model. Dar şi atunci de cele mai multe ori avusese de-a face cu bărbaţi.

Fata apăru pe neaşteptate. Trupul ei musculos strălucea în bătaia becurilor. De teamă să nu se bâlbâie, Voican nu scoase niciun cuvânt. O privi încordat: fata avea sâni mici, nedezvoltaţi. Totuşi, Voican n-avu curaj să-i obiecteze acest lucru.

— Îmbracă-te.

Fata alergă după paravan. Voican îşi murdări mâinile cu lut ca să-şi justifice sieşi necesitatea de a se spăla. Apa rece îl calmă.

— Mă angajaţi? întrebă fata când reapăru.

Voican clătină din cap.

În atelier se lăsă o linişte ciudată, grea. Numai de la robinetul lăsat deschis se auzeau picăturile de apă, bătând sec pe fundul de metal al chiuvetei.

— Cum te cheamă, domnişoară?

— Livia. Dar spuneţi-mi, chiar mă angajaţi?

Ca s-o liniştească, Voican îi dădu un avans şi-i fixă oră pentru a doua zi.

A doua zi, modelul mărturisi lui Voican că n-are unde să doarmă. El îi oferi atelierul…

După două săptămâni au luat masa împreună într-o grădină de vară. În chioşc cânta o orchestră zgomotoasă, o melodie anunţată cu multă emfază:

Charleston. Era un dans nou, american. Zeci de articole povesteau cu lux de amănunte viaţa fericită de peste ocean, carierele strălucite ale emigranţilor. Puţini erau oamenii aceia care nu ştiau că din fiecare vânzător de ziare de pe Broadway a ieşit câte un rege neîncoronat al aurului, al petrolului, al gumei de mestecat, al bretelelor. Se vorbea mai mult despre Pola Negri şi despre Ramón Novaro decât despre Papa de la Roma şi calfele de frizeri purtau mustăţi à la Ivan Petrovici, modistele frizură scurtă, gen Clara Bow.

Voican nu dansa din cauza piciorului înţepenit: de altfel el prefera să asculte, în loc de Charleston şi step, valsurile lui Johan Strauss, poate şi pentru că aceste melodii îi aduceau aminte de Kaiserstadt, de Prater, de Marianhilferstrasse.

În seara aceea, Livia i-a povestit viaţa ei. A doua zi când s-a dezbrăcat în spatele paravanului s-a simţit umilită. Ca niciodată până atunci, Voican s-a aşezat în faţa ei, a privit-o îndelung, dar n-a scos niciun cuvânt.

— Mi-e ruşine, mărturisi Livia.

— Atunci îmbracă-te.

Livia se îmbrăcă şi se aşează lângă el.

— V-aţi supărat pe mine?

Voican nu-i răspunse, dus pe gânduri.

— Dacă v-aţi supărat, pot să mă dezbrac din nou.

— Nu, nu te dezbrăca, Livia. Vreau să te întreb ceva.

— Poftim, domnule Voican.

El tăcu multă vreme. În atelier era linişte, nu se auzeau decât aceleaşi picături de apă, care cădeau din acelaşi, robinet stricat. În cele din urmă, Voican începu să

vorbească cu voce groasă, străină:

— Tu ai observat că eu sunt şchiop?

— Da, domnule Voican.

— Sunt şchiop. Am piciorul înţepenit. Uite, ăsta, dreptul. Nu-l pot mişca. Când am avut zece ani m-a lovit un cal. Îl chema Zefir. Era orb. Spune, Livia, vrei să fii nevasta mea?

Nunta au făgut-o în doi, în atelier. Voican s-a îmbrăcat în negru şi în timpul cinei şi-a povestit copilăria, pe urmă a început să plângă. Livia nu ştia cum trebuie să se poarte o fată în noaptea nunţii: plânse şi ea.

După un an s-a născut Avram, apoi Toma. Livia n-a ştiut să-i educe. Experienţa ei de viaţă era atât de mică, încât n-a avut ce-i învăţa nici pe ei. S-a ferit să-i înveţe, să-i educe aşa cum a fost educată ea: copiii au crescut liberi, pe stradă. Nu semănau nici cu ea şi nici cu Voican. Pe Toma l-a iubit mai mult. Dar nu i-a mărturisit niciodată această dragoste. Dimpotrivă, ca să nu pară părtinitoare, s-a ţinut mai departe de el. Îl mângâia numai cu privirile şi tăcea. Ştia să tacă şi să rabde, ca nimeni altul. În fiecare după-amiază stătea pe scaun, cu mâinile în poală, privea în gol şi tăcea.

Capitolul I

Toma, cel de al doilea copil al lui Voican, se dovedise precoce: punea părinţilor fel de fel de întrebări:

— De ce zboară păsările, mamă?

— Pentru că au aripi.

— Şi oamenii de ce n-au aripi?

— Pentru că n-au.

Acest „pentru că n-au”, „pentru că nu este” era un răspuns foarte frecvent în casa lui Voican. În serile când nu se aşezau la masă, Toma întreba:

— În seara asta nu mâncăm?

— Nu.

— De ce?

— Uite aşa!

Cunoştinţele lui Toma despre lumea înconjurătoare se mărgineau la câteva adevăruri absolute, afirmate,

poruncite. Oamenii îmbătrâneau pentru că trebuiau să îmbătrânească şi mureau pentru că trebuiau să moară. Încă nu împlinise cinci ani când i se zdruncinase încrederea în acest „aşa trebuie să fie”. Maică-sa îl trimisese la băcănie după zahăr.

— De ce tocmai eu, mamă?

— Pentru că tu trebuie să te duci.

2

17

Pe drum se întrebase: „Şi ce ar fi dacă nu m-aş duce?” S-a întors acasă fără zahăr şi cu preţul unei palme descoperi că lucrurile nu trebuiau să fie toc mai aşa cum spuneau părinţii. Descoperirea aceasta îl făcuse să se gândească şi la alte lucruri şi în special la noţiunile abstracte care până atunci pentru el nu însemnau nimic sau aproape nimic. Când auzise pentru prima oară cuvântul „moarte” i se păruse asemănător cu altele, cum ar fi „masă”, „vânt”, „mâncare” sau orice altceva. Pe urmă, înţelegându-i sensul, în mintea lui moartea prinse contururi concrete, aproape pipăibile. Ca s-o înţeleagă şi mai bine, seara, înainte de culcare, stătea întins, cu ochii închişi, şi avea impresia că simte imensa singurătate, liniştea şi chiar mai mult, răceala şi întunericul mormântului.

Cea mai mare descoperire a vârstei preşcolare fusese creionul. Îi plăcea să vadă urmele grafitului pe hârtie şi râdea prosteşte când liniile închipuiau ceva concret: un om, un cap, un măr sau un scaun.

Când taică-su dădea peste hârtiile mâzgălite, îl lua la rost:

— Tu ai deseijat asta?

— Da, tată.

Bătrânul mototolea hârtia şi o arunca:

— Dacă te mai prind că-mi iei creionul, te bat. Ai înţeles?

— Da, tată.

Poate de aceea continua Toma să deseneze: la început din încăpăţânare, mai târziu din plăcere.

De altfel, tot ce vedea sau îşi închipuia vedea în linii şi culori. Ar fi fost în stare să stea ore întregi la geam să privească grădina, verdele crud al ierburilor, primăvara, şi frunzele ruginite, toamna. Iarna chiar, în stratul de zăpadă descoperea nuanţe de alb, umbre, lumini. Dacă nu putea să explice ceva, lua creionul şi desena:

— Uite, aşa e biserica din Bujac.

— Ca toate bisericile, îl întrerupea Avram.

— Nu chiar ca toate!

— Ba da. Toate bisericile au turn, cruce, ferestre mari şi uşi mari.

Toma era supărat că ceilalţi nu vedeau deosebirile dintre biserica din Bujac şi celelalte biserici din ma hala. Cu creionul în mână până şi el se minuna cât de bine îşi memorase biserica din Bujac. Turnul bisericii din Bujac era puţin mai scund, ca şi cum l-ar fi turtit cineva; straturi succesive de var îi astupaseră toate ornamentaţiile; acum părea ca tencuit de nişte meseriaşi proşti, neîndemânatici.

Liniile pe care le trăgea Toma erau sigure, nu trădau mari greşeli de proporţie şi nici de perspectivă. Când era singur în casă stătea ore întregi cu ochii întredeschişi şi privea mobilele sărăcăcioase, murdare. Seara când contururile lucrurilor se pierdeau în penumbre şi obiectele se confundau cu întunericul, în imaginaţia lui creşteau alte mobile, drepte, lustruite. Atunci şi peisajul care se vedea prin geamul de către stradă, nişte case cenuşii cu garduri şi mai cenuşii, prindea culori. Cu oarecare îngăduinţă puteai descoperi albastrul cerului, ţinoberul pe ţiglele caselor şi orice nuanţă de verde în coroanele oţetarilor.

Calendarele, cărţile cu poze îl fascinau; privea litografiile cu o stăruinţă de vită, încerca să despartă punctele fine ale rastelului. Cu lupa unei lanterne vechi, punctele se măreau şi era supărat că toate erau aşezate la aceeaşi distanţă. Nu ştia că rastelul se făcea cu maşina. Încercă să-l deseneze şi el numai cu puncte, folosind un creion ascuţit cu lama. Se chinui câteva ore până reuşi să deseneze un portret de mărimea unui jbănuţ. Ochii îl dureau, dar jocul erau nou, ciudat, pasionant.

2*
19

Curăţenie generală se făcea în casă de obicei sâmbăta, când bătrânul se îmbăta la băcănia lui Glass. Atunci mama dădea copiilor câte o felie de pâine cu untură, îi scotea în curte şi începea să frece podelele cu leşie. După munca asta, degetele i se înroşeau, parcă ar fi fost însângerate. Cu toate astea, sâmbetele erau cele mai frumoase zile în casa lui Voican. După terminarea curăţeniei, mama aşternea pe podea o pătură, copiii se aşezau pe ea şi, învăluiţi aşa în mirosul cartofilor fierţi, zâmbeau şi parcă deveneau frumoşi.

Într-una din aceste după-mese de sâmbătă când Voican se întoarse acasă fără să fi băut, Toma îl întâmpină în prag şi-i îmbrăţişă picioarele.

— E atât de frumos la noi, tată.

Voican, supărat, îl îmbrânci:

— Neghiobule!

În seara aceea, Toma se duse la maică-sa, îşi ascunse faţa în poala ei şi începu să plângă. Ea îl lăsă să plângă în hohote, apoi când se linişti îl mângâie pe cap.

— Ai dreptate, Toma. E frumos la noi şi sunt fericită că tu ai văzut frumuseţea asta.

— Ştii, mamă, mobilele nu sunt frumoase şi nici pereţii… Altceva mi-a plăcut. Poate mirosul cartofilor fierţi sau poate că eram toţi împreună şi era cald.

Noaptea, Toma a auzit discuţia părinţilor.

— Băiatul a fost impresionat de atmosferă, de mirosul familiei.

— Prostii… La noi nu miroase a familie, miroase a sărăcie.

Când Avram împlini paisprezece ani, Voican îl scoase de la şcoală şi-l dădu ucenic la un tinichigiu. Înainte de a-l trimite la meşter, îi ţinu o cuvântare:

— Ai să fii meseriaş şi ai să ajungi fericit. Nu te gândi niciodată mai mult decât trebuie şi fii supus. A fi supus înseamnă a fi înţelept.

„Înţelept”, Avram lucra pe nişte construcţii la

acoperişuri; în fiecare seară venea acasă cu degetele şi urechile degerate şi se plângea că dacă nu-l scot de la tinichigerie o să se arunce de pe acoperiş, să nu mai sufere. Voican îl bătea sau, dacă era bine dispus, îl lămurea că munca înnobilează pe om, iar mama îi punea comprese pe urechile învineţite. Ameţit de frig şi de bătaie, Avram abia mai putea înghiţi ceva: se căţăra pe patul cu etaj şi, cu gândul că a doua zi la şase va trebui să plece din nou la lucru, adormea. Toma îl asculta cum vorbea în somn şi-i era necaz pe el că nu sfârşea niciodată frazele începute. Odată n-a mai putut răbda şi l-a trezit din somn:

— Măi, Avrame, ce ai vrut să spui cu: „Ia coşul patru, zincul n-a prins şi florile sunt calde pentru că”… spune, de ce sunt calde florile?

Avram n-a putut spune de ce sunt calde florile. Era supărat fiindcă îl trezise şi începu să plângă fiindcă nu mai izbutea să adoarmă. Duminica, atunci când nu lucra, îl lua pe Toma şi-i arăta acoperişurile de tinichea pe care le zincuise el.

— Şi nu ţi-e teamă că o dată ai să cazi?

— Nu. Sunt legat cu frânghie de grinda podului.

Toma se întreba dacă ar fi avut şi el curajul să atârne aşa între cer şi pământ. Îl socotea pe Avram un erou şi pe ascuns îl admira chiar.

Primele zile de şcoală l-au impresionat profund pe Toma. Stătea ghemuit în bancă, cu mâinile încrucişate pe piept şi privea clasa, pereţii, hainele celorlalţi elevi. S-a simţit pentru prima oară prost că avea haine sărăcăcioase. Acasă a plâns şi a cerut să i se cumpere haine noi cenuşii, cum avea şi colegul lui de bancă.

— N-avem bani pentru haine.

— De ce n-avem bani?

— Pentru că tata nu lucrează.

— De ce nu lucrează tata?

— Pentru că nu se găseşte de lucru.

— De ce nu se găseşte de lucru?

În cele din urmă, după ce-l bătu, înţelese că nu se găseşte de lucru, pentru că nu se găseşte. N-a mai avut

curaj să ceară ca maică-sa să-i împacheteze pâine cu unt în şerveţel alb. Lua câte o felie de pâine ou el şi, dacă ploua, o punea în cartea de citire. Până cădea prima zăpadă umbla desculţ. Pe urmă nu se mai interesa de haine noi, ci se minuna de câte ştia învăţătorul.

Învăţătorul avea vocea răguşită de răchie, dar povestea frumos despre dobitoacele Domnului care până şi ele au învăţat câteva litere, măgarul două, i şi a, câinele mai deştept, trei, h, a, u, şi uite, blăstămatul ăsta, Toma Voican, nu reuşea să lege două litere una de alta. Mai spunea poveşti despre omul sărac şi frumos şi despre omul bogat, urât şi hapsân, lucruri pe care Domnul, care trăieşte peste tot, în bancă, în aer, în ziduri, le vede şi le pedepseşte până la urmă cu raiul şi cu iadul. Toma îl diviniza pe învăţător până când într-o zi acesta îl trimise acasă să-i taie lemne. Acolo descoperi că învăţătorul e un om ca toţi oamenii: nevastă-sa merge la piaţă, face de mâncare, spală rufe, iar el are ciorapi cârpiţi şi hainele pătate de grăsime. A doua zi, în clasă, Toma îl cercetă mai atent şi descoperi că învăţătorul nu are nimic deosebit. Era neras de două zile, se scobea cu un băţ de chibrit în urechi, îşi ştergea dinţii cu degetul arătător şi avea ochii înroşiţi de nesomn.

După terminarea celor patru clase primare, Livia insistă ca Toma să fie dat la liceu:

— Învaţă bine, ar fi păcat să se facă şi el tinichigiu.

— Tinichigeria e o meserie nobilă… Şi ce să facem diferenţă între el şi Avram? Uite, Avram peste un an va ieşi calfă, o să câştige, şi va putea să ne ajute şi pe noi…

— Nu de aceea se nasc copiii, să-şi ajute părinţii… Şi Toma are talent…

— Talent… prostii…

Atât de mult insistă Livia, încât până la urmă Vor can admise ca Toma să fie trimis la Orşova, la o rubedenie a Liviei, care se angajase să-l ţină la şcoală.

Toma aflase decizia cu o oră înainte de plecarea trenului: nu ştia dacă trebuie să se bucure sau să se întristeze. Îi era totuna. E drept, nici n-a avut timp să se

gândească prea mult la despărţire; forfota din gară, vagonul de clasa a treia plin de oameni, gălăgia, ţăcănitul roţilor de tren, lumea aceasta necunoscută, nouă, l-au absorbit cu totul. Abia târziu, când trecuse de Caransebeş, se gândi pentru prima oară la cei de acasă. Pe urmă peisajul, pădurile, câmpiile, munţii, cerul îl vrăjiră din nou. Hotărâse ca din banii pe care îi avea legaţi în batistă şi pe care ar fi trebuit să-i dea bătrânei la care mergea, să cumpere creioane colorate. O să arate el părinţilor; o să devină cel mai mare desenator din ţară. Se şi vedea într-o casă plină cu caiete de desen, cu mii de creioane colorate.

La Orşova nu-l certa nimeni dacă desena, aşa că hotărî să se facă mecanic de locomotivă sau controlor de bilete, ca să călătorească toată viaţa. Un lucru mai plăcut decât acesta nici nu-şi putea închipui.

Ceea ce nu-i plăcea în casa nouă era că până şi vecinii vorbeau nemţeşte. Ruda, o şvăboaică de undeva din Timiş Torontal, era o femeie pedantă şi severă; îl punea să se spele de trei ori pe zi chiar şi pe dinţi şi îl certa dacă îşi murdărea cămăşile.

În al patrulea an de gimnaziu fugea în fiecare zi, după ce îşi termina lecţiile, în cartierul gării, la Barbu, la cel mai bun zugrav şi pictor de firme din oraş. Atelierul acestuia era într-o clădire mare şi veche, instalat la subsol. Toma se oprea în faţa ferestrelor stropite cu var, se lăsa pe vine şi se uita cum lucrează cei din atelier. La început, după ce i-au dat voie să coboare în atelier, Barbu şi calfele îl trimiteau după ţigări şi jumere. Mai târziu, când s-au obişnuit cu el, îl lăsau să frământe culori, să cureţe placa de pisat cu şpahlu. În curând, Toma învăţă că albastrul parizian absoarbe mai mult ulei de in decât albul de zinc, că galbenul şi verdele de crom trebuiau frecate mai mult decât negrul de fum sau kindrusul cum îi spuneau pictorii. Într-un fel era un ucenic neangajat şi Barbu, meşterul, veşnic murdar şi cu părul zburlit, îl certa dacă nu venea o zi.

— Uite, stau pensulele nespălate… Ştii cât costă un marder?… Nu, desigur că nu ştii, altminteri ai fi venit să le

speli. Hai, repede...

Toma freca pensulele în palmă, întâi cu terebentină apoi cu săpun de spălat rufe, le clătea în apă de ploaie şi le împacheta în hârtie de ziar. Punea culori în cutiuţe, subţia sicativul, mătura atelierul, apoi rânduia gresiile şi cuţitele şi lustruia paletele. Din cauza atelierului începuse să urască şcoala. Ar fi vrut să stea toată ziua în atelierul din subsol, să îndrepte şleperele cu lama, să dea firmele cu grund. Dacă, întâmplător, Barbu avea o comandă pentru o firmă cu „pictură”, un cap de bou pentru un măcelar, sau sticle şi halbe spumoase pentru un cârciumar, Toma lipsea de la şcoală. Stătea toată ziua în spatele meşterului şi-l privea cum picta transparenţa sticlelor, sau umiditatea şi tristeţea din ochii viţeilor.

Când, din lipsă de lucru, atelierul era gol şi pictorii jucau cărţi sau povesteau întâmplări fantastice despre vreun coleg de-al lor care acum făcea expoziţii de tablouri la Paris, Toma se apropia de ei, plin de admiraţie. Mult ar fi dat să fie şi el pictor, să stea fără griji în atelierul încălzit, să poată să râdă în hohote de istorioarele lor hazlii. Pe calfa care plecase cu vreo zece ani în urmă la Paris şi care devenise celebru îl invidia din toată inima. Era convins că n-o să treacă mult şi pictorii de firme din ţară vor vorbi şi despre el cu aceeaşi admiraţie, ca şi despre celălalt, al cărui nume nimeni nu-l mai ştia.

După un an i-au dat voie să picteze şi el cu vopselele rămase pe palete. Toma n-a mai încăput în piele de bucurie. Era emoţionat şi, aşezat în faţa unui cartonaş, folosit p înă atunci ca făraş, îi tremurau genunchii. O calfă, un sârb venit de la Cladova, ştirb şi cu ochi apoşi, îl ajută. Îl învăţă să ţină pensula în mână, să amestece culorile pe paleta de zinc, să folosească sicativul, asfaltul pentru clazur. Botul viţelului pe care îl pictase Toma era la fel de trandafiriu ca boturile de viţei făcute de Barbu, dar nu părea umed. Totuşi lui Tomai se păru că nu mai e nimeni în atelier de la care ar putea învăţa ceva. Acasă spuse bătrânei că nu mai vrea să meargă la şcoală. Fu lămurit cu o bătaie zdravănă şi i se interzise să mai calce în atelierul

pictorului.

La şcoală tot la desen s-a evidenţiat. La celelalte materii nu era nici strălucit, nici prost. Profesorul de desen, Crăciun, îi dădea planşele ca exemplu chiar şi în clasele superioare. Făcuse odată un castravete după un model de butaforie, în acuarelă şi Crăciun a fost foarte mulţumit. L-a sfătuit să deseneze, că are talent şi s-a oferit să-i fie profesor particular, cu două sute de lei pe lună. Toma se învoi, fără să se gândească prea mult şi numai când ajunse acasă şi spuse bătrânei că va trebui să dea o taxă suplimentară de două sute de lei îşi dădu seama că nu aveau de unde să ia aceşti bani. Dar nu se lăsă. Se prezentă la prima oră, acasă la profesor. Acesta îi aşează pe masă, ca model, o cană de lut.

Trei săptămâni la rând Toma desenă cana de lut; din faţă, din spate, trântită într-o parte, aşezată cu fundul în sus, cu gura spre el şi luminată din toate părţile. La început i se păru o muncă prea uşoară, neserioasă chiar, dar când profesorul îi arătă greşelile îşi dădu seama că până atunci nu lucrase decât superficial. Învăţă să schiţeze, să tragă linii foarte subţiri, să corecteze greşelile de proporţie, să folosească umbrele pentru scoaterea obiectului desenat în relief.

Se apropia sfârşitul lunii şi banii încă nu îi avea strânşi. Noaptea se zvârcolea în aşternut, se vedea mergând pe stradă, găsind un portofel doldora de bani şi dimineaţa se scula obosit cu cearcăne la ochi. În ziua sorocului, fură un pardesiu demodat al bătrânei şi-l vându cu două sute de lei.

Luna următoare, Toma scrise acasă că are nevoie de două sute de lei pentru lecţii de desen. Răspunsul lui Voican sosi repede: să-şi bage minţile în cap, că ei acasă n-au cu ce trăi, că lumea e săracă şi nimeni nu-şi mai comandă cruci de marmoră sau monumente funerare, aşa că el stă cu mâinile încrucişate, cu dălţile ruginite în sertar şi veşnic flămând. Şi să se gândească la Avram care munceşte cinstit, nu cere niciodată nimic, ci, dimpotrivă, îi şi ajută uneori.

Pe urmă, după câteva zile sosi şi răspunsul Liviei: un mandat cu două sute de lei. Toma nu ştia că maică-sa vându-se lănţişorul de aur de la gât, şi-i trimisese banii pe ascuns.

În cea de a treia lună, profesorul Crăciun aduse ca model o ţigancă. În afară de Toma mai erau încă patru elevi: unul mai în vârstă, cu liceul terminat, care se pregătea pentru examenul de admitere la Belle-Arte şi alţi doi liceeni.

Ţiganca, obişnuită cu lucrul pe care avea să-l facă, se dezbrăcă până la brâu şi se aşeză în apropierea ferestrei mari. Toma era atât de emoţionat, încât abia reuşea să ţină creionul în mână. Crăciun trecea în spatele fiecărui elev şi dădea indicaţii cu voce tare să-l audă nevastă-sa care era geloasă şi stătea ascunsă după uşă. Vorbind tot timpul, profesorul trecea din când în când pe la model, o aranja după lumina geamurilor, o pipăia. Ţiganca râdea încet, sâsâind. Pe urmă brusc spuse tare:

— Nu mă ciupi, domnule profesor. Râse şi-şi pipăi sânul ciupit.

Uşa de alături se deschise şi în prag apăru nevasta profesorului. Era o femeie voluminoasă, înaltă ca o halterofilă. Ţiganca se sperie, sări de pe scaun, îşi adună boarfele risipite şi se trase spre ieşire.

— Rămâneţi aici! ordonă doamna. Lui Crăciun îi sâsâi un: „Ne socotim noi”, apoi se aşeză pe scaunul unde stătuse ţiganca, îşi luă o poziţie gravă şi începu să desfacă nasturii bluzei.

— Iozefina!

— Nicio Iozefină, răspunse nevasta lui Crăciun. N-am nevoie de păduchioasă în casa mea. Desenaţi, băieţi!

Era un fel de ordin militar şi elevii ruşinaţi se ascunseră în spatele planşelor.

Ea îşi descheie bluza şi rămase într-un sutien roz, confecţionat din material gros ca o foaie de cort. Stătea ţeapănă, cu privirile aţintite spre elevi şi pe faţa ei, rotundă ca un pepene verde, nu se putea distinge nicio tresărire. Crăciun, înspăimântat, privea absent planşele

elevilor.

Toma începu să deseneze. Îi părea rău de ţigancă: era prima femeie pe care o văzuse dezbrăcată până la brâu. Doamna Crăciun nu-i dădu nicio emoţie: lucra liniştit şi liniile deveniră sigure. Singur, desenul lui avu adâncime: se simţeau rotunjimile umerilor, relieful muşchilor. Înainte de plecare, Crăciun îl lăudă.

La ora următoare, profesorul aduse ca model un hamal din port şi lecţiile de desen se înviorară. Toma începuse să lucreze cu cărbune, apoi cu tuş. Tuşul nu se mai putea şterge, trebuia să fii sigur pe peniţă şi din cauza asta schiţele deveniră mai mature, mai interesante.

Duminicile când nu avea ce face, trecea la Ada-Kaleh şi făcea portretele turcilor înşiraţi pe băncile debarcaderului. Feţele bătrânilor, cu multe riduri, cu ochii lipicioşi, cu privirile pierdute undeva în gol, spre Anatolia, erau interesante. Obosit, cu o satisfacţie lăuntrică de împlinire, mergea acasă ca un om beat, fără griji.

După mesele când nu avea cursuri stătea în atelierul domnului Barbu, freca cu piatră spumoasă firmele de tablă, le vopsea cu grund şi umplea cu vopsea literele mari conturate de câte o calfă. Mai târziu începuse să scrie şi de unul singur. Ştia cât de mult putea să încarce un şleper, cum să tragă linii drepte sau de ce era nevoie ca literele ascuţite sau rotunde să depăşească înălţimea celorlalte litere. Capetele de viţei, pe care le făcea acum în orele libere, semănau din ce în ce mai mult cu cele făcute de Barbu. Învăţase de la Crăciun, practic nu teoretic, să nu folosească niciodată negrul curat şi unele taine ale perspectivei. Lecţiile primite în atelierul lui Barbu erau primitive, dar foarte folositoare.

— Uită-te aici, măi, spunea. de obicei Barbu când voia să-i arate ceva. Întinde mâna şi. ai să vezi că palma ta acoperă fereastra casei de peste drum. Înseamnă că palma e mai mare decât fereastra? Nu! Şi totuşi pare. Ei, această părelnică răsturnare a proporţiilor se numeşte perspectivă.

Multă vreme, după ce cunoscutainele perspectivei, Toma admira întâlnirea liniilor de fier la orizont,

descreşterea miraculoasă a plopilor îndepărtaţi sau subţierea potecilor la cotituri.

Capitolul”.

După terminarea liceului, părinţii lui Toma şi-au vândut verighetele şi i-au trimis bani, să plece la Bucureşti, să dea admiterea la Belle-Arte. Cum şi în ce fel fusese convins Voican pentru acest gest, Toma n-a aflat niciodată. I-au lipsit nişte acte însă şi n-a putut intra la examen.

Buimăcit de insucces, Toma se trezi în Bucureşti fără casă, fără bani. Şi ce era şi mai grav, nu ştia cum să se justifice faţă de părinţi, mai ales faţă de taică-su. Ştia precis că acasă nu se va duce: n-ar fi putut suporta discursurile lui Voican despre înţelepciune, despre supunere, despre fericire şi despre breasla tinichigiilor. Cea mai bună soluţie i se păru să se ducă la Orşova, la Barbu, să se angajeze la el chiar şi numai pentru mâncare şi casă.

Porni spre Orşova pe jos. La Chitila s-a căţărat pe un mărfar şi a călătorit clandestin până aproape de Piteşti. Acolo l-au descoperit nişte frânari. Ca să scape de ei, a sărit din tren în plin mers. S-a rostogolit de pe dolma înaltă şi, când s-a ridicat, s-a uitat lung după tren, până nu l-a mai văzut. Pe urmă s-a culcat în iarba mare de lângă linia ferată. Cerul străveziu părea sus de tot. Norii fugari, albi şi mulţi.

„Oare s-ar putea picta un tablou care să reprezinte doar cerul?” Un petic de cer azuriu, atât cât poţi cuprinde cu ochii şi nimic mai mult. „Oare s-ar putea crea aceeaşi senzaţie de linişte şi de depărtare?” Va trebui să încerce o dată. Puţin alb de zinc şi o picătură de albastru parizian. Atât. Alb de zinc şi albastru parizian. Simţi o dorinţă aproape fizică să picteze. Era convins că senzaţia pe care o simte acum e ceea ce se numeşte inspiraţie. Descoperirea acestei clipe îl învioră. Se ridică din iarbă, privi câmpul întins, fără hotar. Strigă din toate puterile:

— Am să mă fac pictor!

Strigătul se pierdu în vânt. Toma fu bucuros că nu-l

auzise nimeni. S-ar fi ruşinat cumplit. Porni de-a lungul liniei ferate.

Îi trebuiră două săptămâni ca să ajungă la Orşova.

Într-un sat stătu două zile, ajută la adunarea finului, pentru mâncare, în altul stătu mai multe: se învoi pentru o sută douăzeci de lei să lucreze la înfigerea pilonilor unui pod peste un pârâiaş. Pilonii se băteau ca pe vremea sclavilor cu nişte berbeci uriaşi, ridicaţi pe scripeţi cu ajutorul unor frânghii şi se slobozeau la semnal. Stând în apă, dezbrăcat până la brâu, trăgând sforile toată ziua, seara se culca obosit, frământându-se într-un somn greu, fără vise.

— Eşti puternic, băiatule, îl lăuda omul care trăgea la frânghie, un ţăran bătrân, osos, cu părul căzut din cauza unei boli. Cu ce te ocupi?

— Cu nimic.

— Nu munceşti nimic?”

— Numai la nevoie.

— Atunci multă nevoie ai avut. Că fără lucru nu se lăţeşte spatele.

Noaptea se odihnea în şura primăriei alături de grăjdar. Grăjdarul era un om subţirel şi foarte vorbăreţ. Stătea în fân cu genunchii adunaţi la bărbie şi privea stelele prin spărturile acoperişului.

— E tare departe, nu-i aşa?

Toma, culcat pe burtă, răspunse într-o doară:

— Departe.

— Mă gândesc dacă cei de acolo ne văd şi ei. Oare s-o fi gândind cineva pe-acolo că este aici un grăjdar sărac şi bătut de Dumnezeu?!… Ce zici, s-o fi gândind?

— Cred că da. Dar de ce nu la: ci, unchiule?

— E greu să taci, tinere… E cel mai greu lucru. Io-s trecut de cincizeci de ani, da o casă a mea încă n-am avut. Aici am crescut. În fânul ăsta. Cum să tac? Când sunt singur, vorbesc cu stelele. Multe or auzit alea de sus. Să nu crezi că sunt singurul care stau de vorbă cu ele. Sau crezi că-s singurul?

— Nu ştiu, unchiule.

Dimineaţa îl cercetă pe grăjdar mai amănunţit. Omul era palid, cu pielea uscată, zbârcită şi cu nişte ochi mici, răi. La tâmple avea o cicatrice lăsată de o lovitură de copită.

În ziua aceea, la lucru, Toma hotărî să-l deseneze pe grăjdar. Să-l deseneze stând cu genunchii la bărbie, discutând cu stelele. Seara, când se întoarse de la lucru, era însă frânt de oboseală şi nu-i mai ardea de portret. Adormi ascultând ca prin vis discuţia grăjdarului cu stelele. Vorbea cu una mai lucioasă, care i se părea că-l priveşte sfidător.

Barbu îl primi bucuros. Se oferi să-i aranjeze un pat în atelier şi să-i dea şi mâncare pentru lucru.

— Nu e rea meseria de pictor, Toma. Fie şi de firme. Nu-i om care să nu-şi încerce norocul. Deschide o prăvălie, dă faliment, deschide alta. Încercarea fiecăruia e o bucată de pâine pentru pictorul de firme.

Barbu era un om ciudat, caracteriza oamenii după felul cum îşi comandau firmele, după cum îi cereau să le scrie numele pe portaluri.

Toamna, în timpul sezonului mort, Toma îl pictă de câteva ori. Barbu era entuziasmat de fiecare portret. Unele semănau cu el, altele nu; dar Barbu găsea justificări pentru fiecare.

— Ăsta nu seamănă, dar exprimă caracterul meu. Spune câţi Cristoşi pictaţi ai văzut până acum? De semănat, ca figură, foarte puţine seamănă între ele. Şi nici nu e important asta. E important ceea ce exprimă aceste figuri: bunătate, milă, căinţă sau alte lucruri din astea…

Toma era nemulţumit: era convins că timpul pierdut cu pictarea reclamelor i-a stricat mâna.

Învăţase însă să facă firme. Îi ajungeau nişte schiţe sumare ale literelor şi încheia firmele fără cusur. Învăţase să deseneze litere cursive, blocuri, lapidare, gotice şi ştia care dintre liniile înclinate trebuiau îngropate şi ce reguli trebuiau respectate pentru păstrarea armoniei.

În primăvară, prin intermediul lui Barbu se angajă ca ajutor de pictor pe lângă un iconar care luase în antrepriză

decorarea unei capele de pe muntele Alion. În numai câteva zile de probă, iconarul îşi dădu seama de talentul şi de puterea de muncă a lui Toma. Îl lăsa să lucreze de unul singur. Văzându-se părăsit pe schelele din mănăstire, Toma fu profund emoţionat: i se părea că fiecare linie trasă de el e greşită. Când termină însă prima icoană, un arhanghel tânăr cu păr buclat ca un actor de cinema, îşi recăpătă încrederea în sine. Şi-acum parcă şi tonurile, culorile se năşteau mai vii şi feţele palide, lunguleţe, ale sfinţilor bizantini, copiaţi după nişte reproduceri, erau mai omeneşti. Un călugăr, Gherasim, care supraveghea lucrarea din partea episcopatului Timiş Torontal, îl admira cel mai mult. Uneori îl blagoslovea:

— Domnul te va ajuta pe patul de suferinţă şi-n timpul bolii îţi va primeni aşternutul.

— N-ar putea mai bine să-mi dea bani?

Călugărul nu se supăra pentru vorba lui spurcată.

— Pururea a zis Domnul: să fie fără iubire de arginţi, îndestulându-vă cu cele ce aveţi. Căci el însuşi a zis: Nu te voi lăsa şi nici nu te voi părăsi.

Toma nu-l necăjea decât când era plictisit. Atunci îl contrazicea, îi mărturisea că pictează pentru bani şi nu din dragoste întru Domnul. Călugărul îl dăscălea în termeni biblici, şi pe Toma îl distra acest fel de a vorbi.

Îi plăcea lucrul din capelă: în timpul prânzului se culca pe spate, pe cea mai înaltă schelă şi privea tavanul, jocul ciudat al luminii în mărgelele de cristal ale candelabrelor. După câteva săptămâni, când înaintase bine cu lucrul şi sfinţii începură să trăiască pe fundalul albăstrui de cer al frescelor, Toma se uita lung la tavan, se uita la ei cu ochii întredeschişi şi uneori descoperea pe feţele lor câte un petic care i se părea că e viu. Odată pictase un înger cu sabie de foc în mână şi faţa acestuia, de la nas în sus, trăia. Avea ochii vii, inteligenţi, cu o urmă de tristeţe în ei şi din orice direcţie te uitai la el aveai impresia că te urmăreşte cu privirile. În ziua aceea a fost emoţionat. A încercat să repicteze şi partea de jos a feţei îngerului, dar nu i-a reuşit. De ciudă, a dat cu grund peste

tot tabloul. Iconarul, care tocmai atunci venise în control, urlă de furie: el nu voia sfinţi vii, ci sfinţi mulţi, cât mai mulţi.

Sfinţii se plăteau cu bucata.

Pe urmă, Toma a mai fost mulţumit de un portret. De Iuda din „Cina cea de taină”. Îl pictase pe iconar cu gura căscată, aşa cum era el de obicei, când era furios.

Tot sezonul a lucrat alături de iconar. Deşi era plătit prost pentru ceea ce făcea, câştiga destul de mult. Odată trimise părinţilor două mii de lei fără să fi trecut pe mandat numele expeditorului. Îi părea rău însă că nu putea fi de faţă când îşi vor încasa părinţii banii.

33

În semiîntunericul capelei, Toma nu şi-a dat multă vreme seama că tot ceea ce făcea nu era altceva decât nişte desene pe care le colora cu vopsele ţipătoare. Se obişnuise atât de mult cu acest fel de a lucra, încât într-o duminică, când încercă să picteze un peisaj, se sperie: în tablou, contururile copacilor trădau stângăcie şi lipsă de nuanţe; aducea a vulgar, a pictură de bâlci. Mai încercă să prindă peisajul pe partea cealaltă a cartonului, dar şi acesta semăna cu primul. Îşi dădu seama că pictura făcută pe întuneric, fără lumină, nu e pictură. Desigur că da – îşi spuse – trăind în întuneric, cârtiţa n-are nevoie de ochi. Dar un pictor nu poate trăi fără ochi. Şi ochii nu se folosesc decât ziua, la lumină.

3 – Terra di Siena

Din duminica aceea, Toma deveni morocănos, tăcut. Vorbea foarte rar şi nu mai era mulţumit de nimic. Încercă să fixeze de schelă o făclie, dar făclia afumă tavanul şi trebui să lucreze câteva zile la refacerea lui. În timpul prânzului nu mai stătea culcat pe schele, ci ieşea la lumină, privea cerul, ramurile copacilor, desişul ierburilor, zecile de nuanţe de verde, culoarea mâinilor şi se mira singur că nu se plictiseşte.

Seara după lucru umplea zeci de coli cu schiţe: desena tot ce îi ieşea în cale: oameni, vite. Când era bine dispus, îşi propunea teme: să deseneze un peisaj şi să se

simtă seara, ziua, noaptea, în aceste desene. Era un joc plăcut şi cu foarte mult folos se sili să privească marginea satului ziua, seara, noaptea. Descoperi un lucru ciudat: spre seară, aceleaşi case, care în timpul zilei aveau liniile foarte distincte, drept conturate, se înmuiau, deveneau dulci, mai rotunjite, înnobilate parcă de o linişte, de o pace grea, odihnitoare.

Descoperirea aceasta îl înflăcără pentru un timp: ziua lucra pe schele, fără chef, abia aştepta să vină seara, să se apuce cu adevărat de lucru. Lucrul lui era să stea să privească un fir de iarbă, un copac, o frunză. În caietele lui de schiţe au apărut în locul desenelor şi al compoziţiilor desene simple pe care le ignorase multă vreme. Un fir de iarbă văzut din diferite unghiuri, o frunză îl bucurau mai mult decât câte un portret reuşit. Îşi dădea seama că cel mai important lucru în munca unui pictor este să-şi formeze ochiul, să ştie să privească, să ştie să aleagă unghiul lucrului pe care voia să-l facă. Până şi feţele oamenilor privite cu atenţie se îmbogăţeau. Iconarul nu avea numai fruntea lată şi două riduri, nas lung şi coroiat şi buze nefiresc de groase, ci şi un fel deosebit de a ţine gura căscată, fără motiv, lucru pe care până atunci Toma nu-l observase. Dar nu numai atât; iconarul zâmbea într-un anumit fel: colţurile buzelor, în loc să se ridice, coborau şi zâmbetul lui aducea a rânjet. Ochii, deşi erau verzi, jucau în penumbra capelei în galben murdar şi acest galben murdar dădea viaţă omului, îi schiţa caracterul. Dacă l-ar fi pictat vreodată, nu i-ar fi făcut ochii verzi, ci galbeni. După vreo două săptămâni de studiere a fizionomiei iconarului, Toma îşi dădu seama că abia acum începuse să-l cunoască. Privindu-l atent îi putea citi gândurile. Avu impresia că descoperise ceva formidabil şi-i ardeau palmele după lucru. Devenise exagerat de exigent până şi cu sfinţii pe care îi făcea.

2

Într-o după masă caldă, cu zăpuşeală, prevestitoare de ploaie, sosiră nişte vizitatori cu o limuzină cu număr de ordine din Bucureşti. Doi domni şi o doamnă foarte

elegantă. Călugărul Gherasim îi binecuvântă, apoi îi aduse în capelă. Unul din domni ceru să i se deschidă toate uşile, să poată vedea mai bine pereţii. În faţa câte unui sfânt se dădea un pas îndărăt, apoi mai punea un rând de ochelari peste cei pe care îi avea pe nas şi cerceta îndelung fiecare pictură. În cele din urmă exclamă:

— E formidabil! Nu e nici bizantin şi nici obişnuita pictură murală slavă. Ceva din vechea noastră pictură bisericească autohtonă. Se întoarse spre călugăr: Cine e maestrul?

— Maestrul e plecat în oraş, dar de pictat pictează dumnealui.

Arătă spre Toma.

Vizitatorii abia acum îl văzură pe Toma căţărat pe schelă. Domnul cu două rânduri de ochelari se apropie de el.

— Vă rog să ne scuzaţi de deranj. Dar am auzit că se restaurează această capelă şi eram în trecere… Cum vă numiţi dumneavoastră?

— Toma Voican.

Domnul cu două rânduri de ochelari îşi încreţi fruntea; se vedea cât de colo că n-auzise până acum acest nume.

— Unde aţi studiat?

— Acasă.

Vizitatorului parcă nu-i venea să creadă. Începu să cerceteze din nou pereţii, apoi îl chemă lângă el pe tovarăşul său.

— Uită-te aici, la aceste armonii de-culori… Spune, ai mai văzut tu vreodată îmbinându-se albastrul cu verdele?… Aşa-i că nu? Numai în covoarele olteneşti… Şi vezi feţele astea?… Pentru prima oară văd sfinţi cu feţe asimetrice…

Toma era convins că aceştia voiau să-şi bată joc de el. Îşi aprinse o ţigară şi aştepta cel mai mic gest care să trădeze ironia: era gata să le răspundă vulgar şi chiar să-i dea afară din capelă.

— Câţi ani aveţi dumneavoastră?

— Douăzeci.

— Şi de când pictaţi?

— De când eram mic.

Individul îl rugă pe prietenul său să facă câteva fotografii, apoi se întoarse din nou spre Toma.

— Aş vrea să vă întreb, intenţionat n-aţi folosit perspectiva?

Toma mărturisi sincer:

— Niciodată nu m-am gândit aici, la perspectivă… Mai mult, m-am distrat numai.

— E aşa cum m-am gândit şi eu, spuse satisfăcut cel cu ochelari. Instinctiv… Pentru că perspectiva aici nu joacă rol. Aici e important ca figurile şi culorile privite din unghiul credincioşilor să copleşească… în Occident, continuă din ce în ce mai aprins, catedralele copleşesc prin proporţii… Astea ale noastre, prin culoare… Culoarea creează feeria…

Prietenul vorbitorului tocmai termina ultima fotografie.

— Eşti încălzit de parcă ai fi la cursuri… Şi crezi că un asemenea efect al culorilor ar fi scăpat papilor?

— Nu, desigur că nu… Vezi vitraliile… Păcat de dumneata, tinere, că nu studiezi… Cu talentul dumitale ai putea deveni un adevărat pictor. Vreau să spun un pictor conştient de arta lui. Se adresă nevesti-sii: Ce spui, Grette?

Femeia până acum părea străină de tot ce se întâmpla în capelă. Fuma liniştită, privea sutana murdară a călugărului.

— Da, ar fi păcat să nu vină la Bucureşti… Tu ai putea să-l protejezi, să intre la Belle-Arte.

Lui Toma nu-i venea să creadă urechilor. Individul cu două rânduri de ochelari îi întinse o carte de vizită.

— Mă numesc Eduard Mănescu şi sunt critic de artă… îmi pare bine că v-am cunoscut… Dacă vă răzgândiţi odată şi veniţi la Bucureşti, vă stau la dispoziţie… La revedere, domnule pictor.

Toma rămase multă vreme nemişcat, chiar după plecarea lor. Numai când auzi claxonul maşinii, tresări. Privi cartea de vizită, sfinţii idioţi de pe pereţi şi i se făcu

lehamite. În ziua aceea nu mai lucră nimic.

Cu iconarul se certă chiar a doua zi. Lucra la portretul arhanghelului Mihail şi nu era mulţumit. Iconarul îl surprinse tocmai când dădea cu vopsea albă peste tablou.

— Ce faci?

— Îl refac pe Mihai ăsta.

— Dacă te mai prind că refaci o icoană, te bag în mă-ta. Ai auzit?

— Da.

Îşi aruncă sculele şi coborî de pe schelă. Iconarul îi ieşi înainte. S-au oprit faţă în faţă. Erau de aceeaşi înălţime. Toma îi cercetă ochii galbeni şi murdari.

— De ce ai coborât de pe schele?

— Pentru că m-am plictisit. Vreau să plec.

— Să pleci, zici?

Iconarul îi dădu o palmă. Toma se aşteptase la acest lucru. Îl şi dorise întrucâtva. Avea nevoie de o justificare. Totuşi, palma fusese peste măsură de grea. Se dădu câţiva paşi îndărăt, se lovi de perete.

Îşi şterse sângele de pe faţă şi porni ameninţător spre iconar. Acesta la început nu-l luă în serios. Îl aştepta neclintit, puţin mirat. Toma îl prinse de reverul hainei, îl trânti la pământ şi, înainte ca iconarul să se fi putut dezmetici, sări pe el şi-l ţinu neclintit sub genunchi.

— Ascultă, meştere. Dacă mai ridici mâna asupra mea, te omor!

Vocea suna grav în încăperea boltită a capelei şi iconarul se sperie. Se eliberă din strânsoare: încet, cu mişcări lente, îşi scutură hainele, apoi demn, ieşi din capelă.

Toma părăsi Herculanele încă în ziua aceea. Drumul până la Orşova, 26 de kilometri, îl străbătu pe jos.

Era iulie şi era cald; copacii se lăbărţau în lumină, iar iarba, obosită, arsă de soare, îl îmbia să se tăvălească în ea ca şi atunci, în apropierea Piteştiului. La Topleţ, fumul coşurilor fabricii de maşini de gătit „Zenith” se amesteca cu nişte nori resfiraţi şi cenuşii. Timpul petrecut pe

schelele capelei cu cupola închisă, fără orizont, i se părea timp pierdut. Aici, cerul era o cupolă fără de sfârşit.

Îşi închipuise tot viitorul clădit pe cartea de vizită a criticului din Bucureşti. Acum putea merge acasă cu capul sus, să înfrunte privirile aspre ale lui taică-său.

La Orşova îşi scoase bilet pentru Oradea.

Capitolul III

Când părăsi clădirea gării, îşi simţi mai puternic bătăile inimii; îi era cald şi ar fi vrut să fugă, să ajungă cât mai devreme acasă. Totuşi se stăpâni şi merse încet, privind casele, străzile, ca pe nişte vechi cunoscuţi. Când coti în strada Teleajen avu impresia că strada se îngustase de la plecarea lui, că înseşi casele se piperniciseră şi mai toate se rezemau, ca nişte invalizi, în cârji.

Biserica din Bujac, cu turla turtită, cu geamurile clopotniţei sparte, părea mai degrabă un han decât un lăcaş de rugăciune. Gardul, spart pe alocuri, lăsa să se vadă în curte, unde, sub umbra unui dud cu frunzele culese pentru viermi de mătase, se odihnea ctitorul bisericii: supusul Domnului, Alfred Mărgineanu, maior în retragere, fost deputat. Toma se opri pentru o clipă în faţa bisericii: căuta camionul cu numărul 801, proprietatea părintelui, dar nu mai găsi decât butucii şi cărămizile pe care zăcuse. Popa, venit de undeva din Moldova, era tovarăş cu un camionagiu, chiar ginerele său, şi transformase curtea bisericii în garaj. Toţi copiii din cartier se căţărau pe maşină şi nu o dată, în timpul slujbei, se auzea claxonul maşinii: atunci părintele cădelniţa mai repede şi făcea semn cantorului să dea o raită prin curte să alunge copiii.

În faţa casei se opri din nou: dacă ar fi întins mâna, ar fi ajuns la streaşină. Oare totdeauna a fost casa atât de scundă? Trecu pe lângă cuştile de iepuri ale domnului Adam şi bătu la uşă. Îi deschise Voican; părea îmbătrânit şi mirosea a ţuică ieftină, puturoasă. Taică-său îl privi lung, cercetător şi un timp Toma avu impresia că bătrânul nu-l recunoaşte.

— Am auzit că te-ai făcut vagabond.

— Da, tată.

Era bucuros că taică-său îl primise aşa: singur n-ar fi găsit tonul discuţiei şi poate ar fi fost în stare să se înduioşeze, să plângă. Îl privi pe bătrân în faţă: acesta ţinea ochii întredeschişi. Creţurile de la marginea ochilor erau adânci şi lungi, şerpuite până sub perciunii argintii. Barba cenuşie, nerasă de câteva zile, părea murdară.

— Avram e la meserie. Câştigă. Numai tu nu faci nimic. Ce vrei să devii?

— Nu ştiu, tată.

Prin deschizătura uşii, Toma o zări pe maică-sa. Stătea lângă cuptor şi-şi mototolea şorţul. Avea gura întredeschisă de parcă ar fi vrut să spună ceva. Voican îl mai privi o dată, apoi intră în bucătărie, târându-şi piciorul bolnav. Livia îl strânse pe Toma la piept şi începu să plângă, încet, ca şi cum s-ar fi temut să nu fie auzită de Voican. Acesta, nehotărât, mormăi ceva, mai mult pentru sine, apoi se aşeză lângă fereastră şi privi pe geamul murdar.

— Cum o duceţi, mamă?

— Bine, Toma. O ducem foarte bine.

— Mă minţi, mamă?

Ea nu-i răspunse. Îşi făcu de lucru. Începu să pregătească ceva de mâncare apoi ieşi din casă şi Toma avu impresia că se duce în vecini să ceară ceva cu împrumut. Se aşeză la masă, în faţa lui taică-său.

— Dumneata, tată, lucrezi?

— Vrei să-mi ceri socoteală?

— Nu, tată. Am întrebat numai. Ştii, eu m-am făcut pictor.

Bătrânul începu să râdă. Riâdea cu amărăciune, cu răutate, cu gura pe jumătate deschisă.

— De ce râzi, tată?

— Pentru că spui că te-ai făcut pictor. Pictorii se nasc, nu se fac. Crezi că e totuna să te faci frizer sau pictor?

— Poate că ai dreptate, tată. Dar eu am trăit din pictură.

— Prostituatele trăiesc din dragoste şi nici nu ştiu ce-i aia. Ai fost vreodată mulţumit de ceea ce ai făcut?

— O dată da. De o jumătate de faţă. Am făcut un arhanghel şi partea de sus a feţei, ochii, mi-au plăcut.

— Adică ai făcut o jumătate de faţă într-un an.

— Nu într-un an. Un timp am fost angajat la un pictor de firme.

— Tot ca artist? râse.

— Nu. Un fel de om la toate.

— Adică servitor. Păcat că ai plecat de acolo. Era o meserie pentru tine. Servitorii nu trebuie să gândească. Ei execută ceea ce li se spune şi asta e tot. Cu cât ai orizont mai mic, cu atât eşti mai mulţumit.

— Am impresia că-mi dai sfaturi proaste, tată.

— Dacă nu-ţi plac, nu le asculta. Ai bani?

— Da.

— Dă-mi patruzeci de lei, să nu vadă maică-ta.

— Patruzeci de lei costă un kilogram de ţuică.

— Văd că eşti bine informat. Îmi dai?

— Da.

Bătrânul luă banii şi plecă. Nu părea de loc umilit. Dimpotrivă, îl privi pe Toma cu dispreţ şi cu oarecare compătimire. Rămas singur în încăpere, Toma privi în jur: mobilele erau aceleaşi ca atunci când plecase de acasă. Erau doar mai uzate şi mai murdare.

Maică-sa se întoarse cu un pacheţel ascuns sub şorţ. Era îmbujorată, probabil fusese pe la băcanul din colţ. Toma se prefăcu că nu observă nimic.

— Taică-tău ţi-a cerut bani?

— Da.

— Aşa e în ultimul timp. Ştie că are bani în sertar şi mereu cere cu împrumut, de parcă el n-ar avea.

— O duci greu, mamă?

— Nu, Toma. Slavă Domnului, sunt mulţumită. Mai ales în ultimul timp. Tata a început să lucreze şi câştigă destul de bine. Apoi şi Avram ne mai trimite câte ceva. El e băiat foarte bun. Şi ţie-ţi mulţumesc, Toma. Ţi-am recunoscut scrisul de pe mandat. N-ar fi trebuit să ne

trimiţi bani. Desigur că şi tu ai nevoie. Ai crescut mult. Eşti un adevărat bărbat. Ia să te privesc puţin. Îi luă faţa în palme. Da, da, eşti un adevărat bărbat. Puternic şi frumos.

— Nu plânge, mamă.

— De bucurie plâng, Toma, de bucurie.

Bătrânul se întoarse noaptea târziu. Era beat şi înjura; când îl văzu pe Toma, se înfurie şi mai tare.

— Dacă nu lucrezi şi nu câştigi bani, n-ai ce căuta aici.

— Nici nu vreau să stau, tată. Am vrut să vă văd numai.

— Aaa, s-a întors artistul acasă, ca să culeagă laurii. Matematică ştii?

— Nu, tată.

— Foarte rău. Ar trebui să înveţi. Ar trebui să înveţi, dar tu n-o să fii niciodată în stare. Tu eşti prost. Şi omul prost nu poate fi artist. Când pleci?

— Mâine, tată.

— Foarte bine. Ştii că nu-mi plac trântorii.

După ce bătrânul se culcă, Toma se aşeză lângă maică-sa. Îi cuprinse mâinile şi o privi lung. Stătu mult timp aşa, nemişcat, fără să scoată un cuvânt. Privind-o, la un moment dat a avut senzaţia că imaginea ei, ridurile, tăietura lunguiaţă a ochilor, nasul drept, încă frumos, înconjurat de cute, buzele ei subţiri, roşii, desenate timid, i se întipăresc undeva, pe un ecran ascuns. O cercetă atât de îndelung, încât pentru prima oară îşi descoperi propriile linii ale sprâncenelor. Pictor ciudat e natura asta.

— De ce te uiţi atât de lung la mine?

— Vreau să te păstrez, mamă. Pe urmă, adăugă repede: Ştii, mamă, că noi nu ne-am vorbit aproape niciodată.

— Pentru că n-am avut niciodată timp.

— Crezi că ăsta e motivul?

— Nu ştiu. Poate că da. Dar cred că între noi cuvintele au fost totdeauna de prisos. Atât de multe ori te-am mângâiat cu privirile. Atât de multe ori te-am încurajat fără glas, şi atât de multe ori te-am certat fără glas.

— Ştiu, într-o duminică dimineaţa când am spart borcanul acela cu marmeladă de prune. Aşa-i?

— Şi atunci. Eu te-am iubit şi tu… Da. Şi tu tot pe tine te-ai iubit. Aproape la fiecare cuvânt rostit de tine eu am mai presupus unul.

— Ce cuvânt, mamă?

— Cuvântul „vreau”. Tu totdeauna ai vrut. Iar eu am renunţat totdeauna. Când spuneai vreau, voiam şi eu. Cred că voinţa care mi-a lipsit mie, voinţa, puterea, toate s-au adunat în tine. Poate e bine aşa. Nu ştiu.

— Aş fi fost mult mai bucuros să mă cerţi, mamă.

— De ce să te cert? E ca şi cum aş certa iarba pentru că e verde. Du-te şi te culcă, eşti obosit.

Fără să fi fost nevoie, Toma se căţără în patul cu etaj, la vechiul lui loc. De aci, din acest unghi, camera recăpătă ceva din ceea ce fusese altă dată. Se vedea întunericul adunat în colţul de lângă fereastră, acolo unde trebuia să fie lada pentru cărbuni. Se vedea şi colţul mesei, carourile galbene ale pânzei ceruite, luciul luminat de felinarul din stradă, maşina de gătit cu cercurile arse, crăpate.

Prin geam, dacă s-ar fi ridicat în coate, ar fi putut descoperi cuştile iepurilor de casă ale domnului Adam. Oare unde o fi acum? încă de pe atunci se vorbea despre el ca despre un om mort sau, în orice caz, ca despre un om care-i pe moarte. În fiecare dimineaţă scuipa sânge, tuşea de nu putea nimeni să doarmă din cauza lui. Pe urmă i-au murit toţi copiii, cumnaţii, nevastă-sa. Numai el continua să o ducă de pe o zi pe alta. Probabil şi acum e aici pe undeva, prin curte, sau la bodega de peste drum şi bea sirop amestecat cu untdelemn.

Toma nu adormi decât spre dimineaţă şi, când se trezi, auzi tusea zgomotoasă a lui Adam.

La plecare, când îşi luă rămas bun, maică-sa începu să plângă.

— Nu plânge, mamă.

— Nu plâng, Toma. Acum unde te duci?

— La Orşova să-mi iau lucrurile din atelierul unde am lucrat, apoi la Bucureşti… Mă înscriu la Belle-Arte. Atunci

n-am reuşit. Nu din vina mea… Dar acum nu mai are nicio importanţă…

— Dacă te înscrii la şcoală, nimic nu mai are importanţă. Eu ştiu că tu ai talent… Să fii cuminte şi silitor, mamă… Şi să-mi scrii din când în când…

— Am să-ţi scriu, mamă.

În curte se întâlni cu Adam. Era mai slab şi mai palid decât oricând; avea pielea aproape transparentă; ochii lui mici, de viezure, îi avea ascunşi în fundul orbitelor.

— Bună dimineaţa, domnule Adam.

— Bună, Toma. Îi răspunse de parcă s-ar fi despărţit numai de ieri. Asta, Mariţa, o să facă pui. Opt sau zece, uite ce burtă are. O apucă pe Mariţa de urechi; iepuroaica avea burta mare şi era bleagă de parcă ar fi fost bolnavă.

În tren avu senzaţia că simte încă mirosul de ţuică ieftină care se îmbibase în haine, în mobile. Altfel îşi închipuise revederea. Credea că va regăsi atmosfera din trecut, mirosul magiunului de prună, ochii vioi ai mamei şi profilul ei feminin proiectat pe ferestrele puţin întunecate de cenuşiul amurgului. Numai dimineaţa, la despărţire, îşi dădu seama că îmbătrânise şi ea; părul ei îşi pierduse luciul de altă dată, devenise nisipiu, uscat.

Capitolul IV

În tren, în drum spre Orşova, a aflat că nemţii au dat un fel de ultimatum în legătură cu „coridorul Danzig”. Un vecin din compartiment începu să-i explice situaţia politică. Omul îl scutură de braţ şi-l întrebă dacă e de acord cu „ordinea nouă”. Toma nu ştia despre ce ordine nouă era vorba, dar aprobă din cap, ca să fie lăsat în pace.

— Trebuie o ordine nouă, insistă tovarăşul de drum. Trăim în secolul electricităţii. Tot globul scârţâie din ţâţâni, orânduielile vechi sunt putrede, trebuie ceva nou, bărbătesc, care să ţină pas cu cadenţa mereu mai accelerată a timpului.

Vorbea în termeni bombastici, îşi agita braţele în aer, desena corpuri geometrice, hărţi şi arăta în palmă poziţia geografică a Danzigului:

— Un oraş ca oricare altul. Un rahat de port la Marea

Baltică, plin de pescari, de croitori şi de vatmani şi va intra în istorie ca Sedanul sau Verdunul.

Toma, prefăcându-se că doarme, aţipi cu adevărat. Îl auzi ca prin vis cum îl preamărea pe unul Rudolf Hess, care-l va „păpa” pe Hitler pentru că, oricât, zugravul e doar zugrav, iar celălalt politician de carieră.

Când coborî din tren, se simţi înfiorător de singur peronul gol, cu iedera uscată căţărată pe felinarele vopsite cu minium, colonia ceferiştilor, cenuşie, dezolantă, din spatele staţiei şi oţetarii prăfuiţi de dincolo de linii reflectau exact simţămintele lui.

Pe podul Cernei se opri să privească apa străvezie a râului, dunele de nisip şi scorburile sălciilor uscate.

Se duse la atelierul lui Barbu şi, spre surprinderea lui, rulourile erau trase. Intră în curte, în locuinţa lui şi află de la nevastă-sa că meşterul orbise; i se vărsase un bidon de terebentină pe faţă.

— Şi acum unde e?

— În atelier.

Toma intră prin uşa din dos.

În atelier, în penumbra zidurilor boltite, îl găsi pe Barbu. Stătea pe un scaun, cu faţa aţintită spre scările de la intrare, la fel cum stătea pe vremuri, când aştepta muşterii.

— Mă, tu eşti Toma?

— Da, meştere.

— N-ai fost de mult pe aici… Toate pensulele sunt nespălate… Unde ai fost până acum?

— Am lucrat la iconar…

— Da, da. La iconar… Vrei să cauţi paletele şi să le agăţi în cui? Întinse mâna spre cuiul paletelor. Îmi place să ştiu lucrurile la loc.

Toma agăţă cele două palete în cui. Meşterul pipăi paleta şi faţa i se lumină de un zâmbet…

— Stai jos, Toma.

Toma se aşeză pe un scaun. Nu ştia ce să spună. Meşterul tăcea şi el şi rămaseră multă vreme în linişte, nemişcaţi.

Atelierul nu se schimbase de la plecarea lui: toate erau la locul lor, de parcă lucrul, viaţa nu s-ar fi întrerupt în el…

— Am venit să-mi iau lucrurile, meştere… Şi trebuie să mă duc.

— Desigur, fiecare om se duce undeva… Mai treci pe aici, nu-i aşa?

— Am să trec, meştere.

— Îţi dau un sfat, Toma… Tu ai fost băiat bun… De când nu mai văd, văd mult mai multe… Chiar şi lucrurile pe care nu le-am văzut când am avut ochi. Dar nu despre asta e vorba. Ascultă ce-ţi spun: caută să stai de vorbă cu tine… închide ochii şi cercetează-te… împacă-te cu tine însuţi… Asta e ceea ce am câştigat eu prin orbire. M-am împăcat cu mine… Tu ştii cum ţineam eu vopselele… Pe cele scumpe şi rare în cutii de tinichea… Toate cromurile erau înşirate pe etajeră… Ocrul şi Terra di Siena erau în ladă. Se murdăreau de praf, dar n-avea importanţă… Află că am câştigat şi am existat datorită Terrei di Siena… Toate grundurile care nu se văd din cauza lacurilor sunt făcute cu Terra di Siena… Şi oamenii sunt ca şi vopselele. Mulţimea valoroasă e formată din Terra di Siena. Dacă pictezi vreodată, pictează pentru ei… Pe cei din cutiile de tinichea, în frac, ocoleşte-i… Du-te, Toma.

În faţa liceului era o mulţime de elevi. Lui Tomai se păru că generaţia asta era mai pipernicită; colegii lui erau parcă mai înalţi, mai frumoşi. Pe scara rezervată profesorilor apăru directorul Latin şi profesoara de chimie. Cinci ani la rând fusese îndrăgostit de ea. O visa pe stradă, acasă, şi i se părea cea mai frumoasă, cea mai deşteaptă femeie din lume. Profesoara se îngrăşase, avea părul vopsit proaspăt, ruginiu şi de dedesubtul rochiei înflorate i se vedeau cataramele corsetelor.

În aşteptarea trenului de Bucureşti, Toma se duse în port. Lângă debarcaderul principal îl salută un fost coleg de şcoală.

— Am auzit, Toma, că te-ai făcut pictor.

— M-am lăsat.

— Şi ce faci acum?

— Nimic.

— Asta-i meserie bună.

— Tu ce meserie ai?

— Sunt marinar. Uite, pe *Brâncoveanu*. Arătă spre vaporul de pasageri ancorat lângă debarcader.

Vaporul era frumos, alb, cu două etaje.

— Ştii că eu niciodată n-am fost cu vaporul?... Unde mergeţi?

— La Brăila. Plecăm peste o oră. Nu vii?

— Nu. Peste câteva ore plec la Bucureşti...

— Vino cu vaporul până la Brăila... Şi iei trenul de acolo. Tot spuneai că n-ai mai fost cu vaporul... E foarte frumos drumul. Tu, ca fost pictor, ai putea să-l apreciezi...

Fără să se gândească prea mult, Toma se duse la agenţie şi-şi scoase bilet până la Brăila.

2

Brâncoveanu ridică ancora fix la două. Malul se îndepărtă încet. Căpitănia portului se micşoră, apoi trupul burduhănos al vasului se întoarse cu prova spre celălalt mal al Dunării, spre Tekia, un sătuleţ de pescari de pe malul sârbesc. Pe urmă se răsuci din nou şi începu să alunece spre Ada-Kaleh. Încă de departe Toma recunoscu Mecetul, cu balconaşul muezinului, vilele lui Ali şi Mehmet Kadri, fabrica de tutun Bafra, plopii şi gheretele grănicerilor şi zidurile groase, din cărămidă spălată de apă, ale vechii cetăţi. După insulă apărură primele stânci ale Porţilor de fier, canalul. Apa învolburată, spumoasă, balansa vasul în stânga şi în dreapta, apoi îl aruncă în cotul larg al fluviului; aici Dunărea era netedă de parcă – ar fi fost nivelată cu mistria.

De sus, de pe coverta întâia unde stătea Toma, marinarii care erau îngrămădiţi la proră, îmbrăcaţi în uniformele lor albe păreau şi ei călători. „Nu e rea viaţa de marinar” – constată Toma şi-şi căută prietenul să se informeze dacă n-ar fi cu putinţă să se angajeze şi el pe vas. Prietenul era de serviciu în sala de maşini şi nu-i putu vorbi. Urcă din nou pe covertă, se aşeză într-un şezlong şi

privi copacii de pe mal. Îi păru bine că se hotărâse să facă acest drum; pe vas era linişte, nu se auzeau decât zbaturile vasului călcând oglinda fluidă a apei. Noaptea, vasul fu însoţit de luminile mici, galbene, ale ferestrelor cabinelor proiectate pe valuri. Zgomotul monoton al maşinilor şi susurul valurilor se contopeau în liniştea generală la fel ca şi tic-tacul unui ceasornic cunoscut şi nebăgat în seamă dintr-o cameră în care te-ai obişnuit să fii singur.

Numai a doua zi observă Toma şi pe ceilalţi pasageri: un comerciant din Turnu-Severin, câţiva excursionişti şi o doamnă onorabilă, voluminoasă, cu două fete gemene de patrusprezece, cincisprezece ani. Fetele stăteau tot timpul rezemate de balustrada albă a punţii şi vântul, îmbrăţişându-le, le lipea rochiţele de stambă azurie de corp. Privite de departe, trupurile lor aveau ceva pur, feciorelnic. „Dacă ar putea cineva să le picteze în acest cadru, în aşa fel încât ele să nu piardă nimic din tinereţea, din puritatea lor, încât omul care ar privi tabloul să fie la fel de emoţionat, cum sunt eu acum, atunci… La dracu’! Poate că tata are dreptate. „Pictorii se nasc, nu se fac”. Goni acest gând. Ar fi vrut să aibă hârtie şi creion la el. „Aş intitula desenul „Tinereţe”. Două trupuri tinere, două minţi tinere, bucurându-se de călătorie. Oare unde se duc? În fond, pentru desenul pe care l-aş face, asta n-ar avea nicio importanţă. Şi lor, la fel ca şi mie, totul li se pare nou, interesant: apa, peisajul, oamenii”.

Un marinar politicos îl întrebă dacă are nevoie de un pled.

— Nu, domnule. Mulţumesc. E foarte plăcut fără pled. Nu ştiţi cumva când ajungem la Brăila?

— Ba da. Mâine seară.

Restul călătoriei, Toma îl petrecu pe punte, întins în şezlongul colorat ţipător, dar foarte comod. Sătuleţele de pe mal şi în special orăşelele bulgăreşti de pe malul drept şi cartierele lor turceşti cu minaretele lungi şi subţiri, ca nişte creioane ascu ţite, înfipte în albastrul cerului, păreau

nişte cărţi poştale colorate.

Brăila, cu izul ei ciudat, oriental, îi plăcu din prima clipă când coborî de pe vas. Forfota din portul luminat de reflectoarele debarcaderelor aducea cu un furnicar apocaliptic, ireal. Oamenii păreau că se îmbulzeau şi vorbeau fără motiv: negustori greci şi evrei îşi ofereau zgomotos marfa nedefinită, iar femeile, parcă prea multe, toate fardate ostentativ ca nu cumva să treacă nebăgate în seamă, umblau de colo până colo fără niciun rost.

Toma se înecă în mulţime, cineva îl întrebă ceva în idiş, altul îl îmbrânci, îi oferi ţigări turceşti şi când, în sfârşit, reuşi să părăsească portul, se simţi obosit de parcă ar fi muncit toată ziua. Ultimul tren spre Bucureşti plecase şi următorul pleca abia a doua zi la 6 şi 42.

Căută un hotel în apropierea gării şi constată, spre mirarea lui, că aici nu se închiriau camere decât pentru o oră, două. Fu nevoit să se ducă în centru şi, după multe tocmeli, primi o cameră cu aşternuturile neschimbate de o săptămână, la „Imperial”. Încă de la poartă mirosea a latrină şi cum înaintă pe coridorul pe care erau înşiruite camerele, mirosul crescu. Dacă servitoarea care îl însoţi n-ar fi neutralizat mirosul cu parfumul ei înţepător, ar fi fost greu de suportat. La capătul coridorului, femeia îi deschise o uşă vopsită verde şi, după ce îi înşiră inventarul încăperii, îl întrebă dacă doreşte să rămână pentru mai mult timp.

— O singură noapte, doamnă.

Fără niciun motiv, femeia începu să chicotească.

— Vreţi să rămân aici?

— Nu.

Jignită, femeia îşi legănă şoldurile prin cameră, îl măsură cu dispreţ, apoi ieşi trântind uşa. De pe coridor i se mai auzi glasul:

— Mucosul!

Toma zâmbi, deschise larg ferestrele şi se culcă.

Fu trezit pe la ora două noaptea de un comisar îmbrăcat în uniformă neagră.

— Singur, domnule?

— Da, îi răspunse Toma.

Nevrând să creadă, comisarul îşi roti privirile prin cameră, se uită în dulap, pe sub pat şi plecă vădit nemulţumit.

Camerista care îl însoţise îi dădu explicaţii lui Toma:

— Ştiţi, e sfârşit de lună şi domnul Oproiu nu mai are bani. Face razii pe cont propriu, să ciupească ceva lovele.

— Şi de ce-mi spuneţi toate astea? o întrebă Toma somnoros, după ce văzu că femeia nu mai avea de gând să plece.

— Pentru că acum n-o să mai vină şi poate… doriţi să rămân aici. Doi poli şi stau până dimineaţa. Vă garantez că o să fiţi mulţumit.

— Îţi dau un pol, dacă nu mă deranjezi.

Femeia luă polul, îl scuipă în palmă.

— Saftea, domnule. Ştiţi, sunt timpuri foarte grele.

4*

51

Frecă moneda de genunchi, o mai scuipă de câteva ori, apoi plecă legănându-şi şoldurile.

3

Dimineaţa îl trezi vuietul unei sirene din port. Se îmbrăcă şi plecă grăbit la gară. Mai avea câteva minute până la plecarea trenului. La ghişeu, când vru să scoată bilet, descoperi că nu avea niciun ban la el. Îl buzunăriseră noaptea la hotel. Alergă la hotel, dar nu avu cu cine sta de vorbă decât pe la ora zece când sosi directorul. Acesta, un om mucalit, îi zâmbi îngăduitor.

— Cu aceeaşi tărie, ai putea, tinere, să spui că ai avut un milion de lei… Nu ţine. De altfel citeşte acest aviz. Arătă spre un carton tipărit, de pe coridorul care ducea la etaj: „Direcţiunea nu răspunde decât de valorile depuse la direcţie”.

Neavând încotro, Toma se resemna; îi era ciudă că se împotmolise aproape de mal. Nu putea merge la Bucureşti fără niciun ban, chiar dacă Mănescu se va arăta dornic să-l protejeze. Şi acolo trebuie să doarmă, să mănânce ceva. Singura soluţie era să facă rost de bani şi, pentru asta,

deocamdată trebuia să se angajeze oriunde, să facă cea mai strictă economie, ca să se aleagă cu ceva. Plecă în oraş să-şi caute de lucru.

Cutreierând străzile înguste, murdare, gălăgioase, le găsi ademenitoare: erau pline de culoare, aveau un iz aparte şi se cereau parcă fixate pe pânză. „Ar trebui făcut cunoscut acest oraş la fel cum l-a făcut cunoscut şi Istrati în literatură. De creat o lume nouă din aceste case aruncate de-a valma. Aşa cum Gauguin a creat o lume nouă, proprie, dintr-o insulă banalizată din cauza cărţilor poştale de prost gust”. Se sperie de comparaţie şi se uită repede în jur, să vadă dacă nu-i citise cineva gândurile.

Noaptea, oraşul, slab luminat, deveni mai pitoresc: vitrinele cafenelelor aburite şi poleite de lumina becurilor electrice, trotuarele cenuşii, lustruite parcă de paşi, casele mici şi strâmbe, cu ochii astupaţi cu hârtie albastră de învelit caiete, împrumutau ceva straniu, nefiresc, îngrămădirii de piatră.

După ce colindă toate cartierele, până şi Brăiliţa, se instală într-un birt economic şi intră în vorbă cu un chelner. Află că mai sunt vreo mie de şomeri la Brăila, că de lucru nu se prea găseşte: nemţii care dominau tot tranzitul mărfurilor din port aduseseră de la Regensburg macarale electrice, docherii cei vechi, care au fost în sindicat, lucrează acum patru zile pe săptămână şi numai uneori cinci, când se găseşte ceva ocazional pe la C.F.R.

— Şi din ce trăiesc şomerii, pentru că de trăit, trăiesc?

— Nu ştiu. La asta nu m-am gândit niciodată. Dumneata eşti deştept, constată el. Mai târziu, Toma află că tuturor care spuneau un lucru la care el nu se gândise până atunci le atribuia acest calificativ. Chelnerul era grec, mic de statură, cu faţa negricioasă şi avea dinţi mari, îngălbeniţi de nicotină. Avea şi o cameră undeva în apropierea portului şi-l invitase pe Toma să locuiască la el până-şi va găsi ceva de lucru. Toma primi invitaţia.

După ora de închidere porniră împreună la locuinţa grecului. Chelnerul locuia departe de centru, pe strada

Pensionatului, aproape de malul Dunării, într-o hrubă veche. Podeaua era putredă, mirosea a mucegai şi pereţii erau plini de cuie mari.

— Te-am invitat la mine pentru că eşti deştept, domnule. Şi mie nu-mi plac decât oamenii deştepţi.

Când mărturisi că se socoate şi el deştept, îşi lăsă capul în jos, ruşinat.

Pe noptieră avea câteva broşuri subţiri, în limba greacă, făcute ferfeniţă de prea mult răsfoit.

— Ăştia, spuse el, deşi au trăit cu două mii de ani în urmă, sunt mai deştepţi decât deştepţii de astăzi. Luă o cărticică în mână, o deschise la întâmplare şi începu să citească: „Fiinţa e ca masa unei sfere perfect rotunde, egală în toate direcţiile faţă de centru. Fiindcă fiinţa, privi cu subînţeles spre Toma, înţelege prin asta Dumnezeu, nu poate fi aici sau colo mai mare sau mai mică…” Ce zici de Parmenide?

Toana nu ştiu ce să-i răspundă.

— Eu aş da o altă denumire lui Dumnezeu. Şi anume: Echilibru. Domnul Echilibru.

Toma îl privi cu îngăduinţă. Să fie smintit? Grecul continuă:

— Ştii ce înseamnă echilibru? Egal şi liber. E formidabil, măi. Egal înseamnă şi infinitul. Sau poate chiar mai mult. Egal la dimensiuni, în valori, în perfecţiune şi liber. Tu, Toma, crezi în Dumnezeu?

— Nu.

— De ce?

— Hai să ne culcăm, Ioanis.

Îndemnat de grec, Toma se angajă spălător de vase la acelaşi birt economic unde lucra şi el. În bucătărie mirosea urât a leşie, iar dacă se deschidea uşa, răzbătea din curte duhoarea acidulată a closetelor. Geamurile aburite, punctate de muşte, erau mici şi întunecoase.

La început, când sta aplecat asupra căldărilor mari de aramă, zincate de ţigani, cu apa neschimbată de săptămâni, Toma avea ameţeli şi i se întorcea stomacul pe dos. Nemâncat, n-avea ce să verse: se strâmba numai la

faţă, lăcrima şi cu ochii împăienjeniţi privea jocul absurd şi graţios al perlelor de grăsime înşirate în cerc la marginea vasului.

Ştia că nu va rezista mult printre mirosurile acrite. În timpul liber bătea oraşul în căutarea unei alte slujbe şi noaptea se întorcea acasă obosit, nădăjduind că n-o să-l găsească pe grec treaz, să fie obligat să-i asculte teoriile despre relaţiile oamenilor cu Dumnezeu.

După vreo zece zile de lungi căutări descoperi o slujbă chiar în branşă: desenator la o litografie. I se ceru să dea o probă, să deseneze un cap de femeie cu păr bogat, despletit, pe un plic de şampon medical: „contra căderii părului”.

Proprietarul litografiei „Polizu”, acţionar al magaziilor „Vămii tranzit” şi al gheţăriilor „Pescarul”, îl îndrăgi: îl invită chiar la el acasă să-i facă portretele copiilor. Avea două fetiţe: una de opt ani şi cealaltă de zece ani. Toma le făcu portretele în acuarelă şi şeful se arătă foarte mulţumit. Voia cu tot dinadinsul să se împrietenească. Îl invita duminica la prânz şi, ameţit după două pahare de vin slăbit cu mult sifon, îi povesti despre viaţa grea pe care a petrecut-o în internatul „Colegiul Carol” din Craiova, unde educatorul îi făcea mizerii punându-l să spele coridoarele dormitoarelor. Asta era de altfel singurul lucru de care îşi mai amintea din anii de şcoală. Alte amintiri nu avea.

Omul era fericit.

Într-un carneţel mic îşi nota sumele încasate, iar pe reversul fiecărei pagini îşi trecea cheltuielile efectuate de nevasta sa, cu voia lui.

Toma stătea cu coatele pe masă, ascultând înşiruirile de cifre:

— Două perechi de ciorapi „Flora” a 34 lei. Joi 12 martie. Total 68 de lei.

— Trei metri barchet maro cu flori mari a 72 lei metrul. Luni 19 mai. Total 216 lei.

— Cincizeci de kilograme de roşii pentru bulion a lei 25 bani kilogramul… Patru caiete dictando, două creioane

Hardmuth…

Toma îi admira mediocritatea şi totodată îl invidia puţin. Nevasta sa zâmbea tot timpul, îşi amintea că, odată, într-o vară a fost cu Mircea (aşa se numea soţul) în grădina restaurantului „Spic de grâu” şi a auzit-o (cu urechile ei) pe Maria Tănase.

— A cântat aia cu Leordeni… Foarte frumos cântec… Nu mai doriţi un şpriţ, domnule Voican?

— Nu, doamnă… Mi-e teamă că am să mă îmbăt…

După fiecare vizită de duminică se întorcea acasă indispus.

Avea senzaţia că o pornise pe panta ratării. De multe ori, înainte de a adormi, făcea planuri: a doua zi se va apuca serios de lucru. Uneori dorinţa de a lucra dura şi în timpul zilei, dar îndată ce părăsea atelierul şi ieşea în stradă, uita de hârtie, de pensule, de culori. Hoinărea pe străzi, de-a lungul cheiului, se uita la docherii care se speteau muncind până noaptea târziu, călcând atenţi pe pasarele, să nu cadă în apă. Când se întorcea acasă, avea remuşcări, se vâra în pat şi făcea planuri pentru a doua zi. A doua zi era din nou invitat la familia Polizu. Le asculta văicărelile şi ajungea la el şi mai obosit şi mai plictisit decât dacă ar fi înconjurat oraşul de două ori.

Cu grecul se certă pentru un fleac: dacă Dumnezeu vede şi aude tot sau, dimpotrivă, dacă nu vede şi nu ştie nimic din tot ce se petrece în lume. Grecul ar fi vrut ca Toma să ia atitudine ori pro ori contra, ca să poată discuta cu el. Toma însă era plictisit, nu-l interesa problema, adormi şi grecul descoperi abia dimineaţă că vorbise toată noaptea de unul singur. Jignit, făcu câteva aluzii la recunoştinţă.

— Oricât, locuieşti la mine. Eşti oaspete. Şi oaspeţii au unele îndatoriri. Locuieşti gratis, te-am învăţat să şlefuieşti zaruri din oase de vită, şi ţi-am dat totdeauna aşternuturi curate.

— Mă mut, îl întrerupse nervos Toma. Îmi pare rău că nu m-am mutat mai demult. Îmi pare rău că am pierdut atâtea ore în şir ascultându-ţi prostiile despre dumnezei şi

cristoşi. Pentru chirie şi aşternuturile curate îţi datorez ceva?

— Pleacă!

Toma pierdu o jumătate de zi până găsi o cameră de închiriat.

Fu mulţumit că se mutase de la grec. Aici, în noua sa locuinţă, avea mai mult spaţiu şi era hotărât ca în orele libere să se ocupe foarte serios de desen. Gazda, o văduvă de război, mucalită şi arţăgoasă, îi ceru plata înainte şi-i interzise să treacă în camera alăturată, unde locuia o funcţionară de la şantierele navale.

— Nu aduci în cameră nici femei şi nici prieteni. La mine nu se fac beţii. Locatara (arătă spre camera în care Toma n-avea voie să intre) lucrează toată ziua, aşa că noaptea are nevoie de linişte.

După încasarea primului salariu, Toma plăti chiria, datoria de la băcănia din colţ de unde lua mezeluri pentru cină şi, spre surprinderea lui, constată că nu-i mai rămânea niciun ban. Trebuia să trăiască altfel, trebuia să împartă banii altfel, altminteri risca să rămâie o viaţă întreagă la Brăila. Oare unde greşise calculul: trăise bine, cheltuise necugetat? Nu… Singurele cheltuieli de prisos au fost creioanele, hârtiile şi cărbunii de desen.

Indispus se culcă pe divan: era sâmbătă seară şi era zăpuşeală. De peste drum se auzea un aparat de radio – cânta o fanfară militară. În semiîntunericul din cameră, siluetele creioanelor din pahar se profilau pe geam. Le privi şi-l cuprinse o tristeţe ciudată, obositoare. Ar fi vrut să fie acasă, pe strada Teleajen, la maică-sa. Încercă să asemene odaia de aici cu locuinţa de acasă, de la Oradea, şi cea din urmă i se păru mai primitoare.

Cineva bătu la uşă. Strigă un „intră” de pe divan şi nu se osteni să se întoarcă: era convins că venise gazda să-l întrebe dacă n-are nevoie de apă caldă.

— N-am nevoie de apă. M-am spălat. Nu te teme, doamnă, n-am să-ţi murdăresc aşternuturile. Vorbise cu răutate şi-i păru rău imediat. Îi răspunse o altă voce, necunoscută până atunci:

— N-am venit pentru apă. Am venit pentru chibrituri.

Toma sări de pe divan. În prag stătea o femeie tânără, cu părul tuns scurt. Din cauza semiîntunericului din încăpere, faţa nu i se vedea bine: i se bănuiau doar ochii mari, lucioşi.

— Chibrituri, da, desigur, cu multă plăcere.

În timp ce căuta chibriturile, ea se scuză:

— Locuiesc alături… Am rămas fără chibrituri… Vă rog să mă iertaţi.

Toma îi dădu chibriturile, ea mulţumi scurt şi ieşi. Rămas singur, Toma stătu un timp nemişcat lângă uşă, aşteptă ca ea să se întoarcă, să-i aducă chibriturile, dar ea nu mai apăru. Pe urmă fu bucuros că fata nu s-a mai întors. Cel puţin avea motiv să se ducă în oraş; să cumpere chibrituri.

Era seara târziu, pe străzi era aglomeraţie şi de undeva, dintr-un restaurant, răzbea vocea unei cântăreţe; cânta, languros, un tangou la modă: „S-a stins pe drum un felinar”.

Poate tocmai din cauza mulţimii se simţi şi mai singur. Se plimbă fără ţintă vreo jumătate de oră, apoi intră în localul unde cânta dizeuza. Se putea vedea imediat ce deschideai uşa; era cocoţată pe o estradă şi era îmbrăcată într-o rochie verde, decoltată, tăiată în două, de sus până jos, de un fermoar nichelat.

Toma se aşează la o masă de lângă intrare, unde mai stăteau doi domni care discutau despre nemţi şi despre Codreanu. Amândoi susţineau acelaşi punct de vedere; se certau numai pentru că fiecare voia s-o ia înaintea celuilalt.

După miezul nopţii, localul se goli, rămaseră numai câţiva clienţi de bază şi orchestra. Dizeuza stătea pe genunchii unui ofiţer de la căpitănia portului, cânta piano, cu ochii închişi, în timp ce ofiţerul se juca cu fermoarul nichelat. Când îl deschidea peste limită, dincolo de şold, dizeuza râdea: râdea şi toboşarul din orchestră, soţul cântăreţei; ofiţerul de la căpitănia portului avea bani mulţi şi era socotit galant.

Lui Tomai se făcu lehamite: plăti şi se duse în port, la malul apei. Privind jocul mărunt al valurilor, se întrebă ce caută la Brăila când de fapt el pornise la Bucureşti, la criticul acela cu două rânduri de ochelari. În sinea lui era convins că Mănescu l-a uitat de mult şi acum, în clipa asta, i-ar fi fost foarte greu să se umilească.

Luminată de lună, Dunărea părea un şarpe cu solzi.

Toma stătu toată noaptea pe malul apei, rezemat de nişte lăzi umede, care miroseau urât a peşte putred. Dimineaţa, apa era tulbure, aproape galbenă. De-a lungul cheiului, înşirate una după alta, stăteau ancorate şlepurile. Dintr-o cabină apăru o femeie şi începu să întindă rufe spălate.

— Nomazi, mormăi Toma şi se uită cu invidie la femeie.

Un timp rămase nemişcat lângă lăzi, pe urmă, cuprins de o tristeţe ciudată, porni spre casă. Bătrâna îl privi supărată:

— V-a căutat ieri seară domnu' Polizu. Aţi fost invitat la ei şi nu v-aţi dus. Nu e frumos.

După ce se spălă, Toma se învioră şi plecă la Polizu. Era aşteptat.

— Te-ai supărat pe noi, domnule Voican?

— Nu, domnule Polizu, nu m-am supărat…

— Ieri, după ce am văzut că nu vii, am avut o discuţie cu nevastă-mea. Eu am crezut că te-a jignit cu ceva. Ne-am certat… îmi pare bine că nu eşti supărat pe noi.

Radia de fericire şi-i spuse nevestei să le aducă două şpriţuri. Puţin ameţit mai povesti o dată păţaniile de la internatul Carol şi-şi arătă carneţelul de încasări şi cheltuieli.

Toma, mahmur încă, îl întrebă fără nicio introducere:

— Spuneţi-mi, voi sunteţi fericiţi?

— Foarte fericiţi, răspunse gazda radiind, uitându-se spre nevastă-sa, cerându-i parcă aprobarea. Şi de ce n-am fi? Casă avem, slavă Domnului… Şi, slavă Domnului, nu suntem certaţi cu dumneata. Ştii, până acum, când nu te-am cunoscut, nici nu ştiam că ne lipseşti. Şi până acum am

trăit noi bine şi în bună înţelegere… Dar de când ne-ai obişnuit să vii pe la noi, ne-ai dezmorţit din hibernarea în care eram… Uneori mă trezesc noaptea, mă gândesc ce aş fi făcut eu în locul dumitale în capitală şi atunci o trezesc şi pe Emilia… îi spun şi ei pe unde călătoresc cu gândul… Şi, slavă Domnului, am şi doi copii, amândoi sănătoşi.

— Da, da, înţeleg, le răspunse Toma… Aveţi dreptate, de ce n-aţi fi fericiţi?

— Dumneata nu eşti? îl întrebă doamna Polizu.

— Întrebi şi tu prostii, o întrerupse soţul. Cum să nu fie… Doar e tânăr, câştigă destul de bine, e talentat şi sănătos, slavă Domnului… Nu e aşa?

— Da, da, aşa este, îi dădu dreptate Toma şi se ridică de la masă. Vă mulţumesc pentru ospitalitate, acum am să mă duc să mă culc, că sunt foarte obosit şi mâine va trebui să fac etichetele acelea pentru sticluţele cu tinctură de iod…

4

Restul zilei rămase tot timpul în casă, cu scopul, fără să şi-l mărturisească, de a se întâlni cu vecina. Abia pe la prânz, când constată că din odaia alăturată nu răzbate nici cel mai mic zgomot, se interesă la gazdă şi află că vecina era la teatru şi nu avea să se întoarcă acasă decât târziu.

N-avea chef să iasă în oraş; cotrobăi printre cartoanele înşirate pe masă, luă un creion, numai aşa în joacă. Rămase mult timp cu privirile pierdute în albul cartonului până ce i se păru că vede ghemuit lângă o şură un om cu genunchii strânşi sub bărbie. Începu să schiţeze. După o oră termină un bruion, lăsă creionul şi începu să se plimbe prin cameră. «Ar trebui să intitulez compoziţia „Dialogul cu stelele”.» Când vru să reia lucrul, schiţa i se păru penibil de stângace, puerilă. Şi ce titlu pompos a vrut să-i dea. Dialogul cu stelele.

Figura din desen avea faţa inexpresivă, iar felul în care-şi ţinea braţele în jurul picioarelor era fals. Nemulţumit se culcă pe divan. „Poate că nici n-am talent şi mi s-a părut numai”. Poate chiar Mănescu s-a înşelat, sfinţii din capelă erau doar copii după nişte ilustraţii la un

studiu despre pictura bizantină. E drept, nu s-a ţinut după ele, dar, oricât, nu puteau avea nimic original. *»

Privi lung dârele abia perceptibile lăsate de bidinea pe tavan şi, fără să fi vrut, îşi aduse aminte de Barbu. Ce o fi făcând meşterul? Mai controlează oare dacă paletele sunt agăţate în cui? Probabil că a închis atelierul sau l-a închiriat unui alt pictor. Poate ar fi fost mai bine să mă angajez lucrător la el. S-ar fi bucurat.

Aşa cum se aşteptase, vecina îi aduse chibriturile. Dar Toma nu găsi nici măcar un cuvânt cu care s-o reţină. O privi numai lung, puţin profesional; avea ochii uşor încercănaţi şi cearcănele completate cu arcurile sprâncenelor dădeau impresia unor urme lăsate de nişte ochelari. Din cauza luminii de pe stradă, părul răsfirat părea străveziu…

— Vă uitaţi foarte ciudat la mine, căută prin cameră după oglindă, să se controleze.

— Ciudat? Nu… Mă gândesc numai că locuim sub acelaşi acoperiş mai bine de o lună şi abia acum vă văd pentru a doua oară… Nici nu ştiu cum vă cheamă.

— Irina. Irina Prodan… Sunt funcţionară la şantierele navale. Şi dumneavoastră?

Toma îi întinse mâna:

— Toma Voican… Fără profesie… Lucrez la o litografie ca desenator… N-avea ce să-i mai spună. Rămaseră tăcuţi faţă în faţă şi, când tăcerea li se păru prea lungă, ea spuse:

— Mă duc… Vă mulţumesc pentru chibrituri… Pornise spre uşă încet şi lui Tomai se păru că aştepta să fie reţinută. Totuşi nu găsi nimic ce ar fi putut să-i spună. Ea închise uşa fără zgomot. Lui Toma îi era ciudă că nu ştia să se poarte cu femeile. În fond ar fi fost foarte uşor să-i spună să rămână. Ar fi discutat puţin… Dar ce-ar fi discutat? Desigur n-ar fi avut ce discuta… Poate i-ar fi propus să-i fie model, ca să-i facă portretul… Da, asta ar fi fost o soluţie… Cel puţin şi-ar fi omorât timpul. Deschise uşa. Irina era încă pe coridor în faţa oglinzii; îşi aranja părul.

— Dacă n-aveţi ce face şi nu sunteţi obosită, aş putea să vă desenez.

Îndată ce rosti fraza, îi păru rău. Dacă ea nu acceptă? Se roşi la faţă şi se sili să rămână liniştit, să nu răspundă cu bădărănie la un eventual refuz. Ea îl privi lung. Tot Toma continuă:

— Dar să nu vă aşteptaţi la cine ştie ce grozăvie… Sunt un diletant. Poftim…

Deschise larg uşa şi Irina se apropie încet.

Toma îi aranjă un scaun lângă fereastră, apoi căută un unghi potrivit şi se aşeză şi el. Era emoţionat. Lucră mult, dar nu fu mulţumit de desen. Voia să se scuze că n-a ţinut de multă vreme un creion în mână, dar scuza i se păru banală, stupidă. Mai târziu intră şi gazda, probabil să întrebe dacă n-are nevoie de apă caldă, dar văzând ce se petrece în cameră se duse în spatele lui Toma, privi planşa şi-şi pocni palmele.

— Leit, ea… Ca o fotografie.

Se ridică şi Irina. Era mulţumită de portret. Numai Toma tăcea, trist, ruşinat. Desenul semăna, însă n-avea nimic comun cu arta. Fu bucuros când în sfârşit rămase singur. Se duse la geam, privi în stradă. Era o seară mohorâtă, întunecată, cu un cer fără stele. Trecătorii de pe stradă, priviţi de sus, de la etaj, păreau nişte gândaci grăbiţi, care mişunau fără rost şi fără ţintă. În cameră plutea încă parfumul Irinei şi Toma deschise grăbit fereastra, să aerisească încăperea.

Capitolul V

La sfârşitul lunii următoare, când încasă salariul, avea o mie două sute de lei în mână. Cu banii aceştia ar fi putut pleca liniştit la Bucureşti şi-n caz că Mănescu nu s-ar fi ţinut de făgăduială, ar fi putut trăi două sau trei săptămâni, până şi-ar fi aranjat ceva. Dar salariul nu mai era în întregime al lui. Chiria, datoria la băcănie, spălătoreasă. Şi dacă n-ar plăti nimic din toate astea?… Oare ar fi chiar o crimă atât de mare ca, în interesul carierii, să fie necinstit cu nişte oameni străini?… Ce ar pierde ei în fond? Bătrâna n-a investit nimic în plus în

cameră de când locuia acolo. Dar băcanul… Acela îl înşela destul de mult. Şi săptămâna trecută l-a încărcat cu două sute de grame mai mult la mezeluri.

Ca să economisească altfel atâţia bani, i-ar trebui vreo patru sau cinci luni. În acest timp ar începe cursurile şi Mănescu l-ar uita definitiv.

Plecă la gară. În sinea lui se angajase ca din primii bani pe care îi avea de luat de pe urma picturii să-i trimită bătrânei.

Mănescu era plecat la Călimăneşti şi, după spusele servitoarei, nu se întorcea acasă decât după vreo zece zile. Toma porni atunci să-şi caute de lucru. Colindă pe la toţi pictorii de firme şi-n cele din urmă se angajă la Silvian & Comp. de pe strada

Câmpineanu. Picta în serie reclamele fabricilor Nivea din Braşov şi ale întreprinderilor de săpunuri Flora. Îşi reînnoise şi cunoştinţele în pictarea literelor. Locuia în atelierul pictorului. Uneori, noaptea, când nu putea dormi, aprindea luminile şi picta pe dosul firmelor. Odată, făcând din memorie portretul maică-sii, cu un joc de umbre reuşi să-i imprime zâmbetul acela ciudat, trist. Toată noaptea nu se mai culcă, îi mai făcu o dată portretul şi reuşi şi a doua oară. Era atât de bine dispus, că se îmbrăcă şi porni în oraş. Ar fi vrut să vadă oameni veseli, femei frumoase, să găsească un prieten cu care să bea şi căruia să-i fi putut face destăinuiri.

Se simţea bun. Făcea loc trecătorilor, era extrem de politicos; în tramvai cedă locul unei doamne în vârstă şi fu fericit când ea acceptă. Avu senzaţia că toţi cei din tramvai se uită la el. Coborî la Brătianu şi porni spre Scala. Literele luminoase de pe frontispiciul Carltonului anunţau un film italian cu Gino Cervi şi Alida Vali. Traversă, vru să vadă spectacolul, dar ultima reprezentaţie începuse de mult. Renunţă şi, în sinea lui, fu convins că a făcut o mare favoare celor de la cinematograf.

În atelierul lui Silvian nu se discuta decât despre războiul fulger, despre geniul lui Hitler, despre conjunctura favorabilă care se va crea pentru pictorii de firme.

Singurul care nu făcea comentarii, la fel ca şi Tona, era Pândele, o calfă de vreo 32 de ani, bolnăvicios, cu coşuri pe frunte. Acesta se socotea un fel de artist; în timpul lui liber făcea peisaje şi acuarele, pe care le vindea cu duzina unui misit de la Obor.

«— Spune, Pândele, ai auzit tu de unul Petru Mănescu?

— Da, e un mare critic de artă. Odată i-am trimis şi eu nişte acuarele şi mi le-a trimis înapoi îndoite în patru. E un bandit.

— De ce e bandit, măi Pândele?

— Pentru că mi-a scris că dacă m-aş lăsa de pictură, aş putea economisi câte patru lei din jumătate în jumătate de oră.

— Nu înţeleg!

— Cum nu înţelegi? Adică, după el, o pictură de-a mea se poate face în jumătate de oră şi cartonul costă patru lei.

Toma râse.

Nemulţumit, Pândele mormăi ceva, apoi adăugă, mai mult pentru sine:

— Eu lucrez două ore la o acuarelă.

2

Când află de întoarcerea lui Mănescu, Toma se duse acasă la el. Îi deschise o femeie în vârstă şi-l întrebă dacă a fost anunţat. Toma spuse un „da” abia perceptibil şi femeia îl conduse într-o anticameră mare, plină cu picturi: Luchian, Iser, Verona, Palladi. Toma nu stătu acolo decât câteva clipe şi în pragul salonului alăturat apăru nevasta criticului. Era îmbrăcată într-un costum din stofă subţire, verde, croit pe trup, prea strâns. Fuma dintr-un portţigaret lung, din os şi era fardată ostentativ, să nu i se vadă ridurile. Îl privi lung pe Toma, i se păru cunoscut, apoi şi-l reaminti; începu să zâmbească.

— Nu eşti dumneata pictorul acela din capelă?

— Ba da, doamnă… Eu sunt. Sărută lung mâna întinsă spre el şi izul greu al unei glicerine îi umplu nările.

— Eşti mult mai înalt decât mi s-a părut acolo în

capelă. Eşti un adevărat bărbat… Râse. Lui Toma râsul i se păru nejustificat, dar zâmbi şi el, forţat, cu gura strâmbă… Eşti foarte nostim… Toma continuă să zâmbească prosteşte.

— Îl caut pe domnul Mănescu.

— Ştiu, ştiu… îmi pare bine că ai venit la Bucureşti. Probabil ai venit pentru institut… Mai pictezi?

— Da, doamnă…

— Odată va trebui să-mi faci şi mie un portret… Unul frumos… Nu cum sunt eu…

— Dar, doamnă…

— E frumos din partea ta… E un compliment drăguţ… Suflă fumul în faţa lui Toma şi chicoti. Nud ai făcut vreodată?

— Nu, doamnă. Niciodată n-am făcut nud.

Fu bucuros când din salonul alăturat apăru criticul. Era îmbrăcat într-un halat gros de diftină cu guler mare, vişiniu.

Spre mirarea lui Toma, acesta îl recunoscu imediat.

— Pofteşte, tânărul meu prieten, pofteşte.

În salon mai erau patru oameni; un individ în vârstă aşezat într-un fotoliu mare de piele, care ţinea între genunchi un baston lustruit, cu o măciulie de argint. Îşi proptise bărbia în mâinile sprijinite pe baston şi nu-şi sălta capul nici când vorbea. Avea pielea stafidită şi un păr lung, alb, adunat coc sub o beretă mare, franţuzească. Ceilalţi îi spuneau maestrul. Lângă el, aşezat pe o pernă brodată, voit neglijent, îşi rotea capul în toate părţile, ca şi cum s-ar fi mirat că se află în încăpere, un tinerel cu mustăţi rare şi cu o barbă roşcată, cu ochi mari, miraţi, fără culoare. Vorbea despre el ca despre o altă persoană.

— Părerea lui Marcian despre timiditate este foarte categorică. Timiditatea este o infirmitate. În materie de artă, timiditatea ar trebui trecută în cazierul artistic. Dacă Marcian ar fi trăit cu două secole în urmă, ar fi propus şi o pedeapsă pentru ea. Şi anume una foarte aspră: tăierea

mâinii. Râse de unul singur.

Ceilalţi doi din salon, un om cu spatele încovoiat, îmbrăcat într-un loden ponosit ca un caftan, privea tot timpul spre maestru; celălalt, slab, cu ochii inflamaţi, era chel şi semăna cu un chelner; purta o redingotă pătată şi-o lavalieră mare vârâtă sub veston.

Criticul aşteptă sfârşitul pledoariei despre timiditate, apoi îl prezentă pe Toma:

— Iată-l pe prietenul meu de la Herculane… Toma Voican, dacă nu mă înşel? E pictorul acela din capelă despre care v-am vorbit.

Numai maestrul nu privi spre el. Era preocupat de cercetarea galoşilor. Tânărul cu barba roşcată se aplecă ceremonios, aşteptă o clipă de linişte, apoi continuă:

— Dar dacă Marcian ar trăi peste două secole, ar decreta timiditatea o infirmitate fizică. Dumneavoastră, maestre, ce părere aveţi?

Maestrul tuşi de două ori.

— Mulţumesc, maestre…

Mănescu îl întrerupse:

— Scuză-mă, dragă Marcian… îmi pare rău că n-au reuşit fotografiile pe care le-am făcut la capelă… E un lucru frumos şi foarte promiţător… Multă culoare şi multă ingeniozitate… Ceva din rafinamentul popular. În orice caz asta îţi sugerează stilul. Tânărul nostru prieten foloseşte un verde ciudat, catifelat şi totuşi rece. Parcă ar privi culoarea prin sticlă sau apă. Eu am propus tânărului nostru prieten să se înscrie la Belle-Arte… Bineînţeles, dacă maestrul ar sprijini cererea dumitale…

Maestrul tuşi din nou.

— Deci totul depinde de dumneata. Ia loc, te rog. Din clipa aceea, Toma nu mai există pentru ei. Mănescu se întoarse spre tânărul cu mustăţi rare şi barbă roşcată. Ce spuneam adineauri?

— În legătură cu timiditatea?

— Nu, nu… Despre Monet… Acum ştiu… Dumneavoastră, maestre, ce credeţi, femeia din „Portretul doamnei G” nu este aceeaşi cu „Japoneza”?

— Nu cred. „Doamna G” a fost pictată, dacă îmi aduc bine aminte în 68… Da, în 1868, iar „Japoneza” după opt sau zece ani… Domnule Mănescu?

— Da, răspunse prompt criticul. După opt ani, în 1876. Şi sunt de acord cu maestrul. „Japoneza” este blondă, iar „Doamna G”, brunetă sau şatenă.

— Poate invers, intră în vorbă tânărul cu barba roşcată. Japoneză blondă?!

Maestrul aruncă o privire plină de dispreţ spre tânăr, dar nu-i răspunse el, ci tot criticul:

— Tocmai aici cred că e secretul sau cheia tabloului. O japoneză blondă şi, fie vorba între noi, numai japoneză nu este. Vorbesc de figură. Numai decorul, covorul şi chimonoul. Dar şi chimonoul e prea greu faţă de chimonourile japoneze. E drept, broderia era orientală, clasic japoneză. Poate chiar exagerată. Mă refer la braţul şi faţa acelui samurai brodat pe chimono. Totuşi ceva leagă cele două tablouri. Poate atmosfera. Cred că Monet a fixat pe pânza „Japonezei” o stare sufletească veche. Dacă vreţi, ecoul „Doamnei G” se simte şi pe pânza făcută cu opt ani mai târziu.

Toma rămase uimit. Cei din salon vorbeau despre tablouri şi nume ca şi cum ar fi vorbit el despre litere lapidare sau bloc. Comparau verdele din „Palmierii” lui Bonnard cu verdele fustei „Femeii cu anemonele” a lui Matisse, felul de a lucra al lui Holbein sau Watteau. Se simţi îngrozitor de prost şi vru să plece. Criticul îl opri la o cafea neagră şi astfel Toma fu nevoit să audă un discurs despre pictura murală a fraţilor Grigorescu, o conversaţie contradictorie între profesorul de la Belle-Arte şi tânărul acela cu barbă, despre hârtiile decupate ale lui Picasso şi perioada moale a lui Salvador Dalí…

Tot timpul Toma rămase încremenit pe scaun. Nu tresări decât când Mănescu îl întrebă unde locuieşte.

— Încă n-am locuinţă…

— Da, mormăi Mănescu… E bine că te-am întrebat.

Va trebui să rezolvăm să intri la cămin… Până atunci însă…

Toma tocmai vru să-i spună că problema locuinţei nu era chiar atât de gravă, când Mănescu îl ţintui pe Marcian cu degetul:

— N-ar putea să locuiască la tine?

— La mine? rămase surprins pictorul. Cum adică?

— În atelier… Câteva zile, până i se va rezolva căminul…

— În atelier, da… Se întoarse spre Toma: Strada Timiş 2. De altfel vin şi eu îndată.

3

Casa din strada Timiş 2 era o hardughie veche, pătrată, care aducea a hambar părăsit, bun pentru demolare. Poarta înaltă, din lemn putred, prinsă în chingi de fier, să nu se dărâme, era deschisă şi nu se mai ţinea decât într-o singură ţâţână. Toma vru rămână în stradă să-l aştepte pe Marcian. Se răzgândi însă şi urcă scările, care erau la fel de putrede ca şi poarta. La primul etaj fu nevoit să aprindă un chibrit să nu se lovească de ceva. Îl izbi un anunţ bătut în cuie pe o uşă vopsită în toate culorile: „NU BATE. NE DERANJEAZĂ ZGOMOTUL, „. Toma apăsă pe clanţă. Uşa cedă. Se pomeni într-un coridor lung, plin de mobile date la reformă, scaune fără picioare, bidoane, şipci pentru rame. Aprinse un alt chibrit şi pe uşa din fundul coridorului descoperi al doilea anunţ: „DACĂ INTRI LASĂ-ŢI PĂRERILE ÎN GANG”.

Toma deschise şi cea de a doua uşă şi se pomeni într-un atelier mare, cu tavanul de sticlă mată. Chiar lângă intrare, în apropierea chiuvetei, o fată tânără, cu codiţe despletite, oălca lut. Era murdară până la genunchi, lutul clefăia ca aluatul dospit. Fata nu-i răspunse la salut şi nici cea de-a doua femeie îmbrăcată în halat alb, care stătea cu spatele spre intrare.

Toma mai salută o dată şi atunci femeia cu halatul alb, fără să se întoarcă, întrebă: – Cine-i?

Înainte ca Toma să fi putut răspunde, fata cu codiţe strigă:

— Un domn tânăr.

— Ce vrea?

Toma abia atunci observă că femeia cu halatul alb sculpta. Modela lutul din faţa ei, fixat pe un suport de lemn. Era legată la ochi cu o bandă lată de catifea neagră.

— Ce vrei, domnule? întrebă fata cu codiţe.

— M-a trimis domnul Marcian.

— L-a trimis domnul Marcian, strigă fata.

Lui Toma totul i se părea ciudat în atelier; pereţii erau plini cu picturi.

— Cum arată? întrebă sculptoriţa.

— E înalt, cred că e bun, aprecie fata cu codiţe.

— Să se dezbrace, porunci sculptoriţa.

Toma nu vru să-şi creadă urechilor.

Fata cu codiţe se opri din lucru şi se răsti la el.

— N-ai auzit? Dezbracă-te!

Toma îşi scoase haina, o plimbă dintr-o mână în cealaltă, apoi o aruncă pe o sofa de lângă perete.

— Şi cămaşa.

Toma stătu o clipă pe gânduri, apoi ridică din umeri. Cine ştie ce vor. Îşi scoase şi cămaşa.

— Cum e, Ana?

— Are corp frumos.

Sculptoriţa îşi întrerupse lucrul, se dezlegă la ochi şi se apropie de Toma. Era frumoasă, avea ochi mari, verzi şi buze cărnoase, date cu un ruj aproape violet.

— Întoarce-te, îi spuse ea lui Toma.

Toma se întoarse cu spatele spre ele.

— Ridică braţele… Da, cred că e bun, constată şi sculptoriţa. Unde te-a găsit domnul Marcian?

— La domnul Mănescu… Am venit din provincie, vreau să mă înscriu la institut.

— A, nu eşti model? De ce n-ai spus imediat? îmbracă-te…

Toma zâmbi şi se îmbrăcă. Sculptoriţa se spălă pe mâini şi nu-i mai acordă nicio importanţă. Numai înainte de a pleca, în timp ce-şi îmbrăca pardesiul, îl întrebă:

— Va să zică eşti un nou protejat al lui Mănescu… Unde te-a „descoperit”? rosti ultimul cuvânt cu multă

ironie.

— La Herculane, într-o capelă.

— Aaa, acum ştiu… Dumneata eşti acela care ai pictat cimpanzei… Mi-a spus Marcian…

— Sfinţi, doamnă, nu cimpanzei…

Sculptoriţa îl privi cu dispreţ:

— Şi de ce te-a trimis domnul Marcian aici?

— Pentru că n-am locuinţă…

Din uşă, sculptoriţa se mai întoarse o dată.

— Ana, dacă vine domnul Marcian, îi spui că am plecat la club… Nu uita să pui cârpele ude.

Ieşi fără să salute.

Toma rămase lângă uşă, se uită la fata cu codiţe cum îşi spală picioarele în chiuvetă, apoi cercetă picturile de pe pereţi. Nu pricepu nimic din ele. Una mare, cu ramă lată, neagră, scoasă în evidenţă prin spaţiul gol din stânga şi dreapta ei, reprezenta un glob roşu din care ţâşneau două dâre portocalii, nedefinite, cu nuanţe albăstrii şi cu câteva pete galbene risipite pe ele. Încercă să privească tabloul cu ochii întredeschişi, printre gene, dar nici aşa nu pricepu nimic. Se apropie de suportul de lemn cu lutul modelat proaspăt.

— Ce reprezintă asta?

Fata râse cu şiretenie.

— Ghiceşte!

— Un ou de struţ?

— Nu.

— Ai dreptate. E un… ba nu… E o ghiulea de tun din secolul trecut.

— Nu.

— Atunci nu ştiu ce e.

— E „gândul”. Arătă spre un alt suport, cu un obiect tot sferic. Şi acela e „şoapta”.

— Şi picturile sunt tot ale doamnei care a plecat?

— Să nu-i spui niciodată doamnă, că se supără. E domnişoara Tia. Picturile sunt ale domnului Marcian.

Toma arătă un tablou la întâmplare. Pânza reprezenta o bilă galbenă, cu nişte smocuri verzi, parcă

nişte plante acvatice, care mascau un ochi imens, cu nişte pene sub formă de raze.

— Asta ce e?

— Ghiceşte.

— E tot pe ghicite?

— Aici, totul e pe ghicite.

— Atunci nu ştiu.

— Sunt eu, spuse fata râzând. Şi se numeşte „Fata de după masă cu faţă galbenă”. Nu seamănă? îşi ridică faţa.

Toma o privi lung: avea o faţă oarecare, cu pometii obrajilor proeminenţi, o faţă de ţărancă. Ochii erau alungiţi, dar asta poate şi din pricina luminii care cădea de sus.

— Poate că seamănă, dar eu nu mă pricep.

Fata luă nişte cârpe, le udă şi înveli bilele de lut ale domnişoarei Tia.

— Cât o să locuieşti aici?

— Încă nu ştiu… Până intru la cămin.

Hotărî să se ducă la Silvian şi să-i spună că se mută din atelierul de pe Câmpineanu. Poate o să-i ceară şi câteva zile concediu, până se vor aşeza lucrurile.

O întrebă pe Ana:

— Aici la ce oră se închide atelierul?

— Atelierul nu se închide niciodată… Şi eu locuiesc aici…

Arătă spre un colţ al sălii, despărţit printr-o perdea groasă de pluş.

Se auziră paşi pe coridor şi amândoi priviră spre uşă. Intră Marcian.

— Domnişoara Tia?

— A plecat la club. Cred că nu se mai întoarce.

Marcian se apropie de Toma.

— Ei, ce spui de acest colţ de rai?

— E frumos.

— Prea puţin spus. Atelierul acesta va intra în istoria plasticii româneşti. Aici se creează în contul mileniului următor… Şi când te gândeşti că totul s-a născut dintr-o insomnie. M-a întrebat Tia: „Oare cum arată şoapta ca

formă? Dar gândul?...” Era o întrebare istorică... Acum Marcian nu are timp să-ţi spună mai multe... Dar ne mai întâlnim noi... Simte-te ca acasă... Pa...

4

Anul şcolar începuse de vreo două săptămâni când Toma se prezentă la cursuri. Era tocmai o oră de anatomie. Profesorul, un individ mic, cu un accent ostentativ franţuzesc, vorbea plictisit despre femur, consultându-şi tot timpul ceasul, să nu depăşească cumva ora. Toma se opri în uşă, aşteptă un timp ca profesorul să termine fraza, dar acesta vorbea într-una fără întrerupere, fără punctuaţie. Din când în când arăta cu braţul spre un schelet îngălbenit, prins în nişte sârme groase de aramă.

— Ai întârziat, domnule student. Şi, fără să dea vreo importanţă obiecţiei, continuă: Fără cunoaşterea perfectă a femurului, a poziţiei lui, nu există desen.

Toma nu-i răspunse. Îşi căută un loc şi se lăsă privit de colegii din jur. Fetele, vreo şase, stăteau la primele, mese şi notau lacome, fiecare cuvânt rostit de profesor. Acesta privea peste capetele elevilor, peste pereţii clasei, graseia şi, în scurtele pauze când căuta câte o nouă caracteristică a femurului, îşi curăţa măselele cu limba.

Mai târziu, Toma descoperi lângă fete pe liceanul cu care învăţase desenul la profesorul Crăciun, la Orşova. Trecuseră de atunci mai bine de patru ani, constată în gând Toma, şi ăsta abia acum reuşise la examenul de admitere. Îl privi mai atent. Tânărul era adâncit în studierea unui ziar. Rar de tot ridica privirea, îşi aranja cravata, apoi continua să citească, urmărind rândurile cu degetul.

În pauză, Toma rămase în clasă, privi planşele de pe pereţi, apoi – prin geam – peisajul citadin, în stradă, un oltean gârbovit de povara zarzavaturilor se furişa printre trecători, călcând cu piciorul drept pe trotuar, iar cu celălalt în apa ce se scurgea în rigolă.

Urmă ora de istoria artelor. Profesorul sosi târziu; scoase din buzunarul de sus al vestonului o hârtiuţă, apoi începu să se plimbe prin clasă. Spre deosebire de

profesorul de anatomie, vorbea rar, tărăgănat, cântând vocalele, fără cel mai mic interes. Nu era preocupat dacă era ascultat sau nu. Vorbea pompos despre renaşterea italiană, referindu-se mereu la persoana lui. Am fost, am văzut, am constatat, am verificat, am comparat – se repeta des şi, explicând condiţiile generatoare ale renaşterii, se entuziasma de unul singur. Nu-l interesa că studenţii îşi curăţau unghiile sau citeau ziarele. Trăia în urmă cu câteva secole, era entuziasmat de fuziunea creştinismului cu mitologia păgână, de artiştii monumentali, de multilateralitatea lor.

Toma încercă să-l plaseze în mediul familiar, lângă o nevastă incultă, proastă şi bogată, cu copii blegi şi cu o soacră sâcâitoare, şi-l compătimi. Îl compătimi şi pentru entuziasmul cheltuit în zadar pentru nişte studenţi indiferenţi şi îngâmfaţi.

Dintre fete, una singură părea mai răsărită; era îmbrăcată într-un costum de gabardină de culoare cenuşie. Zveltă, cu părul adunat coc pe un cap bine modelat, cu ochi albaştri mari, aducea a nemţoaică. Venea şi pleca de la cursuri cu maşina condusă de un şofer îmbrăcat în uniformă kaki. Nu se împrietenise cu nimeni, desena prost, ştergea tot timpul cu guma. Era nevasta unui consilier de la externe, cu un nume terminat în „oglu”.

Capitolul VI

Toma se deprinse repede cu programul institutului şi nu se plictisea decât la orele de anatomie: încurca parietalul cu occipitalul şi nu reuşea să înveţe pe de rost numirile latineşti ale muşchilor. În schimb, era în stare să stea ore întregi în faţa unor reproduceri de dubioasă calitate sau să admire falsa simetrie a gravurilor lui Dürer. În clasa lui era socotit cel mai înzestrat, mai ales în ceea ce priveşte coloritul. De obicei folosea culori tari, curate: îmbina cu îndrăzneală în acelaşi loc ultramarin cu verde şi, ca nimeni altul în şcoală, folosea negrul. Pentru nişte capete de zei pe care din plictiseală le făcuse lunguleţe, ca nişte castraveţi, a fost declarat bizantin. De atunci fiecare planşă ieşită din mâna lui era analizată ca atare: se

demonstra, după înclinarea cărbunelui, după liniile tari, sigure ale contururilor, stilul bizantin. Lui Toma îi venea să râdă: era convins că dacă atunci, la ora aceea de desen, ar fi insistat asupra muşchilor feţei, desigur i s-ar fi atribuit un alt titlu.

Dacă ar fi fost măgulit de calificativul pe care îl primise, ar fi încercat să devină bizantin. Mai ales că rutina câştigată pe schelele capelei i-ar fi înlesnit acest drum. Dar poate tocmai pentru că lucrase pe lângă iconar, figurile lunguleţe, cu capete şi mai lunguieţe, îl scoteau din sărite. Odată, când un coleg îi admiră o planşă, Toma izbucni:

— Sunteţi toţi nişte idioţi! Voi credeţi că bizantinismul nu-i altceva decât alungirea chipurilor! Aşa a fost modelul, nu ţi-l aminteşti… Cât o coadă de bidinea. L-am copiat aidoma. Asta e tot. Crezi că dacă desenezi un scaun cu un picior ca o cârpă faci „perioada moale” ca Dalí?!… Pe dracu’! Devii caraghios, pueril! Uită-te la desenele copiilor! De obicei când vor să deseneze un chinez schimbă doar înclinaţia ochilor şi a sprâncenelor, când colo, plastica nasului sau plasamentul maxilarelor pe aceeaşi linie cu umerii obrajilor sunt mult mai elocvente pentru ilustrarea rasei galbene.

Toma nu se avea bine cu niciun profesor. Asta şi pentru că nu-şi făcea niciodată temele date şi pentru că era socotit obraznic. Numai unul singur, Bercescu, îl aprecia şi ca om. Totul a pornit de la o planşă. La o oră de desen după model (se adusese de pe stradă un cerşetor bărbos), Toma, în loc să-l creioneze aşezat pe scaun, aşa cum îl aranjase profesorul, i-a desenat numai mâinile întinse, slabe şi noduroase. Deşi a fost criticat, desenul a făcut mare vâlvă în institut. Bercescu i-a cerut voie să-i reproducă desenul în „Gândul Liber”. După apariţia desenului, profesorul l-a chemat pe Toma în cancelarie şi i-a cerut mapa cu planşe. După un timp destul de lung a închis mapa şi lui Tomai se păru că Bercescu e nemulţumit. L-a întrebat:

— Vreţi să-mi spuneţi ceva, domnule profesor?

— Da. E păcat de dumneata, domnule Voican.

Numai la asta nu se aşteptase Toma. Privi curios faţa profesorului: era rotundă, puţin buhăită, cu riduri la colţurile ochilor.

— De ce e păcat, domnule profesor?

— Pentru că ai talent şi ai să ajungi un ratat. Am impresia că eşti superficial şi ignorant. Până la urmă o să ajungi un desenator din cei care fac portrete prin cafenele.

— De ce credeţi asta?

— Pentru că ţi-am văzut planşele. Dumneata nu desenezi, ci te joci. Niciuna din compoziţiile dumitale nu e studiată. Pictura nu se face numai cu talent, ci şi cu trudă. Bagatelizezi desenul pur, anatomia.

— Nici Picasso nu străluceşte în corectitudinea desenului.

— Vorbeşti prostii. Picasso dărâmă formele exacte, perfecte, el simplifică, vrea să ajungă la esenţă. Dar ca să poţi simplifica ceva, acel ceva trebuie, în primul rând, să existe. Picasso caută un drum nou. El se reîntoarce la desenul primar. El se reîntoarce, ceea ce înseamnă că a făcut un drum spre perfecţiune. Ţine minte: n-ai dreptul să negi ceva înainte de a cunoaşte ceea ce vrei să negi. Poţi să urmezi calea lui Picasso. Dar asta nu înseamnă a-l imita, ci a merge pe drumul lui. Adică înveţi întâi desenul şi, după ce cunoşti bine omul, liniile lui, atunci le simplifici. Atunci te apuci să cauţi!

— E extraordinară şi unică această căutare, izbucni Toma.

— Extraordinară, da. Unică nu. Acelaşi lucru se face în mii de alte domenii. În fizică se caută esenţa materiei, în biologie se încearcă refacerea celulei primare ca să se explice geneza, în filosofie se studiază relaţiile dintre om şi om, om şi natură şi nu mai ştiu în câte domenii. Şi în toate aceste căutări, e ceva ciudat; o legătură a contrastelor. Ca să poţi înţelege relaţii. Ca să înţelegi complexitatea materiei, te reîntorci la materia pură. Adică pentru a merge înainte, cercetătorii se întorc îndărăt. Nu e interesant acest lucru?

Toma, deşi era atent, nu pricepea mare lucru din cele spuse. Ca să nu pară prost, puse o întrebare, chipurile, ajutătoare:

— Şi credeţi că şi Picasso, ca să dezvolte pictura, o simplifică?

— Da! Te-ai uitat vreodată la desenele copiilor?

Toma crezu că profesorul a auzit cumva pledoaria lui despre ilustrarea rasei galbene şi acum vrea să i-o vândă şi lui şi de aceea îl privi cu un uşor dispreţ.

— Da, am văzut.

— Ei, aceste desene într-un fel seamănă foarte mult cu desenele lui Picasso. Copiii nu desenează pentru că vor să deseneze, ci pentru că vor să transmită ceva. La desenul copiilor, descifrarea mesajului este mai uşoară decât la desenele pictorilor, deşi copiii nu cunosc nici perspectivă, nici proporţii şi nici anatomia. Să presupunem că un copil vrea să deseneze o persoană care ascultă la gaura cheii. Vei vedea că urechea persoanei respective va fi croită mai mare decât s-ar cuveni şi gaura cheii la fel. Pentru că asta e esenţialul, ceea ce vrea să comunice prin desen. Desigur, Picasso vrea să transmită alte lucruri mai subtile şi mult mai complicate. Să-ţi dau un exemplu: tragedia existenţei umane. Mesajul acesta e prea abstract ca să-l poţi transmite concret. Atunci când transmiţi un mesaj abstract, care poate fi descifrat în mii de feluri, îl transmiţi în mod abstract.

— Cum?

— Eşti caraghios, domnule Voican! Nu ştiu cum. Asta caută şi Picasso. Încearcă în toate felurile. E înjurat, e luat în râs, e batjocorit, şi el totuşi caută. Poate a găsit ceva pe care noi încă nu-l înţelegem. Nu ştiu. Poate să fie şi un farsor şi să-şi bată joc de omenire. În ştiinţă, totul se poate controla. În artă invers. Totul se poate presupune numai. Dar acum nu asta e important, ci drumul dumitale. Îţi spun: dacă n-o să munceşti conştiincios, n-o să devii artist niciodată. Asta am vrut să-ţi spun. Poţi să mă iei în serios şi poţi să mă înjuri. Te priveşte personal. Dacă te interesează cele ce ţi-am spus, vino să mai stăm de vorbă.

În fiecare după-amiază mă găseşti la redacţia ziarului „Gândul Liber”.

Toma se întoarse cu mapa în clasă, ros de un sentiment ciudat, plăcut: „Sunt oameni care se preocupă de soarta mea”. Căută în memorie, dar în afară de Barbu nu găsi pe nimeni care să se fi interesat de viitorul lui. În fond, Bercescu putea să tacă, să-şi păstreze părerile. „Faptul că e preocupat de ceea ce fac e un semn că are încredere în talentul meu”.

În timpul orei de Istoria artelor, rezemat în coate, cu privirile pierdute în fibrele catedrei de stejar, visă un tablou excepţional lucrat în ulei, cu care să-l uimească pe Bercescu.

Profesorul vorbea monoton despre filigranişti, despre decoratorii cărţilor bisericeşti, despre caligrafi, dar Toma nu-l auzea; se vedea în faţa şevaletului, în faţa unei pânze imense, cu pensulele în mână.

La începutul unei ore de practică după model, înainte de sosirea profesorului, doi studenţi mutară catedra din loc, puseră un scaun pe ea, ca să fixeze un portret pe perete. Portretul executat în cărbune îl reprezenta pe Codreanu idealizat, cu ochii încercănaţi, obosit, cu un rictus abia sesizabil la capătul buzelor. Un al treilea student, mic, negricios, cu pleoapele roşii, săltă capacul pianinei din colţul sălii şi începu să bată clapele cu un singur deget: Cu îngăduinţă se putea recunoaşte un marş legionar. Colegul de pupitru al lui Toma, Comşa, tot mărunt, privi spre studentul de la pianină apoi căută privirile lui Toma, ca şi cum ar fi vrut să obţină o adeziune.

— Ce zici?

Întrebarea veni pe neaşteptate. Toma nu ştiu ce să răspundă. Comşa se ridică şi, cu paşi măsuraţi, se apropie de pianină, apoi la un moment dat trânti capacul peste degetele celui care cânta. Acesta ţipă din toate puterile. Incidentul n-avu urmări din cauză că tocmai intra profesorul Bercescu. El intră în clasă, grav, zări portretul fixat de perete, îl cercetă cu atenţie.

— A cui e opera asta?

Un student înalt, cel care se chinuia să fixeze portretul, se ridică în picioare.

— A mea.

Stătea rezemat cu braţele pe pupitru, provocator.

Bercescu se mai uită o dată la portret şi spuse în treacăt:

— Dumneata, domnule student, n-ai talent… Apoi mai privi o dată la portret şi adăugă: Şi nici gust.

Comşa începu să mârâie ceva.

Bercescu continuă:

— Portretul, e drept, seamănă, dar artă nu e decât în porţiunea de la frunte. Acolo ai reuşit întocmai… Ai făcut-o de două degete.

Comşa îngăimă din nou ceva. Toma îl întrebă iritat:

— De ce ai trântit capacul pe degetele lui Truţă?

Comşa răspunse cu o frază pompoasă:

— Ghearele fascismului trebuie retezate din timp. Nu cumva eşti şi tu înscris în frăţiile de cruce?

— Nu, eu nu fac politică. Dar văd că tu faci!

— Da. Tatăl meu a murit la Madrid.

— Fiecare om moare undeva.

— Eşti cinic.

— Mai bine cinic decât politician. Nu crezi că un artist…

— Nu cred, i-o reteză Comşa… Ca un artist să poată crea, în primul rând trebuie să aibă un climat sau opere de artă…

— De ce separi aceste lucruri? Nu există una fără cealaltă…

— Linişte, se auzi vocea lui Bercescu… Azi vom studia perspectiva…

— Tu crezi, întrebă Toma în şoaptă, că ai făcut un mare act eroic?

— Nu. Desigur trântirea capacului pianinei nu înseamnă nimic. Poate doar un avertisment că mai sunt şi din aceia cărora nu le place „garda”. Înţelegi?

În drum spre atelierul lui Marcian, Toma îşi făcu reproşuri fiindcă se angajase într-o discuţie cu Comşa.

Acesta vru să-l însoţească acasă, să-i explice de ce ar trebui creată în clasă o atmosferă potrivnică legionarilor.

Se despărţise de el cu greu, cu un refuz categoric.

— Nu vreau să mă amestec în politică… Şi nu pentru că n-am convingeri, ci pentru că nu mă interesează.

Îşi puse singur întrebarea dacă într-adevăr avea sau nu convingeri. Înainte de a intra în atelier, citi din nou avizul lui Marcian: „Dacă intri lasă-ţi părerile în gang”. Asta i se păru cea mai bună soluţie.

Când deschise uşa atelierului, îl izbiră acordurile grave ale Simfoniei a V-a a lui Beethoven. Marcian picta. Stătea aşezat pe un scăunel scund, cu ochii legaţi, la fel ca şi domnişoara Tia, când o văzuse pentru prima oară. Alături, pe o măsuţă, era patefonul.

8

81

Ana, cocoţată pe o scară, spăla ferestrele. Când îl văzu, îi făcu semn să tacă. Toma închise uşa după el şi se uită la pânza lui Marcian. Nu se vedea nimic definit, doar ultimele urme ale unei pensule late trasă în duşmănie în ritmul simfoniei. Ana îi făcu semn să intre în ungherul ei de după perdea. Toma traversă sala în vârful picioarelor. De două săptămâni, de când locuia în atelier, intra pentru prima oară în cămăruţa ei: era întocmai aşa cum şi-o închipuise, cu aspect rural: un pat de fier, acoperit cu un pled de lână colorată, un covoraş, probabil adus de ea de acasă şi o cruciuliţă de argint ţintuită sub o candelă. În serile când nu reuşea să adoarmă, o auzea trebăluind după perdea, apoi rugându-se. Spunea Tatăl nostru cu voce tare, se vâra în pat şi striga de acolo un noapte bună, de se auzea până în stradă.

Veni şi Ana după el. Ţinea degetul arătător pe gură:

— Ssst… Mi-a spus să nu-l deranjăm… E inspirat…

— Ce face?

— Stai! Mi-a şi spus: transpune pe pânză Simfonia a V-a. Stai jos.

Toma se aşeză. Prin perdea răzbăteau acordurile simfoniei.

— Tu, Ana, cum ai ajuns aici?

— Am citit în ziare că se caută un model. Nu ştiam ce-i aia. Am venit şi, când domnul Marcian mi-a spus să mă dezbrac, am vrut să fug.

— Dar acum ştii ce-i un model?

— Ştiu… Au fost multe femei aici… Şi au fost şi bărbaţi. Îmi venea să intru în pământ de ruşine. Acum m-am obişnuit cu ei.

De afară se auzi vocea lui Marcian.

— Ana. Unde eşti, Ana?

Ana trase perdeaua.

— Aici, domnule Marcian… N-am vrut să vă deranjez…

Marcian fu bucuros că era şi Toma de faţă. Îl chemă în faţa pânzei:

— Îmi pare bine că eşti aici… Uită-te la acest tablou… Cred că e cel mai bun lucru ce a făcut până acum Marcian… Văzând că Toma nu era entuziasmat adăugă: Eşti insensibil şi balcanic…

— Asta, domnule Marcian, sună a insultă, dar trebuie să mă resemnez… De altfel ca şi dumneavoastră… Suntem balcanici prin forţa împrejurărilor…

— Marcian e balcanic numai din punct de vedere geografic… Prin concepţie el este un occidental…

— Vreţi să-mi spuneţi că cine vă înţelege vede în acest tablou Simfonia a V-a?

— Dar ce importanţă are asta?!… Doi oameni de aceeaşi formaţie pot interpreta acelaşi lucru în două feluri… De altfel între artist şi publicul consumator trebuie să existe o complicitate… Şi zău, mi-ar veni foarte greu să-mi traduc ideile în limbajul tău provincial… Şi asta numai ca să fiu înţeles… Brusc se întunecă la faţă, se posomorî: Iartă-mă…

— De ce să vă iert? întrebă contrariat Toma.

— Pentru că Marcian e un idiot… Un idiot că s-a lăsat antrenat într-o discuţie cu dumneata… Iartă-mă… îşi lăsă capul în jos, cu un gest teatral şi porni spre uşă.

Toma vru să-i dea un picior în spate.

Ca şi cum n-ar fi auzit discuţia dintre cei doi bărbaţi, Ana îşi luă găleata şi se căţără din nou pe scară.

Toma se duse la fereastră şi începu să se uite în stradă. Peste drum erau câteva case cenuşii. Peisajul i se părea supărător de sărac. Se întrebă de ce şi nu găsi răspuns. În fond tot ceea ce vedea pe fereastra atelierului putea vedea din sute şi sute de case din Bucureşti şi, totuşi, niciodată nu văzuse un peisaj mai sărac, mai meschin decât cel din faţa atelierului. Căută un carton şi începu să schiţeze liniile casei de peste drum. Încercă să-şi imagineze culorile cu care ar putea reda atmosfera. Un gri… Dar totul era gri. Şi caldarâmul, şi trotuarul, şi zidurile, şi până şi acoperişurile de tinichea… Da, din cauza pietrei, din cauza lipsei de vegetaţie părea totul atât de sărăcăcios. Oare dacă ar cere Anei permisiunea să ia puţină vopsea… În fond n-ar folosi decât ceea ce a rămas pe paleta lui Marcian. Dar ce să-i ceară?! Luă o pânză pregătită, o fixă pe şevalet şi trase cu ochiul spre Ana. Ea, ca şi cum n-ar fi văzut nimic, continua să spele ferestrele.

Toma execută desenul cu pensula şi începu să mestece culorile. După vreo două ore, când îşi termină lucrul, Ana se apropie de el.

— Tu nu desenezi ca ei…

— Nu…

6*

83

Era nemulţumit: pânza nu reda nimic din pustietatea de piatră. Era doar un peisaj citadin, cenuşiu, văzut ca dintr-o mansardă. Atâta tot. Şi faptul că

Anei îi plăcea îl supăra şi mai mult. Tăcu un timp şi nu tresări decât atunci când Ana începu să cerceteze din nou tabloul:

— Ar trebui să pictezi mai mult. Eşti de două săptămâni aici şi azi ai lucrat pentru prima oară. De ce?

— Nu ştiu.

Ana începu să aranjeze trepiedele, pânzele şi Toma o urmări cu privirile. Fusta de lână subţire, strâmtă, se întinsese pe corp gata să plesnească. „Ce picioare lungi

are”, constată Toma mirat, de parcă atunci ar fi văzut-o pentru prima oară.

— Dacă aş avea un model, aş picta mai mult.

— Eu n-aş fi bună?

— Ba da, dar n-am îndrăznit să te rog.

— Ei, asta e… Termin îndată şi ne apucăm de lucru.

Toma se aşează pe sofa. În fond, de ce n-ar fi acceptat? Urmărind-o cum se învârtea prin atelier, descoperi că Ana avea şi umeri frumoşi şi sânii împliniţi. La gândul că peste câteva minute o va vedea goală se îmbujoră. Ana nu observă nimic din frământările lui: aduse o pânză nouă de pe coridor, apoi se retrase după perdea. „Acum începe să se dezbrace. Comşa e un idiot: de ce e nevoie de climat special pentru pictură? Politicienii să-şi vadă de treaba lor, artiştii aşijderea”. Toma era atât de adâncit în gânduri, încât nu auzi când se deschise uşa: tresări numai când recunoscu vocea domnişoarei Tia:

— Domnul Marcian a plecat?

— Da.

— Şi unde e pânza lui? Am plecat să nu-l deranjez… A ieşit bine?

— Da. Trase cu ochiul spre perdeaua Anei. La gândul că Ana ar putea apare goală, se zăpăci şi începu să bâlbâie… Da, da… A ieşit bine… Foarte bine… Ridică tonul, să fie auzit de Ana.

Ea apăru de după perdea, gătită în rochia ei de duminică şi cu părul strâns într-un coc mic. Toma răsufla uşurat. Domnişoara Tia cercetă lung pânza lui Marcian.

— E unică în felul ei… Dumneata ce spui, domnule Voican?

— Pe mine să nu vă supăraţi, domnişoară Tia, mă supără faptul că se lucrează cu ochii închişi.

— Ai spus „se lucrează”, înseamnă că te-ai referit şi la mine…

— Da. Un artist plastic trebuie să aibă ochii deschişi: să vadă!!!

— Se poate vedea şi cu vârful degetelor. Odată am făcut cunoştinţă cu un orb. Mi-a pipăit faţa şi mi-a spus că

sunt frumoasă.

— E un caz patologic…

— Artistul trebuie să fie patologic!… Dacă e pur şi simplu logic e ca toţi oamenii…

— Asta înseamnă că pentru „binele” dumneavoastră aveţi şi o justificare teoretică…

— Sigur că da. Sper că eşti de acord că toate lucrurile tind spre perfecţiune… Şi simbolul perfecţiunii e sfera. Sfera – pentru că sfera în orice poziţie s-ar afla este într-un echilibru perfect… Eşti de acord cu asta?

— De ce aveţi nevoie de adeziunea mea?

— Pentru concluzii. În general, liniile drepte dispar din natură. Uită-te la corpul omenesc. Liniile sunt dulci, curbe. Stropii de apă, baloanele de săpun, ochii, inima, corpurile cereşti tind spre forma perfectă, sferică… Gândul, care-i cel mai perfect lucru al spiritului, nu poate avea decât formă sferică… N-a spus Marcian unde se duce?

— Nu, răspunse Ana.

— Gândeşte-te, domnule Voican, la cele ce ţi-am spus… La revedere.

Rămas numai cu Ana, Toma se duse din nou la fereastră. În fond, s-ar putea ca Marcian şi domnişoara Tia să aibă dreptate… „în orice caz, ei caută, şi asta e un merit. Caută, se frământă… Dar eu?” îşi lipi fruntea de sticla geamului şi în oglinda lui o văzu pe Ana apropiindu-se.

— Nu mai vrei să pictezi?

Se întoarse spre ea. La lumina palidă a amurgului, cu ochii adumbriţi, părea chiar frumoasă.

— Ba da. Vreau. Eu sunt gata. Dezbracă-te.

— Să mă dezbrac? întrebă Ana mirată. Eu credeam că vrei să pictezi cinstit. Îmbufnată se retrase în cămăruţa ei de după perdea.

Toma vru să se ducă după ea să-i ceară iertare, să-i spună că nu se gândise la nimic necinstit, dar renunţă. Nu se duse decât până la fereastră şi privi în stradă. Acum peisajul i se păru şi mai mohorât şi mai trist. „Dar dacă

acest peisaj e trist numai pentru mine? în fond, Marcian are dreptate când spune că fiecare pictură poate fi apreciată, gustată altfel... Poate şi peisajul acesta din faţa mea e trist numai pentru mine. Anei poate acest peisaj nu-i inspiră tristeţe... Dar eu trebuie să transmit tristeţea pe care o simt eu. De aici începe arta. În tristeţea pe care aş putea s-o pun pe pânză. Să pictez în aşa fel, ca toţi să simtă ceea ce simt eu. Asta ar însemna transmiterea unui sentiment". De sub poarta casei de peste drum apăru un băieţaş cu un balon roşu în mână. Pata de culoare era atât de contrastantă cu zidul cenuşiu, încât era chiar supărător. Toma luă o pensulă, căută vopseaua roşie pe paleta lui Marcian şi se duse în faţa pânzei la care lucrase.

Nu ştia ce să facă. Ar fi fost caraghios să facă un băieţaş în pustietatea de piatră. Şi importanţă nu avea decât balonul. Ce ar fi să agaţe balonul cu o sfoară de balcon? îndată ce puse pata roşie pe fundalul cenuşiu, tabloul se schimbă. Balonul sugera că dincolo de ziduri este viaţă. Sugera chiar existenţa unui copil. Sugera existenţa unei copilării înecate în cenuşiu. Pânza avea ceva din tristeţea pe care o simţise el. Şi poate că dacă ar fi încadrat desenul altfel, ca balconul să nu cadă în centrul pânzei, ar fi fost şi mai bine. Asta înseamnă compoziţie. I se păru că descoperise un lucru formidabil. O strigă pe Ana.

Ea apăru din spatele perdelei.

— Ce vrei?

— Vino până aici!

— Nu mă dezbrac.

— Nici nu vreau. Vino aici... Uită-te la pânza asta.

Ana se apropie încet, privi pânza, se duse la fereastră, apoi reveni din nou în spatele şevaletului.

— Nu mi-ar plăcea să locuiesc într-o casă ca asta...

— Acum îmi vine să te sărut... Nu, nu te teme, nu-ţi fac nimic... Află că sunt foarte talentat... Sunt un mare pictor.

— Aşa spune şi domnul Marcian.

— Nu mă interesează domnul Marcian... Du-te şi

culcă-te! îşi luă haina de pe sofa şi porni spre uşă. Azi am să mă întorc mai târziu.

3

Pe Calea Victoriei, pierdut prin mulţimea de pietoni, Toma se bucură că plecase din atelier: ar fi fost greu să mai rămână alături de Ana, despărţiţi numai de o perdea de pluş. Încercă să nu se mai gândească la ea: privi feţele oamenilor mânjite în treacăt de pete de umbră, la trăsurile cu roţile de cauciuc, la oltenii care se strecurau cu dibăcie printre trecători. Asfaltul udat proaspăt reflecta şi el culorile reclamelor şi aducea vag cu o pânză de a lui Marcian. Acum Ana probabil că se dezbracă şi peste câteva clipe nu i se va mai auzi decât respiraţia regulată de fată sănătoasă.

Aproape de Capşa o văzu pe doamna Mănescu însoţită de un ofiţer tânăr. Traversă strada, să nu fie nevoit s-o salute. Îi păru rău că nu avea niciun prieten acum, cu care să fi putut discuta. Comşa?… Nu, pe el nu-l interesau decât problemele politice, era tendenţios, preconceput. În faţa unui chioşc de ziare îşi aduse aminte de Bercescu, apoi de promisiunea că odată o să treacă pe la el. Redacţia nu era departe, pe Sărindar. Deşi socotea că la ora aceea nu mai putea fi la birou, porni într-acolo.

Geamurile de la redacţie erau luminate. Fără să se gândească prea mult, trecu pe lângă un portar gras şi somnoros şi urcă scările.

— Îl căutaţi pe Bercesou? Cred că a plecat. Gruia, a plecat Bercescu?

— Nu! Aşteaptă şpalturile, răspunse de undeva vocea celui întrebat.

— Du-te, domnule, în fund, la camera unsprezece.

Toma mulţumi şi bătu la uşa camerei indicate îi deschise Bercescu.

— Ei, numai la dumneata nu mă aşteptam, în orice caz, nu la ora asta. Dacă ai timp, aşteaptă-mă că mai am treabă vreo jumătate de oră, pe urmă putem ieşi puţin. Cinăm la „Modern”. Bine?

Toma aprobă. Bercescu corectă câteva şpalturi, aooi

îşi puse pardesiul şi îl luă pe Toma de braţ.

— Şi totuşi ai venit. Ce te-a făcut să mă cauţi?

— Aşa, fără nicio socoteală. Pe urmă îi păru rău că fusese sincer, dar Bercescu păru mulţumit de sinceritatea lui.

— Foarte bine.

La „Modern”, Bercescu era cunoscut. Avea masa reţinută într-un colţ şi fu servit fără să mai comande.

— Mă cunosc, îl lămuri Bercescu. De zece ani mănânc aici. O friptură pentru domnul pictor, comandă apoi şi pentru Toma. Un chelner chel se aplecă respectuos şi se reîntoarse peste câteva minute cu o friptură.

— Ei, te-ai gândit la cele ce ţi-am spus?

— Da. M-am gândit şi cred că aveţi dreptate.

— Eşti politicos.

— Nu.

— Atunci e bine. Îţi spun de ce ţi-am vorbit rândul trecut atât de mult. Pentru că ai talent. Şi talentul obligă. Un francez sau, mă rog, un oarecare alt european cu talentul dumitale ar deveni un artist cunoscut. Pentru un român însă, în condiţiile existente, talentul e mai mult o povară.

— Cum adică: „condiţiile existente”?

Bercescu se scărpină la ceafă.

— Cenzura. La noi este una din cele mai cumplite cenzuri din lume. O cenzură nu zgomotoasă, ci tăcută, camuflată, perfidă. Şi tot în condiţiile existente intră rezultatul acestei cenzuri: ravagiile pe care le-a făcut în conştiinţa artiştilor. Foarte puţini pictori au o tematică proprie nealterată. Dar, dacă vrei, îţi fac o demonstraţie. Dumneata aspiri să devii pictor. Care e mesajul dumitale?

— Cum adică mesajul meu?

— Ce vrei să demonstrezi cu arta dumitale?

— Nu m-am gândit niciodată la asta.

— Şi dacă te-ai gândi, ai putea să-l găseşti?

— Nu ştiu…

Toma se indispuse pentru că fusese găsit nepregătit pentru o asemenea problemă. Credea că va discuta cu

Bercescu despre Marcian şi domnişoara Tia, dar acesta, parcă ar fi fost un procuror, îl punea mereu în situaţii penibile. Se aplecă asupra farfuriei şi începu să taie carnea.

— După câte ştiu, dumneata vii dintr-un oraş de provincie, începu Bercescu din nou. Ai putea deveni un fel de deputat al cartierelor muncitoreşti… Ar trebui să porţi în dumneata mesajul lor.

— Mesajul cartierelor muncitoreşti?

— Da. Mulţi au transmis până acum mesajul muncitorilor, al oamenilor nevoiaşi. Kolvitz, Grosz, Masereel şi încă mulţi alţii. Nu poţi fi pictor fără mesaj. E o crimă, înţelegi?

— Nu chiar, domnule profesor.

— Citeşti ziarele?

— Nu prea.

— Dar ştii că lumea e ameninţată de război?

— Am auzit ceva.

— Va fi război, pentru că se înfruntă două principii, două concepţii despre viaţă, două existenţe. Şi dumneata, ca artist, mai mult decât oricine, trebuie să ştii de partea cui eşti. Dar am impresia că predic în pustiu. Dumneata, care ar trebui să deschizi ochii oamenilor, eşti orb sau nu vrei să vezi. Cum se poate trăi aşa? Mănâncă, se răceşte friptura. Aici se face cea mai bună friptură.

În local era fum şi lume pestriţă. La o masă alăturată, un domn cu un balonzaide îmbrăcat de-a dreptul peste cămaşă şoptea ceva unei doamne cu un decolteu foarte larg. Femeia era plictisită. Privea dansatorii de pe ring şi îngâna melodia cântată de orchestră. „S-a stins pe drum un felinar”. Tangoul languros se revărsa în local, dulceag şi lipicios ca mierea. Dansatorii se pipăiau şi şeful orchestrei, un ţigan scund, le cânta la ureche din clarinet tuturor celor ce se legănau în apropierea lui. Ceilalţi din orchestră au prins jocul şi se distrau copios.

Când chelnerul aduse şi bateria cu vin, Bercescu continuă:

— Vezi, tot ce se face în lume se face din dorinţa de

libertate. Şi războiul. Unii spun că vor să aducă libertate altor popoare şi în realitate le cotropesc, alţii îşi apără libertatea. Dar nu numai războiul, totul izvorăşte din această dorinţă. Oamenii vor să ştie, deoarece cred că ştiind vor putea să fie liberi. De aici pornesc marile invenţii, de aceea mii de ingineri stau în laboratoare, de aceea mii de artişti creează. De aceea s-a născocit credinţa. Se spune că pentru ca oamenii să se simtă mai liberi, pentru ca responsabilitatea să fie a altcuiva, pentru ca omenirea să fie eliberată de responsabilitatea existenţei. Ateismul tot din dorinţa de libertate s-a născut. Oamenii nu mai vor să fie subjugaţi de credinţă. Când doi oameni se ceartă, fiecare în parte pare că are dreptate dacă priveşti lucrurile din prisma lor proprie. Dar mai presus de adevărul acesta subiectiv, mărunt, există adevăruri absolute, eterne. Multe nu se cunosc încă, dar în orice caz oamenii tind spre adevărul absolut.

— Îmi puteţi spune unul?

— Desigur. Că oamenii se nasc şi mor. Ăsta e un adevăr absolut şi etern. Că oamenii vor să trăiască mai bine, şi ăsta e unul. Acum trebuie stabilit doar ce înseamnă mai bine. În orice caz, oamenii din Congoul belgian au alte concepţii despre bine şi rău, decât noi sau cei din America. E vorba de găsirea unui numitor comun şi atunci totul se rezolvă. Acest lucru îl caută filosofii. Unele concepţii se impun lumii cu tot mai mare forţă… Vorbesc de concepţiile lui Marx. Ăsta e un filosof neamţ. Nemţii îl reneagă. Dar azi ţi-am vorbit destul. Ridică paharul. Noroc…

— Dumneavoastră, domnule profesor, ce părere aveţi despre Marcian?

— E un idiot… Adică nu… Exagerez… Se vrea teribil… E influenţat de prietena lui, care e mai deşteaptă şi care, privită superficial, face impresie… Tu locuieşti tot acolo?

— Da… Azi am avut o discuţie cu ei… şi, vă mărturisesc, îi admir pentru un singur lucru…

— Ai găsit ceva demn de admirat?

— Da. Căutarea… Până la urmă nu ştiu ce vor găsi,

dar faptul că sunt preocupaţi de această căutare impresionează… Ştiţi ce fac ei?

— Da… Lucrează cu ochii închişi sau aşa ceva…

— Da. Caută forma şoaptei, a gândului…

— Prostie… Asta e ca şi alchimia. Căutarea metalului pur… Cine înţelege mesajul lor?… Dacă au mesaj… E un fel de fugă de răspundere…

— Faţă de ce răspundere?

— Pe care o au creatorii… Privit dintr-un anumit unghi ceea ce fac, e chiar periculos… Acest decalaj creat între perfecţiune şi imperfecţiune, pe care îl proclamă ei, creează în om sentimentul religios, complexul de inferioritate… Nu de mult am fost în Germania, la Köln. Am intrat în catedrală în timpul unei slujbe. Credincioşii stăteau îngenuncheaţi, cu capul lăsat în pământ, în loc să privească catedrala, măreaţa creaţie a omului. Catedrala e o perfecţiune arhitectonică, deşi nu e sferică…

— Dar a le nega dreptul de a căuta înseamnă crearea unor limite…

— Pe dracu'!… Dar, crede-mă, nu mă interesează forma şoaptei până când n-am certitudinea că pot şopti în libertate…

— Dar vreau să vă întreb: nu v-aţi gândit niciodată cum s-ar fi exprimat Beethoven dacă ar fi fost sculptor sau pictor?… Cum s-ar fi realizat în pictură acele prime patru acorduri ale Simfoniei a V-a?

— În orice caz, nu prin patru bile… Ci într-o imagine care ţi-ar fi creat aceeaşi reacţie pe care ţi-o creează ascultarea celor patru acorduri… Cred însă că am discutat prea mult despre domnul Marcian… Şi, zău, nu merită… Hai acasă…

Toma porni spre atelier cu un sentiment nelămurit: îşi dădea seama că Bercescu îi ţinuse o prelegere politică, dar nu-i spusese nimic concret în afară de faptul că îi dăduse să înţeleagă că nemţii sunt vinovaţi nu numai pentru că au început un război, ci, în general, pentru o anumită concepţie despre viaţă, despre libertate. Luptele recente din Polonia au ţinut foarte puţin. Nici nu s-a

dezmeticit bine. Ar fi vrut să urmărească mişcarea ciudată a liniilor tranşeelor cu steguleţe înfipte pe hartă, dar Polonia a şi fost ocupată. Poate de aceea îl lasă atât de rece războiul: articolele din ziar, scrise cu litere de o şchioapă, care anunţau mereu numai schimburi de focuri pe linia Maginot, deveniseră banale, plictisitoare. Cum a şi spus Bercescu: se înfruntă două existenţe. Ce fel de existenţe se înfruntă?...

4

La ora de desen după natură, în pădurea Băneasa, Toma observă că asistentul de anatomie se învârte tot timpul numai în jurul lui. Vru să-l întrebe dacă vrea ceva, dar i se păru că ar fi nepoliticos şi renunţă. Asistentul plecă pentru scurt timp şi pe la ceilalţi studenţi, apoi reveni, se aşeză în spatele lui Toma şi-l urmări cum lucrează.

Toma îşi alesese ca temă un colţ de huceag. La început crezuse că va isprăvi curând, dar cu cât înainta în lucru, îşi dădea seama că mai avea foarte mult. Doi mesteceni izolaţi, subţiri şi feminini, îi dădură de furcă. Nici cum nu reuşea să-i prindă neîncremeniţi: ori păreau ţepeni cu crengile uscate, băţoase, ori păreau îndoiţi artificial. În natură, mestecenii aveau o ţinută, o linie elegantă, maiestuoasă.

Când trecu la culori, problemele se înmulţiră; nu reuşea să găsească verdele frunzelor: în natură erau parcă argintate şi sugerau prospeţime, frăgezime, iar pe hârtie nuanţa amestecată pe paletă devenea murdară, penibilă. Toma era convins că asta vine din cauza asistentului a cărui prezenţă îl enerva. Vru să se răstească la el şi se întoarse în partea unde-l ştia, dar asistentul nu era acolo. Controla celelalte planşe ale studenţilor. Când reveni şi văzu planşa lui Toma, îşi spuse părerea:

— Azi nu prea eşti inspirat, domnule Voican.

— Nu! mărturisi Toma. Şi vreţi să vă spun de ce?

— Asta nu mă interesează... Justificări se găsesc oricâte.

— Aveţi perfectă dreptate. Nici nu vreau să mă

justific. Lipsa de talent nici nu se poate justifica.

— Acum exagerezi… Spune, domnule Voican, n-ai avea dumneata un timp liber când am putea sta de vorbă?

— Ba da. Chiar şi acum.

— Foarte bine. Aici nu ne poate auzi nimeni. N-ai vrea să te înscrii în frăţiile de cruce? Garda îţi va asigura la terminarea studiilor catedră chiar şi în Capitală şi, bineînţeles, săli pentru expoziţie. Pentru că un artist de asta are nevoie.

Toma îl privi uimit. Până acum avusese impresia că asistentul nu-l poate suferi.

Acesta continuă:

— Şi apoi mai e vorba şi de viitorul neamului românesc. Toţi românii trebuie să-şi facă datoria şi datoria noastră e să urmăm cuvântul Căpitanului.

— Eu nu vreau să fac politică.

— Asta nu e politică. E datorie de român. Îţi vorbesc pe şleau, deschis. Ar fi bine să te înscrii.

— Nu vreau să mă înscriu. Eu vreau să devin pictor.

— Totuşi, înainte de a refuza, părerea mea e să te duci la o adunare. Sunt convins că o să-ţi placă.

Capitolul VII

Când Comşa rupse tabloul lui Codreanu de pe perete, cei patru, cinci legionari care erau în clasă au vrut să-l bată: l-au înghesuit în colţul sălii şi numai apariţia lui Mănescu îl salvă.

— Ce-i cu dumneavoastră aici?

Comşa îşi aranjă părul, apoi, văzând că ceilalţi tac, răspunse:

— Priveam din acest unghi felul cum cade lumina în sală. Eu susţineam că, în interesul armoniei, toate amănuntele de prisos…

— Vă rog treceţi la loc…

Comşa trecu pe lângă cei care voiau să-l bată, cu demnitate, chiar provocator şi se aşeză lângă Toma.

— Azi vom vorbi despre frumuseţe şi creaţie.

Lui Toma îi plăceau cursurile lui Mănescu. Mănescu vorbea cursiv, toate exemplele pe care le dădea erau luate

din mitologie şi, în general, tot ce spunea aducea cu o profesiune de credinţă adusă clasicismului.

— Ce este creaţia? începu Mănescu. Pentru înţelegerea acestui termen să încercăm să concepem lumea înainte de haos, înainte de timp când nu era încă nimic, decât el, atotputernicul, fiinţa supremă. Era înainte de timp, pentru că timpul era cuprins în el, era infinit, pentru că nu are început şi nici sfârşit. Şi pentru că dincolo de el nu există nimic; el nu se mişcă, este imobil şi indiferent. Izvor al oricărei mişcări, el rămâne pururea în repaus, pentru că neexistând nimic în afară de el, nimic nu-l poate pune în mişcare.

— De aici o să plecăm de-a dreptul la biserică şi ne convertim… râse Comşa.

— Taci, îi răspunse Toma supărat.

— El rămâne astfel veşnic nepăsător. El este indiferenţa absolută.

— Atunci de ce a creat lumea? întrebă Comşa. Dacă avea de toate, dacă nu-i lipsea nimic şi nu-l îndemna nimic?

— Vă mulţumesc pentru întrebare, domnule Comşa. Dacă n-ai fi nepăsător şi ignorant şi ai fi răsfoit numai în treacăt pe filosofii greci, ai fi găsit răspunsul. Cursul meu este sărac şi este menit doar să vă deschidă gustul de învăţătură. Pentru că un artist incult, nu este artist. Nu este creator. Continuăm: De ce a creat Dumnezeu lumea? Neavând nevoie de nimic, el este bun. Bunătatea se manifestă prin donaţia surplusului de bunătate. Revărsându-se surplusul de bunătate…

— Unde? îl întrebă din nou Comşa.

— În el însuşi. Am spus, el este bun sau, mai bine zis, binele. A dorit lumea pentru că o iubea. Şi iubirea lui pentru lume nu era decât iubirea lui pentru sine însuşi. Neputând fi îndemnat de nimeni, iubirea de sine este deci un act spontan şi liber. Concret: creaţia trebuie să fie un act de dragoste şi bunătate spontană şi liberă. Şi, bineînţeles, creaţia nu poate fi decât crearea de frumos. Democrit spune undeva: „Cele mai mari bucurii vin din

contemplarea lucrurilor frumoase”.

După curs, Mănescu îl chemă pe Toma şi-i spuse că i s-a rezolvat internarea la cămin.

— Probabil vei obţine şi o bursă.

Comşa, care nu auzise convorbirea lor, făcu o reflecţie răutăcioasă:

— Ţi-a propus hirotonirea?

— Da.

— Văd, I-ai ascultat ca vrăjit, tot timpul.

— Ţie nu ţi-a plăcut?

— Nu. Era o predică catolică penibilă. Ne îndeamnă să creăm frumosul, în timp ce cei ce creează creează cu tendinţă. Uită-te la sculpturile din ultimul număr al Signalului. Statuile cu pretenţii „clasice” reprezintă nişte supraoameni, nişte Siegfrizi nietzscheeni puşi în slujba hitlerismului. Artistul trebuie să reprezinte nu adevărurile unui creator inexistent, ci aspiraţiile reale ale oamenilor. Asta este adevărata frumuseţe.

— Atunci cade şi teoria actului spontan şi liber.

— Nu. Spunea Mănescu despre creaţie că este revărsarea surplusului de bunătate? Da. Deci a fi bun cu oamenii înseamnă să creezi pentru ei. Deci creând pentru tine, creezi pentru ei…

— Tu şi din artă faci politică.

— Nu. Arta face parte din politică.

— Sunt curios ce vei crea tu.

— Încă nu ştiu ce. Dar în orice caz, ceva de care niciodată să nu-mi fie ruşine.

2

În dormitorul căminului studenţesc de pe bulevardul Pache, pregătirile pentru proces erau în toi: în spaţiul liber dintre paturi şi ferestrele care dădeau în stradă era aşezată masa pentru instanţă, şi-n spatele ei, cinci scaune cu spătar înalt, aduse din sufragerie. Un student mic şi negricios, însărcinat cu intendenţa, luă un cearşaf de pe un pat şi aşternu masa. De undeva apăru şi un crucifix.

Studenţii care nu ştiau despre ce era vorba stăteau

tolăniţi pe paturi şi priveau curioşi pregătirile. În cele din urmă, când totul părea terminat, studentul negricios se duse la Boca, şeful dormitorului, şi-i raportă:

7 – Terra di Siena

— Domnule judecător, masa pentru instanţă e gata.

Boca se ridică de pe pat, încet, se duse la masă şi ocupă scaunul din mijloc. Era îmbrăcat în pijama galbenă cu dungi groase, cafenii. La un semn, alţi patru studenţi se aşezară şi ei pe scaunele de lângă el. Boca aşteptă să se facă linişte deplină, apoi rosti pe un ton oficial:

— Să fie adus inculpatul!

Cei care aveau sarcina să-l aducă pe inculpat stăteau pregătiţi lângă uşă; ieşiră pe coridor, apoi se năpustiră în closet unde era arestat inculpatul, un student pirpiriu, cu ochi neverosimil de verzi. Avea mâinile şi picioarele legate cu cravate şi curele. În hazul zgomotos al asistenţei l-au târât în faţa mesei instanţei şi l-au aşezat pe un sraun dinainte pregătit. Boca aşteptă să se facă din nou linişte.

— Jură că vei spune adevărul şi numai adevărul…

Cineva de pe un pat strigă să sărute crucea.

Studentul negricios luă crucifixul de pe masă şi-l plesni pe inculpat peste gură.

Boca dădu cuvântul „procurorului”. Procurorul, îmbrăcat în cămaşă de noapte ţărănească, lungă până la glezne, dădu citire rechizitorului.

— Inculpatul David Bejan, care citeşte operele lui Marx, deşi fusese solicitat în repetate rânduri să părăsească căminul, continuă să locuiască aici.

Pentru prima oară se auzi şi vocea inculpatului, subţire, piţigăiată:

— V-am spus că n-am unde să mă mut… Undeva trebuie să locuiesc!

— Taci, se răsti procurorul la el. Apoi se întoarse spre cei din instanţă: Cer cea mai aspră pedeapsă, domnilor juraţi.

După o scurtă consfătuire, Boca ce ridică în picioare şi anunţă grav sentinţa:

— Instanţa îl găseşte vinovat pe inculpat de

nesupunere şi-l condamnă la tăierea, făcu o pauză de efect, la tăierea părului.

Cei câţiva din dormitor primiră bucuros sentinţa. Se năpustiră asupra lui Bejan şi călăul înarmat cu o maşină de tuns se apropie ameninţător de buclele inculpatului. Acesta renunţă să se mai zbată. Supus îşi lăsă bărbia în piept. Călăul îi tăie o cărare chiar în mijlocul capului. Tocmai atunci intră Toma. O clipă se făcu linişte, până şi-au dat seama că venise un coleg. Numai când ajunse în dreptul patului, Toma îşi dădu seama ce se petrece. Îşi strânse fălcile. Descoperi patul gol, fără cearşaf. Întrebă:

— Cine mi-a luat cearşaful?

Cei din dormitor priviră spre el: ce, ăsta e nebun, vrea să strice petrecerea? Nu-i răspunse nimeni. Toma insistă:

— Cine mi-a luat cearşaful?!

Avea ceva ameninţător în voce. Boca făcu un semn cu mâna, să se facă linişte.

— Să spunem că l-am luat eu, apoi începu să râdă. Ai ceva împotrivă?

— Da. Şi-i trase un pumn lui Boca drept în stomac. Acesta se chirci, se răsuci pe călcâie şi, când se întoarse cu spatele spre Toma, el îi mai dădu un picior în fund. Boca se întinse pe ciment printre scaunele instanţei.

— Mă deranjează să-mi luaţi cearşaful… Eu sunt foarte sensibil, dădu explicaţii Toma, în timp ce se lipi cu spatele de perete.

Cineva aruncă crucifixul spre el. Toma se aplecă, crucea se izbi în perete. Cu o mână trase cearşaful de pe masă şi lovi spre becul din tavan. Se făcu întuneric.

7*

99

— Pe el, se auzi vocea studentului negricios. Toma se aşteptase la asta şi nu se trase spre colţ cum ar fi fost normal, ci se întinse pe jos, aproape de Boca. Înaintă până în celălalt colţ al dormitorului şi se vârî sub un pat. În zarvă, pe întuneric se auzeau înjurături, apoi, în încăierarea de lângă patul lui, nişte lovituri. Se încinse o

bătaie în toată regula. Toma ieşi de sub pat, trecu şi pe sub al doilea, apoi calm pipăi uşa. De pe coridor auzi încă răsturnarea unui pat şi geamătul unui student.

Abia în stradă îşi dădu seama că fusese nechibzuit. De ce a trebuit să se amestece în treburile lor? Locuia numai de două zile la cămin şi a şi trebuit să-l părăsească. „Parcă aş fi Comşa”, spuse cu amărăciune. Nu se temea de urmări: în cel mai rău caz o să-l pândească într-o noapte şi o să-l bată. Mai mult nu-i puteau face. Îi părea rău că o să-l supere pe Mănescu care s-a zbătut să-i obţină un loc în cămin. Dacă cei de acolo au să facă un raport şi raportul se va discuta în corpul profesoral, Mănescu o să se simtă prost. Ar trebui avertizat din timp. Se duse la Mănescu acasă. Îi deschise femeia de serviciu.

— Domnul Mănescu nu este acasă.

— Dacă s-ar putea, aş vrea să-l aştept. E vorba de un lucru foarte important.

Femeia de serviciu îl conduse în salon. Toma se aşeză pe o canapea de piele şi, când rămase singur, începu să cerceteze tablourile: pe un perete nu erau decât câteva picturi bisericeşti, pe sticlă, colorate ţipător cu roşu, albastru şi verde, cu negru şi cu galben. Semănau cu cele pe care le făcea şi el în capelă. Între cele două ferestre care dădeau în stradă era „Corcoduşul” lui Stoenescu, un corcoduş cu flori albe, cu două trunchiuri crescute dintr-un pământ verde şi obosit.

În stradă se auzi oprindu-se o maşină, apoi zbârnâitul soneriei şi imediat vocea doamnei Mănescu:

— Pictorul acela tânăr? Ce vrea?

Femeia de serviciu vorbi în şoaptă. Toma nu auzi răspunsul ei. Auzi numai un foşnet de stofă, apoi pocnetul sec al receptorului. Cineva formase un număr la telefon. Toma trase cu urechea.

— Alo, Capşa?... Vreau să întreb, domnul Mănescu este acolo? Da, mulţumesc... Nu, nu-l deranjaţi... Vă mulţumesc...

Doamna Mănescu închise receptorul şi intră în salon. Toma se ridică în picioare.

— Aaa, ce surpriză! exclamă doamna Mănescu, ca şi cum în clipa aceea ar fi aflat de prezenţa lui Toma. Îşi scoase pălăria de fetru neagră şi o aşează ca din întâmplare pe lampa cu suport. În încăpere se făcu semiîntuneric.

— Sărut mâinile, doamnă… îl aştept pe domnul Mănescu.

— Urâciosule! Şi eu care credeam că odată ai să vii şi la mine. Eu am insistat şi pentru cămin şi pentru bursă…

Toma se bâlbâi:

— Vă mulţumesc foarte mult, doamnă.

Doamna Mănescu se apropie de el, poate mai mult decât ar fi fost firesc şi Toma simţi în nări parfumul ei puternic. Chiar sub fard se simţeau ridurile la colţul ochilor. Pielea la gât apărea fleşcăită.

— Vorbe, numai vorbe. Brusc îşi vârî degetele în părul lui Toma. De ce te-ai tuns atât de scurt?

— Nu ştiu.

Doamna Mănescu îl privi un timp, Toma se simţi stânjenit, apoi ea se aşează.

— Stai jos.

Se aşează şi Toma, cu genunchii strânşi.

— Când o să fii pictor mare, cu zeci de tablouri, ai să mă uiţi. Vorbea pe un ton melodramatic.

— Nu, doamnă, se grăbi Toma s-o asigure de contrariul.

— Ba da. Ştiu eu… De ce stai atât de departe… Vino mai aproape.

Toma se apropie cu un centimetru, apoi cu încă unul. Avu senzaţia că ea vrea să întindă mâna spre el. Se ridică repede în picioare.

— Eu trebuie să plec, doamnă… Poate că domnul Mănescu o să întârzie mai mult şi n-am să pot intra la cămin. Văzând că doamna Mănescu se ridică şi ea şi face un pas spre el, Toma se dădu cu un pas îndărăt, se lovi de un suport sculptat şi trânti un vas de lut ars.

Vasul se sparse în zeci de cioburi, cu un zgomot surd.

Stângaci, Toma se aplecă să strângă cioburile, dar vocea aspră a doamnei îl făcu să-şi ridice privirile.

— Da, e târziu… Du-te, o să strângă fata… Se întoarse şi strigă spre uşă: Margareta… Margareta…

Femeia de serviciu apăru în prag:

— Da, doamnă…

— Condu-l pe domnul Toma… Nu mai are timp să aştepte.

Toma ieşi buimăcit.

4

Abia când se înnoptă, îşi dădu seama că n-avea unde să doarmă. Inconştient porni spre Gara de Nord. Pe drum îşi aduse aminte de Ana. Luă un tramvai şi porni spre strada Timiş. La Cercul militar, tramvaiul fu blocat de o mulţime imensă. Oamenii năpădiseră până şi pe partea carosabilă a bulevardului, împiedicând toată circulaţia. În faţa Cercului militar se vedeau zbătându-se nişte flăcări roşii.

— Arde! strigă o femeie.

Toma coborî din tramvai şi-şi făcu loc cu coatele. Pe insula de asfalt a Căii Victoriei ardea într-adevăr un morman de hârtie. Cineva îl lămuri:

— Ard cărţile lui Sadoveanu…

Toma privi din nou spre foc. Ardeau într-adevăr nişte cărţi. În jurul focului, câţiva tineri cu feţe roşii de văpaie se agitau ca nişte sălbatici, protejaţi parcă de cei câţiva gardieni care încercau să facă cordon în jur. Deşi stătea cu spatele, Toma îl recunoscu şi pe Vrancea de la Orşova.

Îşi făcu loc şi ieşi din mulţime. Un curios care n-ajunsese până la foc îl întrebă ce se întâmplă.

— Un foc de tabără legionară.

Continuându-şi drumul începu să-i placă răspunsul. „Foc de tabără legionară”. E bun şi ca titlu de tablou. Dar cine dracu’ ar îndrăzni să facă un asemenea tablou! Ideea îi plăcu atât de mult încât uită de propriile sale griji.

Ferestrele atelierului erau întunecate; însemna că Marcian şi domnişoara Tia nu mai erau acolo. Urcă scările putrede şi traversă coridorul întunecat în vârful picioarelor. În faţa intrării trase cu urechea, dar dinăuntru nu se auzi niciun fel de zgomot. Încercă clanţa cu speranţa

că uşa nu-i încuiată, ca pe vremuri, când locuia încă aici. Uşa nu cedă; bătu discret, cu degetul, apoi cum nu răspunse nimeni, începu să dea cu piciorul în uşă. O clipă îi trecu prin minte că s-ar putea ca nici Ana să nu fie acasă. Dar teama nu-l ţinu mult; desluşi lipăit de paşi, apoi recunoscu vocea somnoroasă a Anei:

— Cine-i?

— Eu, Toma. Deschide.

Ana întoarse cheia în broască.

— Mai stai o clipă, sunt dezbrăcată.

Toma aşteptă până ce paşii ei grăbiţi se pierdură în spatele perdelei de pluş şi numai atunci intră.

— Iartă-mă că te-am trezit, dar n-am unde să dorm.

Ana îi răspunse de după perdea:

— Nu mai locuieşti la cămin?

— Ba da, dar m-am certat cu băieţii de acolo şi a trebuit să plec.

Ana nu-i răspunse. Toma se duse la sofa, se aşeză şi-şi aprinse o ţigară.

În atelier era semiîntuneric: tablourile lui Marcian se desluşeau vag pe peretele alb, mat; păreau mai degrabă nişte vitralii întunecate. Numai izul greoi al uleiului de in şi mirosul înţepător al sicativului aveau ceva familiar. Ana apăru în atelier cu halatul domnişoarei Tia pe umeri.

— Şi mâine te duci înapoi?

— Nu ştiu... Ar fi vrut să-i mulţumească că l-a primit în atelier, dar nu-i spuse decât „nu te mai deranja, Ana. Culcă-te!”

În halat alb, Ana părea îmbrăcată în rochie de mireasă, largă. Un timp mai privi spre Toma, apoi se întoarse în cămăruţa ei. Toma aşteptă să audă scârţâitul patului de fier, să se convingă că s-a culcat, apoi se culcă şi el. Lumina unui felinar din faţa casei se strecura printre perdelele de la ferestre şi proiecta pe peretele unde se afla chiuveta o dâră albă, dreaptă, ca o linie trasă cu pensula. Acolo unde linia proiectată tăia în două pânza lui Marcian intitulată „Clipocit”, din cauza fundalului roşu, părea că arde un foc de tabără legionară. Acest tablou trebuie făcut.

Cel puţin schiţat. Drept e că acest subiect nu se încadrează în estetica lui Mănescu, totuşi e un subiect. De fapt ar fi un subiect pentru Comşa. El desigur ar fi în extaz dacă ar afla că am fost impresionat de un asemenea fapt. În fond e o mare porcărie să se ardă cărţile lui Sadoveanu. Dacă nu-ţi place cum scrie, poţi să nu-l citeşti, dar a arde o carte, e o crimă. În planul întâi ar trebui să domine cizmele acelea care împingeau cărţile pe jar. Cizme grosolane, barbare. Se ridică de pe sofa şi-şi aprinse o nouă ţigară. „Aş putea să lucrez fără s-o trezesc pe Ana. Numai lumina ar deranja-o. Şi dacă aş desena numai la lumina felinarului din stradă?” Se apropie de fereastră şi trase perdelele. Lumina era difuză, vagă, dar destul de puternică ca să poată lucra. Aranjă un şevalet în dreptul ferestrei şi luă un carton de pe raftul cu materiale…

— De ce nu aprinzi lumina? Sau lucrezi ca dumnealor, pe întuneric?

— Nu vreau să te deranjez. Am făcut zgomot?

— Nu.

— Atunci de ce nu dormi?

— Nu mi-e somn.

Ana aprinse lumina, apoi trase perdelele.

— Să nu se vadă în stradă, explică ea.

După primele linii, Toma îşi dădu seama că era în „mână”. Uită că se află în atelierul lui Marcian, că Ana e alături; nu era decât el şi coala albă de pe şevalet.

— De ce eşti atât de încruntat când desenezi?

— Încruntat?

— Da, parcă ai fi supărat.

— Şi nu ţi-e teamă?

— Teamă? De ce?

— Că vreau să te desenez din nou.

Involuntar, Ana îşi strânse halatul pe piept şi se dădu cu un pas îndărăt. Toma zâmbi şi continuă:

— Da, da… Vreau să te desenez… Aşa cum eşti, cu halatul strâns… Bineînţeles dacă nu ţi-e somn… Ista e gata, arătă spre cartonul de pe şevalet.

Ana îi dădu un alt carton.

— Dar nu mă faci cu un singur ochi…

Spuse fraza în glumă, dar nu schiţă niciun zâmbet.

— Vino mai aproape şi întoarce-te spre stânga. Nu atât de mult… Spune, de ce nu-ţi tai părul?

— Să mă creadă lumea o stricată?

— Nu te mişca! Ţi-ar sta mai bine cu părul tăiat… O privi lung: Tu ai pistrui?

— Numai aici. Arătă spre rădăcina nasului. De ce nu desenezi?

— Te privesc.

— Nu mă privi aşa.

— De ce?

— Nu ştiu. Dacă mă priveşti aşa, atunci mai bine mă duc şi mă culc.

— Iar ţi-e frică?

— Puţin.

— Dacă nu ţi-ar fi fost frică, ţi-aş fi spus că ai ochi frumoşi… Hai, stai cuminte, nu-ţi fac nimic.

Începu să deseneze din nou.

Pe urmă se culcă şi adormi. Fu trezit de Marcian şi, cum dormise îmbrăcat, sări buimăcit.

— Ce cauţi aici?

Acum îi părea rău că o ascultase pe Ana şi nu strânsese cartoanele de pe şevalet în zori, când terminase portretul.

— Încă nu te-ai mutat la cămin?

— Ba da. Dar am avut un conflict acolo.

Marcian îl măsură din creştet până în tălpi cu dispreţ.

— Părerea lui Marcian e că un artist nu trebuie să aibă conflicte. Îşi duse mâinile la spate, aşa cum avea obiceiul când ţinea câte o pledoarie, dar în clipa aceea descoperi portretul Anei. Îl privi cercetător, mai mult decât ar fi fost necesar: E un desen reuşit. Aproape ca o fotografie… După ce termini institutul, vei putea să te angajezi la studioul Julietta… Realism sistem Agfacolor. Părerea lui Marcian este…

— Că arta trebuie să fie cel puţin abstractă, dacă nu

absurdă.

Marcian tresări. Nu se aşteptase la asemenea răspuns din partea lui Toma. Răspunse calm, conform obiceiului:

— Exact… Contrar fotografiilor care redau întocmai…

— Dar în care pictorul mai pune ceva de la el… De exemplu, acel ciudat zâmbet al Giocondei…

— Părerea lui Marcian este că eşti încă prea tânăr şi răspunsurile tale sunt cam şcolăreşti… Află, tinere, că toate acele zâmbete de care vorbeşti au fost deja realizate… Unui pictor contemporan, modern, ultramodern, nu-i mai este îngăduit să repete… Sau crezi că şi zâmbetul a evoluat?

— Da. Am văzut zâmbind un legionar care ardea nişte cărţi în faţa Cercului militar. Zâmbetul lui era rânjet.

— Asta sună ca un manifest comunist… Părerea lui Marcian este că n-ai citit destul de atent avizul de la intrare. Concepţiile se lasă în gang.

— Ca nu cumva să stânjenească dezvoltarea fascismului.

Marcian rămase cu gura căscată; la rândul său şi Toma se miră de răspunsul pe care îl dăduse. Îi era chiar ciudă că folosea cuvintele lui Comşa. Marcian era caraghios, cu gura căscată. Toma zâmbi şi Marcian se înfurie: se duse la uşă, o deschise larg:

— Am terminat discuţia… Cred că trebuie să pleci, să nu întârzii de la cursuri.

Capitolul VIII

Cu asistentul de la anatomie, Toma se întâlni chiar în faţa institutului.

— Ei, camarade Voican, ce-ai hotărât? Vrei să completezi adeziunea?

— Nu.

Asistentul se încruntă teatral şi spuse, fără să se uite la Toma:

— Ştii, cine nu este cu noi este împotriva noastră.

— Nu ştiam. Dar totuşi, domnule asistent, mie îmi place să fiu singur.

— Dar e imposibil să fii singur. În curând toată Europa va fi într-o sfântă încăierare şi nu se poate sta deoparte... Nu simţi suflul vremii... Mai gândeşte-te la ceea ce ţi-am spus.

— Asta sună ca un ultimatum.

— Ia-o cum vrei... îmi pare rău că trebuie să intru la ore... Dar sunt convins că până la urmă vei şti să alegi...

„Poate chiar mai bine că ne-am despărţit la timp, gândi Toma. Cine ştie ce i-aş fi spus. Tot dintr-o tâmpenie a trebuit să părăsesc căminul şi tot dintr-o tâmpenie a trebuit să părăsesc şi atelierul lui Marcian! mai ales că Marcian nu era periculos, era un om pasiv. Ciudat cum în lumea asta a artelor toţi se ocupă de politică: Bercescu, Comşa, asistentul, Vrancea... Nu, Vrancea nu face politică: 6 un huligan... Oare ce e în creierul ăstuia? Acolo, la Orşova, nici nu-l observasem îndeajuns, era destul de şters, sau poate mi s-a părut mie... E un executant idiot... Lui nu i-ar fi venit în minte să ardă cărţile lui Sadoveanu... I s-a poruncit şi..."

Într-o zi ar trebui să-l descoasă, să vadă ce crede despre pictură, despre viaţă... În clasă se aşează lângă el. Vrancea îi zâmbi.

— E bine că te-ai mutat din banca lui Comşa. Băieţii au pus ochii pe tine.

— Care băieţi?

— Nu fi idiot... Băieţii! Comşa e comunist... Ştii că eu am fost împotrivă să te ducă la adunarea din Obor. ăia cântă şi flecăresc numai. Dacă vrei, te duc undeva şi o să rămâi cu gura căscată... Şi ieri am avut o misiune...

— Misiune?

— Şi ce misiune!... Cu risc!... E drept, era totul aranjat cu cei de la poliţie... Dar tot era cu risc... Puteau să te mardească trecătorii... N-ai citit ziarele?

— Nu citesc ziarele...

— Păcat... Am ars cărţile unui scriitor...

Toma făcu o mutră nevinovată.

— Care scriitor?

— Sadoveanu. ăla grasu!...

— Dar ce aveţi cu Sadoveanu?...

— E contra noastră... I-am ars toate cărţile... A fost un spectacol clasa întâia.

— Şi ce primeşti tu pentru asta?

— Cum, ce? Mi s-a comunicat în numele lui Sima...

— Şi asta ce înseamnă?

— Mă, tu ai rămas provincial... înseamnă că mă are în evidenţă... Vii după masă cu mine?

— Unde?

— E iarăşi o acţiune... Vorbeşte unu la Drept. A fost în Germania şi vrea să vorbească împotriva hitleriştilor...

— Cum vine asta?

— Mă, tu nu te pricepi la politică... E lăsat pentru că e o personalitate şi e şmecher... Nu vorbeşte deschis... Ţine o prelegere despre legislaţie şi, dracu' ştie ce, o moşmondeşte şi arde câte una împotriva nemţilor. Dacă vii, ne întâlnim după masă la patru la „Tic-Tac".

În prima pauză, Comşa îl căută pe Toma:

— Ai semnat pactul cu ei?

— Crezi că Toma Voican e de vânzare?

— Nu ştiu. De aia am întrebat. Mi-ar pare rău să te văd într-o zi la Cercul militar arzând cărţi.

— Înseamnă că ieri seară ai fost acolo?

— Da, dar din păcate am ajuns târziu.

— Şi eu am fost acolo.

— Şi te-ai uitat cum ard?

— Am privit şi m-a îngrozit. Am făcut azi-noapte un desen intitulat „Foc de tabără legionară".

— Eşti formidabil!

— Şi tu eşti un exaltat...

— Acum nu mă poţi jigni.

2

Era o după amiază senină, fără nori, cu un vânt cald. Toma coborî pe Luterană, în spatele palatului şi ieşi în bulevard, prin Brezoianu. În faţa cinematografelor era lume multă, la Trianon rula „Alcazar", la Femina „Bel Ami", cu Willy Forst şi cu Olga Tehehova. Femeile, elegante şi frumoase, miroseau a Chat Noir, invalizii

culegeau mucuri, iar pancartele de pe tramvaie îndemnau lumea să se îmbrace la Cehoslovaca.

Vrancea îl aştepta la „Tic-Tac”. Când Toma se aşeză la masă lângă el, acesta îi puse mâna pe braţ:

— Bine că ai venit. Bănuiam că eşti român.

În penumbra localului avea ochi de viezure, puţin inflamaţi. Toma se întrebă de ce venise la întâlnire, dar Vrancea nu-i dădu răgaz să găsească justificări.

— La cinci trebuie să fim la Facultatea de drept. Mai avem o oră. Ai ceva bani?

— N-am.

— Nu-i nimic. Plăti berea, îl luă pe Toma de braţ şi ieşiră în stradă. Ai fost la „Alcazar”?

— Nu.

— Păcat. E un film grozav. Să-l vezi neapărat. Mergem acasă, să facem rost de ceva lovele. Râse fără pricină şi Toma se miră că nu-l plesneşte peste gură. Îşi desfăcu braţul şi-şi vârî mâinile în buzunare.

— O să fie mare hai la Drept. S-au pregătit băieţii baban. Tu n-ai fost niciodată la mine?

— Nu.

— Uite aici stau, la patru. Arătă spre blocul înalt al societăţii de asigurări „Adriatica”. Urcăm pe jos, îi fiu-i stricat. La opt locuiesc nişte maramoi şi portarul a scos siguranţele. Să ostenească şi dumnealor. Nici care nu zic. Portarul a fost camionagiu, are nişte palme cât lopeţile.

Când ajunseră la etajul patru, Vrancea gâfâia şi era congestionat ca un curcan. Intrară într-un salon exagerat de mare, rotund ca şi forma blocului. Lângă o fereastră, aşezată într-un fotoliu de piele stătea o doamnă în vârstă şi-n faţa ei, o manichiuristă cu păr roşcat, grasă. Cum stătea, comodă, părea că se revarsă peste taburet.

— Azi n-ai cursuri, Niculae? întrebă bătrâna.

— N-am. Se duse lângă bătrâna şi o pipăi pe manichiuristă. Manichiurista îi zâmbi, apoi îl mustră cu privirile, arătând spre Toma ca şi cum ar fi vrut să spună: faţă de un străin?

Vrancea o mai pipăi o dată, apoi îi făcu semn l-ai

Toma să-l urmeze. Intrară în camera de lucru, cu mobile vechi, masive şi cu draperii grele de catifea la ferestre.

— E camera bătrânului, dădu lămuriri Vrancea. Acum e la tribunal. Are ceva procese. Stai aici până dau o lovitură la bătrână. Intră într-o altă cameră şi Toma îl urmări prin uşa întredeschisă.

Vrancea se ridică în vârful picioarelor, cotrobăi pe un dulap, găsi o cheie şi deschise hoţeşte uşa. Luă o pereche de pantofi de damă şi-i înveli într-o rochie demodată de tafta. Închise dulapul cu atenţie, puse cheia la loc şi reveni la Toma.

— Ai pipăit-o pe aia. Dacă te vedea bătrâna? întrebă Toma, ca să nu fie nevoit să discute despre furt.

— E oarbă, cum să mă vadă? Dracu' ştie de ce nu moare odată! Are aproape optzeci de ani, e oarbă, dar îşi face săptămânal unghiile. Şi averea e încă pe numele ei. I-am luat nişte lucruri să le vând. Diseară, când o să caute în dulap, o să aibă o criză. Poate crapă! Râse. Tare ciudată e baba: în fiecare seară cotrobăieşte prin dulap, să vadă dacă nu i s-au vândut lucruri. Ca şi cum ar mai avea nevoie de ceva. Abia se mişcă, putoarea. E acţionară şi la un bloc.

Traversară piaţa sfântul Gheorghe şi intrară în strada Lazăr. La prima dugheană, Vrancea începu să strige:

— Domnu' Naum! Alo, domnu' Naum!

Din întunericul dughenii apăru un evreu bătrân, cu perciuni, cu barbă lungă, murdară.

— Aaa, conaşu Vrancea… Sper că n-aţi adus vechituri de ale coniţei…

— Ba da. Ultima oară, domnule Naum… Am neapărată nevoie de ceva bani…

Bătrânul desfăcu pacheţelul, îşi strâmbă buzele:

— Cine mai cumpără din astea?…

— Să nu ne mai tocmim. Toma începu să se amuze. Era pentru prima oară la Taica Lazăr. Spune suma. Repede că mă grăbesc. Arătă cu capul spre Toma şi-i şopti. Toma nu pricepu decât ceva foarte vag că ar fi comisar.

Evreul arătă patru degete.

— Scoate, scoate odată, porunci Vrancea. Bătrânul

scoase dintr-un buzunar ascuns al caftanului patru piese de câte un pol.

— Şi vă rog să nu mai aduceţi din lucrurile coniţei… Nu le cumpără nimeni… Uitaţi-vă, arătă spre o sârmă unde erau înşirate o sumedenie de rochii de damă, demodate… De şase luni le ţin pe astea… Nici gratis nu le pot da…

Vrancea luă banii şi făcu semn lui Toma. Pe drum îi mărturisi că l-a făcut comisar, ca să-l sperie pe negustor.

— Altfel ar fi trebuit să mă tocmesc cu el cine ştie până când.

— Şi pentru asta m-ai chemat de la cursuri, să fac pe comisarul?

— Nu. Acum mergem la spectacol.

În piaţă făcu semn unei birje.

— Vrei să iei birjă? întrebă Toma mirat.

I se păru absurd să umbli atât de mult după bani şi apoi, uşuratic, să-i cheltuieşti pe birjă.

— Nu înţelegi tu asta. Un student român merge cu birja. Se trânti pe scaunul tapisat. Cât ceri, moşule?

— Un pol.

Toma se aşeză lângă el. Birjarul îşi îndemnă caii cu biciul, vorbindu-le tot timpul.

— Mă tu, Voican, pe tine te-a luat la culcat doamna Crăciun?

— Nu.

— Mă mir, că de obicei nu-i scăpa niciun elev. Era cam grasă, ce-i drept, dar făcea să te joci cu ea. Uite-am şi ajuns.

La Facultatea de drept, portarul le tăie calea. Vrancea ridică vocea:

— Suntem de la Belle-Arte…

— Aaa, camaradul Vrancea… De ce nu spuneţi aşa?… Numai doi aţi venit?

— Aşa m-am înţeles cu camaradul Stelian… în care sală?

— La 2 b. La etaj.

În sala 2 b era aglomeraţie. Studenţi de diferite vârste stăteau cu mâinile pe mese, cu picioarele întinse ca

la cârciumă. Noii veniţi îşi căutară loc în fundul sălii şi Vrancea fu salutat de o mulţime de inşi.

— Am sosit la timp, spuse Vrancea, după ce-şi consultă ceasul. Mai sunt cinci minute.

În rândul întâi printre auditori, Toma îl descoperi şi pe Comşa. Adică au venit amândouă taberele. N-ar fi vrut ca Comşa să-l vadă alături de Vrancea: aşteptă un prilej când acesta se prinse într-o discuţie cu un vecin şi se duse chiar în ultimul pupitru. Vrancea îl căută cu privirile, apoi aprobă.

— Stai acolo. De acolo se vede bine.

Fix la cinci intră în sală un bărbat în vârstă, cu haine negre şi cu o servietă mare, galbenă. Câţiva studenţi bătură din palme, alţii, în semn de respect, se ridicară în picioare.

— Cine e? întrebă Toma pe un coleg de alături.

— Stoianovici de la dreptul roman… e prorector sau aşa ceva.

Profesorul de drept roman scoase o mulţime de hârtii din servietă, le răsfoi, îşi puse nişte ochelari cu ramă subţire metalică, apoi se întoarse spre auditori:

— Domnilor studenţi, în cadrul Asociaţiei studenţilor din România vom ţine azi conferinţa intitulată: „Constituţie, legi, democraţie”. Vorbea încet, tărăgănat, cu o voce obosită, voalată şi Toma se pregăti să asculte ceva plicticos, lung şi neinteresant.

În clipa când conferenţiarul aminti că în Germania fascistă au fost suprimate o mulţime de paragrafe din legislaţia muncii, un student slab, îmbrăcat în haină albastră cu dungi, cu nişte urechi clăpăuge, se ridică în picioare şi se adresă profesorului:

— Nu vi se pare că pute ceva?

Profesorul nedumerit, apoi revoltat că fusese oprit chiar în timpul discursului, se apropie ameninţător de student. În clipa aceea un alt student, din partea cealaltă a sălii, se ridică şi spuse cu un ton gros de bariton:

— Da, da. Parcă pute ceva.

Profesorul nu pricepu nimic. Îşi holbă ochii, apoi instinctiv începu să miroasă în dreapta şi în stânga.

— Pute a propagandă comunistă, strigă un alt student.

— Deschideţi ferestrele.

— Să se deschidă ferestrele, strigă şi Vrancea, şi Toma fu bucuros că plecase de lângă el.

Studentul cu haine albastre se apropie de profesor, îl îmbrânci:

— Vorbiţi despre realizările din Germania. Despre noua ordine.

Comşa sări din bancă, se repezi la studentul îmbrăcat în haine albastre, îl prinse de reverul hainei şi-l zvârli între bănci. Câţiva studenţi aplaudară, încurajându-l.

Pe urmă, lucrurile se precipitară. Vacarmul crescu, cineva deschise ferestrele. Profesorul fu împins într-un colţ, iar Comşa ridicat pe sus, îmbrâncit, în ciuda celor ce căutau să-l apere. Toma văzu pe pervazul ferestrei mâinile care îl loveau; apoi cu un „hăă-rup” colectiv fu împins în gol. Se auzi un strigăt sfâşietor; în clasă, unii râdeau, în vreme ce studenţii care îl aplaudaseră se priveau încremeniţi.

— Afară cu ei! strigă Vrancea din toate puterile.

Profesorul înspăimântat ieşi din clasă şi pe coridor i se auziră multă vreme paşii. Fugea dintr-un capăt în celălalt al coridorului, negăsind scările care duceau spre parter.

— Garda, căpitanul!

Un cor improvizat răcni un marş al morţii. Partizanii lui Comşa începură să huiduiască. Lui Toma, totul i se păru neverosimil, absurd. Ieşi singur pe coridor, coborî scările. În faţa facultăţii, lângă gardul de sârmă, o mulţime de gură-cască încerca să rupă cordonul gardienilor. În stradă, maşina salvării, care claxona continuu, fu răsturnată de o echipă apărută de nu se ştie unde…

Un Comisar gras, asudat sufla tot timpul într-un ţignal, dar era înconjurat de subalterni care, ca un zid, îl

împiedicau să acţioneze. Era ţintuit locului şi, când îşi dădu seama de acest lucru, îşi vârî ţignalul în buzunar, dădu ordin gardienilor să împrăştie lumea. Era speriat. Din cauza uniformei negre, faţa lui păru şi mai albă decât era.

Toma se dezmetici numai după ce ajunse la marginea comunei Militari. Se uita tot timpul în spate, să vadă dacă nu e urmărit: i se părea că paşii îi sună puternic, ca nişte bătăi de tobă şi oamenii de după ferestrele caselor îl pândesc. Ar fi vrut să strige din toate puterile: „Nu sunt vinovat”, şi, dacă pentru o clipă închidea ochii, avea senzaţia că e aruncat în gol şi stomacul i se urca în gât, sufocându-l.

Se aşeză pe o bancă din faţa unei case ţărăneşti, privi nişte pui de bibilică, care se legănau proşti, pe picioruşele lor subţiri, galbene.

Mai târziu, când se întoarse în oraş, în faţa Facultăţii de drept nu se vedea nimic deosebit.

Era linişte. Câţiva îndrăgostiţi se plimbau îmbrăţişaţi pe sub arţarii din parc, vorbind în şoaptă, tresărind la câte o înjurătură venită de la staţia de birje. Muscalii graşi, spâni şi rumeni, spuneau bancuri, râdeau cu glas piţigăiat.

Toma îşi petrecu noaptea în Gara de Nord, în sala de aşteptare. Era lume multă, într-un colţ recruţii cântau un marş soldăţesc; era imposibil de dormit. Obosit, dimineaţa porni spre institut, mai mult din obişnuinţă sau poate din curiozitate şi când, urcând scările de marmură, fu anunţat că la etaj funcţionează un birou de anchetă, îşi grăbi pasul. Era doar martor, moartea lui Comşa nu putea rămâne nepedepsită.

În biroul de anchetă nu era decât un singur om: asistentul de la anatomie. Stătea rezemat într-un fotoliu de piele şi rodea capătul unui creion chimic. Avea buzele murdare şi părea bubos. Îl întrebă pe Toma ca şi când atunci l-ar fi văzut pentru prima dată:

— Numele?

— Toma Voican.

Asistentul îi trecu numele într-un caiet de dictando. După ce isprăvi şi puse un punct în urma numelui, ridică ochii spre Toma.

— Dumneata eşti protejatul domnului Mănescu…

Toma nu ştia ce să creadă. Ieri, în faţa institutului, îl rugase să se înscrie în frăţiile de cruce şi acum vorbeşte cu un ton complet străin, de adevărat anchetator. Nu-i răspunse. De altfel nu ştia precis dacă fraza era interogativă sau afirmativă.

Asistentul continuă:

— Am auzit că ai avut un incident la cămin: ai luat apărarea unui comunist sau aşa ceva…

— Credeam că ancheta se va face în legătură cu cazul Comşa…

— Toate la rândul lor. Dumneata ai fost prieten cu comunistul Comşa care s-a sinucis la Facultatea de drept?

— Nu s-a sinucis!

— Te rog să răspunzi la întrebare, ţipă asistentul. Ai fost prieten cu el?

— Da.

— Vreau să-ţi spun ceva care să-ţi intre în cap: Comşa s-a sinucis. Asta e foarte important, să ştii. S-a sinucis. Dar morţii cu morţii şi viii cu viii. Noi să trecem cu vederea că ai fost prieten cu el. Ne-am informat despre dumneata: eşti român, eşti cinstit şi, dacă socoteşti că ai făcut o greşeală că ai luat apărarea studentului acela de la cămin, îţi vom înlesni să reintri la cămin… Bineînţeles în locul lui… Va trebui să-l dai afară… Asta va fi şi o verificare a atitudinii dumitale… Şi-ţi mărturisesc că toate astea se fac pentru că eşti socotit foarte talentat…

Văzând că Toma întârzie cu răspunsul, îl îmbie:

— Ei, care e răspunsul?

— Ăsta.

Toma îi trânti un pumn drept în ochi. Asistentul se rostogoli peste fotoliul de piele şi Toma îi auzi vocea până pe coridor.

— Vei fi exmatriculat… Vei fi exmatriculat…

Hoinări fără ţintă prin oraş, apoi seara se duse la

locuinţa lui Mănescu. Îi deschise uşa femeia de serviciu, dar nu-l lăsă să intre.

— Să văd dacă maestrul vă poate primi.

Toma aşteptă mai bine de zece minute până ce apăru criticul. Era îmbrăcat în acelaşi halat ca şi atunci când îl vizitase prima dată.

— Azi nu am zi de primire, tinere... Totuşi, dacă e ceva foarte important, spune-mi.

Stătea în crăpătura uşii şi nu făcea niciun gest că ar avea de gând să-l invite în casă.

— Dacă n-aveţi zi de primire, atunci renunţ... Am să vin altă dată... Dădu să plece, dar criticul îl strigă:

— Vino, domnule, dacă tot ţi-am deschis, intră! îi deschise uşa şi-l conduse în salon.

Toma se opri în mijlocul încăperii, se rezemă de spătarul unui fotoliu de piele şi aşteptă până ce criticul se aşeză lângă masa lui de lucru, un fel de birou sculptat, cu picioare aurite şi cu foarte multe sertăraşe amenajate special pentru fişe.

— Am fost dat afară de la Belle-Arte.

Crezu că Mănescu o să fie uluit de vestea aceasta. Criticul însă îl privi şi mai departe cu un aer plictisit, de om deranjat. Toma continuă:

— Am fost dat afară pentru că n-am vrut să mă înscriu la legionari.

— Ai făcut foarte prost, tinere... Ce importanţă are pentru un pictor dacă are în buzunar o dovadă că face parte din organizaţia lor. Ca artist trebuie să te pui bine cu „garda”, că altfel e de rău. Şi-apoi... cu ce te deranjează faptul că faci parte sau nu din legiune?

— Bine, dar ăştia sunt imbecili!

— Ei, şi? Pentru un artist, întregul univers poate fi o adunătură de imbecili. El există prin el şi pentru el... Şi apoi cântecele lor nici nu sunt chiar atât de urâte. Am vorbit şi cu un muzicant... Cu 5 somitate... Mi-a spus că imnul lor este perfect din punct de vedere tehnic...

— Asta e tot ceea ce-mi puteţi spune?

— Da, tinere... Vrei să-ţi vorbesc deschis?... Uite ce e:

pentru un tânăr talentat nu e ruşine să se vândă… E o crimă să-şi pună singur beţe-n roate. Dacă principiile devin un obstacol în calea desăvârşirii, atunci e foarte prost… înţelegi?

— Dacă am înţeles bine, prostituţia nu e ruşinoasă?

— Dacă este un scop, e ruşinoasă. Dar dacă e numai un mijloc, e chiar lăudabilă…

— Îmi puteţi spune şi unde este limita dintre mijloc şi scop?

Mănescu îl privi lung. Un timp Toma avu chiar impresia că se gândeşte la răspuns, pe urmă îşi dădu seama că se înşelase. Mănescu se duse la perete şi îndreptă un tablou. Toma insistă:

— Şi cine va stabili că prostituţia a fost făcută ca mijloc şi nu ca scop?

— Talentul, tinere, numai talentul… Simţi dumneata talentul acela imens care îţi permite să faci un compromis?

— Cred că nu… Sau nu ştiu. Iertaţi-mă că v-am deranjat.

Criticul îl conduse până la uşă.

În zadar încercă să se gândească la discuţia avută cu Mănescu, nu reuşea să se concentreze. Mergea pe stradă, legănat, de parcă ar fi ieşit de la cârciumă. După chibzuiri mature hotărî să cineze la Modern. Ştia că-l va întâlni pe Bercescu, dar se sili să-şi spună că nu pentru asta se duce acolo. Când intră în restaurant, nici nu se uită acolo unde îi ştia masa rezervată. Abia târziu, după ce consumă friptura, se întrebă: „Oare Bercescu nu m-a văzut?” în sinea lui aştepta să fie descoperit, ca să nu pară că a venit anume pentru el. Pe urmă se înfurie pentru copilăria asta. Se uită la masa lui Bercescu. Era liberă. În general, restaurantul era puţin aglomerat. Comandă o sticlă de vin, ca să *nu* fie nevoit să plece. În cele din urmă recunoscu că într-adevăr îl aştepta pe Bercescu. În fond nu era nimic ruşinos în asta. Poate că Bercescu o să-i dea un sfat demn de urmat. Doar tot el l-a îndemnat să publice şi desenul acela în „Gândul liber”.

Trecuse de miezul nopţii şi Bercescu nu apăruse.

Supărat, Toma chemă chelnerul şi se interesă de profesor.

— În ultima vreme vine numai după miezul nopţii.

Toma plăti consumaţia şi porni spre atelierul lui Marcian. Înainte de a intra în atelier, aprinse un chibrit, să nu se lovească de ceva. Pe uşă descoperi un bileţel:

„Cele două cartoane de alături sunt ale dumitale. Mi-ar face o deosebită plăcere să nu ne mai întâlnim în atelier. Marcian”.

Alături, rezemate de uşă, Toma descoperi şi cele două cartoane făcute sul: unul, portretul Anei, şi celălalt, „Foc de tabără legionară”. Le luă subsuoară şi porni în oraş spre redacţia „Gândului liber”. Îl găsi pe Bercescu în faţa unei mese arhipline cu hârtii.

— Ooo, uite cine mă vizitează… Ai timp?…

— Da, domnule profesor.

— Atunci, aşază-te aici şi corectează şpalturile astea. Eu mai trebuie să scriu un cursiv…

Toma se aşeză la masa de lucru şi corectă un articol despre expoziţia unui pictor aiurit, F.F. Floroiu… Expusese câteva mâzgălituri în genul lui Salvador Dalí.

— Azi nu te-am văzut la cursuri. S-a întâmplat ceva?

— Da. Am fost exmatriculat pentru că n-am vrut să mă înscriu la legionari.

Bercescu rămase cu privirile în gol. Răspunse cu multă întârziere:

— Foarte bine… Asta înseamnă că n-am pierdut vremea în zadar. M-am temut puţin pentru soarta ta. Nu eram convins că n-o să fii pervertit.

— Înseamnă că nu vă mai temeţi de soarta mea… Ştiţi că mâine n-am ce să mănânc?

— E mai bine, decât să mănânci în cămaşă verde. Termin cursivul şi vedem ce-i de făcut… Ce-i în cartoanele acelea?

— Nimicuri… Ieri noapte am avut insomnie şi am făcut nişte schiţe…

Interesat, Bercescu luă cartoanele şi le desfăşură, apoi sâsâi printre dinţi:

— Asta e interesantă… Cum se intitulează?

— Foc de tabără legionară…

— Foarte, foarte bun… Aşteaptă-mă o clipă.

Luă cartoanele şi ieşi din încăpere. Rămas singur, Toma se duse la fereastră şi privi în stradă. TTN şofer se certa cu doi ofiţeri: probabil nu voiau să plătească. Bercescu se întoarse după câteva minute însoţit de un individ gras, cu părul tuns scurt.

— Ai fi de acord să-ţi publicăm desenul cu cizmele? întrebă Bercescu.

— Credeţi că merită?

— Da, răspunse grasul… Merită. Avea voce groasă, răguşită. Dar aş vrea să te avertizez: Ştii ce înseamnă publicarea acestui desen?

Toma se uită spre Bercescu şi-i căută privirile; în ochii lui Bercescu becul din tavan avea două reflexe ca două scântei.

— Da, ştiu. Înseamnă un fel de angajare, luare de poziţie. Bercescu zâmbi abia perceptibil. Toma continuă: Aş vrea foarte mult să-mi publicaţi desenul.

Toma era convins că cei doi îşi vor manifesta bucuria. Dar nici grasul şi nici Bercescu nu schiţară nici cel mai mic semn în această privinţă. Abia târziu, când tăcerea deveni insuportabilă, Bercescu îl întrebă:

— Tu l-ai cunoscut pe Comşa?

— Da. Tocmai de aceea!…

Căpitoaui IX

Toma lucra de două săptămâni la tipografia ziarului „Gândul liber” ca expeditor: lega în stocuri ediţiile de provincie, le ambala, transporta baloturile la poştă şi verifica confirmările difuzorilor. Îşi începea activitatea la ora trei noaptea şi isprăvea în jurul prânzului. De la prânz până la ora trei noaptea era liber. Într-una din aceste după mese libere, Toma descoperi un cerşetor care în locul mâinii drepte purta o proteză primitivă, făcută din lemn de brad. Proteza, rezemată de bastonul alb, era întinsă spre trecători. La început, Toma nu văzuse decât proteza şi această mână de lemn, murdară, care-l impresionase puternic. Cerşetorul purta o manta militară, din primul

război mondial, şi pe piept, lustruite, atârnau patru medalii.

Toma intră în prima librărie, cumpără un carton şi, spre mirarea celor din magazin, rupse cartonul în patru. În stradă îşi căută un unghi potrivit şi încercă să-l schiţeze pe cerşetor. Din cauza trecătorilor, care se perindau în dreptul lui, munca era anevoioasă şi atunci hotărî să-l angajeze ca model. Se duse la ei şi-l întrebă:

— Cum merge treaba, moşule?

Cerşetorul tresări. Cu mâna sănătoasă căută prin buzunare.

— Am autorizaţia vizată şi am plătit şi impozitul.

— Nu sunt de la poliţie.

Toma se trase alături de el.

— Aş vrea într-o seară să vii cu mine, să luăm masa împreună.

— Să mă inviţi adică? Şi ce trebuie să fac pentru asta? Doar nu mă inviţi degeaba!

— Sunt pictor. Aş vrea să te desenez... Când ai avea timp...

— Dacă e mâncare multă, atunci şi în seara asta.

Toma îl rugă pe Bercescu să-l înlocuiască cu cineva în noaptea aceea la expediţie şi seara se duse după cerşetor.

— Nu credeam că ai să te ţii de cuvânt, îi spuse cerşetorul. Îi cunosc bine pe oameni. În clipa când mă văd, sunt pătrunşi de un adânc sentiment de caritate, mulţi ar fi în stare să-şi dea şi haina de pe ei. Dar sentimentul acesta cu cât e mai puternic cu atât durează mai puţin. În clipa când au trecut de mine, îşi aduc aminte de propriile griji, poate mai spun un „Vai, bietul de el! Ce îngrozitor e să fii orb”, şi-şi văd de drum. Dar poate că e bine aşa. Eu zic aşa, că tristeţea e mai penibilă decât întunericul de totdeauna.

Toma n-avea ce să-i răspundă. Îl luă de braţ şi porni spre strada Timiş. Pe Ana n-o mai văzuse de mai bine de două săptămâni. Acum, că se ducea spre locuinţa ei, se simţi vinovat că n-o mai vizitase. Pe drum, cerşetorul îi vorbi tot timpul.

— Înainte de a fi fost mobilizat, asta a fost în 16, am

fost ceasornicar. E ciudat cum tot din ceea ce am văzut când eram sănătos mi-a rămas în minte: mecanismul, roţile dinţate ale ceasurilor. Poate pentru că m-am uitat la ele totdeauna cu lupa. Nu-mi mai pot imagina culorile, decât uneori în vis, şi nici chiar feţele oamenilor. În schimb, văd tot timpul înaintea mea roţi dinţate de diferite mărimi, învârtindu-se, angrenându-se şi, când aud un zgomot puternic, văd şi pâlniile exploziilor de la Mărăşeşti.

„Oare cum o să mă primească Ana?” Voia să ajungă cât mai degrabă, să-i vadă faţa, ochii jucăuşi, gâtul, umerii. Îi era ciudă că nu trecuse pe la ea, era doar singura persoană la care ţinea într-adevăr.

— Oamenii nu sunt răi în felul lor… Dar preocupările lor particulare, interesele lor se ciocnesc cu interesele altora şi de aici invidia, neînţelegerea. Dacă n-ar exista grija măruntă de fiecare zi, goana după pâine, s-ar mări considerabil respectul faţă de semeni şi viaţa ar deveni mult mai frumoasă. Vă plictisesc?

— Nu, tresări Toma.

— Vedeţi, când un om ca mine nu e preocupat şi nu e obosit de toate recepţiile imaginilor dintotdeauna şi de pretutindeni, descoperă că are foarte mult timp să-şi folosească creierul. Nu, nu mă consider un om deştept… Dar cred că m-am gândit mai mult, adică am avut mai mult timp pentru gândit şi cred că cel mai important lucru pentru omenire ar fi să fie eliberată de grija zilei de mâine. Din cauza acestei griji, omul pierde timp, îşi cheltuieşte forţa creatoare numai în scopul existenţei. Dar omul nu este creat să-şi asigure doar existenţa… Omul e creat să creeze…

„Acum Ana face curăţenie. E joi, azi a frecat şi podelele, în atelier miroase în afară de ulei de in şi a leşie. Poate nici a leşie, ci a curăţenie. E ciudat, dar şi curăţenia are miros…”

De undeva se auzea o melodie transmisă prin radio. Vocea groasă de bariton cânta cu tremolo:

„S-a stins pe drum un felinar…”

Gangul din faţa atelierului era gol, de parcă s-ar fi

mutat tot atelierul. Spre mirarea lui, uşa nu era încuiată.

— Ana, Ana!

Din spatele perdelei de pluş auzi vocea ei:

— Viu îndată.

Toma aprinse lumina şi rămase surprins. Atelierul era complet gol, de pe pereţi lipseau toate tablourile lui Marcian, atelierul aducea a hambar.

— Ce s-a întâmplat, Ana?

Ana apăru de după perdea, îmbrăcată ca de duminică. Purta o fustă neagră plisată, largă şi o bluză albă de bumbac.

— Cum, nu ştii?… Domnul Marcian şi domnişoara Tia au deschis o expoziţie. Nici nu mai dau pe aici…

— Tu ai vrut să pleci, Ana? Dacă ai treabă, du-te… Eu aş vrea să lucrez în noaptea asta… Vreau să-l desenez pe dumnealui… Arătă spre cerşetor.

— Bună seara, doamnă…

— Nu vreau să plec. Te-ai schimbat de când nu te-am văzut… Deşi n-au trecut decât şaisprezece zile.

— Tu ai numărat zilele, Ana…

Ana roşi. Îşi căută de lucru, ca să nu fie nevoită să răspundă. Aduse un scaun pentru cerşetor, îl pofti să se aşeze şi-l întrebă pe Toma dacă are nevoie de şevalet, dar îl aduse fără să aştepte răspunsul lui. Pe urmă. aduse şi un carton.

— Dacă vrei să te culci, Ana…

— Nu vrei să stau aici?

— Ba da… Dar n-am vrut ca din cauza mea să…

— Toată ziua nu fac nimic.

— Dumneavoastră vă iubiţi, spuse cerşetorul.

— Nu, răspunseră amândoi în acelaşi timp, apoi se uitară unul la celălalt.

Toma îi puse mâna pe umeri. Ana îşi lăsă ochii în jos, tăcută. Toma se apropie de ea, îi luă capul în palme şi o privi în ochi:

— Tu, pistruiato… Ar trebui să-ţi tai părul.

— Şi tu ar trebui să-ţi schimbi cămaşa. Asta e cam murdară…

— N-am alta.

— Scoate-o, ţi-o spăl…

— Ei, acum să pierzi timpul cu asta…

— Tot n-am ce face… Şi-mi place să te îngrijesc…

Toma îşi scoase cămaşa, îmbrăcă halatul lui Marcian, îl aranjă pe cerşetor şi începu să lucreze. Din când în când trăgea cu ochiul spre Ana; ea puse ligheanul cu apă pe reşou, apoi se apropie de şevalet şi privi cartonul alb, pe care se încovrigau liniile trase de Toma.

— Am auzit că nu mai eşti la institut…

— Nu mai sunt… Şi nici expoziţie n-am să am niciodată, ca domnul Marcian.

— De ce? Dacă vrei, trebuie să vrei foarte tare… Eu, când eram mică şi voiam ceva, îmi spuneam tot timpul: vreau, vreau, vreau…!

— Da, dar eu nu mai sunt mic. Staţi comod?

— Da, foarte comod, răspunse cerşetorul.

Pe la miezul nopţii termină portretul, îl intitulă „Eroul de la Mărăşeşti”, apoi îl conduse pe cerşetor şi se întoarse în atelier. Ana tocmai îi călca cămaşa.

— Îţi mulţumesc, Ana. Eşti fată bună.

— Bună şi proastă.

— De ce spui asta?

— Pentru că atunci când ai vrut să mă desenezi, am strigat la tine. Mi-a fost teamă.

— Şi-acum nu mai ţi-e teamă?

— Nu.

— Nici dacă aş vrea să te desenez din nou… fără halat?

— Nici. Răsufla greoi, îi palpitau sânii strânşi sub bluziţa de bumbac.

— M-am gândit de multe ori la tine, Ana… Şi într-o zi am să te desenez. Se apropie de ea, o sărută pe obraz, apoi îi căută buzele. Ana se feri.

2

Bercescu cercetă atent cartonul „Eroul de la Mărăşeşti” şi spuse:

— Foarte reuşit… Ştii câte scrisori de ameninţare am

primit pentru „Foc de tabără legionară”? Uită-te. Arătă spre un teanc de scrisori. Înseamnă că ai tras direct în ţintă. Am avut o discuţie cu cei din redacţie… Cred că ar fi bine să faci o expoziţie.

— O expoziţie? Din ce? Unde?

— O expoziţie de desene. Expoziţia unui student exmatriculat. Cred că s-ar putea face vâlvă. În afară de asta şi de „cizme”, mai ai ceva?

— N-am.

— Faci. În două săptămâni ai putea aduna câteva. Munceşti şi ziua şi noaptea.

— Şi ce să desenez?

— Cum ce? Oameni. Portrete. Tu în fond eşti un portretist. Faci câţiva flămânzi, câţiva schilozi, ca oamenii să-şi aducă aminte de ororile războiului şi capete de muncitori… Asta ai să faci!… Vorbesc cu cineva de la Malaxa şi te duci acolo. Şi o să-ţi dau şi câteva adrese… Faci locuinţa unui strungar pensionar… Unu care a muncit treizeci de ani lângă maşină şi care are casa goală. Îl intitulezi „Pensionarul”. Ba nu. Îi scrii dedesubtul desenului: „Amurgul fericit sau paradisul muncitorului român”. Da, aşa ceva. Cuvinte tari. Şi ştii unde faci expoziţia? Sub o poartă, undeva, în mahala. Da, asta e soluţia. Era înfierbântat. Vorbea de parcă ar fi ţinut un discurs. Atât de agitat Toma nu-l văzuse niciodată, cu toate că şi la cursuri era foarte aprins. Da, faci o expoziţie despre muncitori pentru muncitori. Ei înţeleg desenele. Să se recunoască, să vadă ce-i aşteaptă peste câţiva ani, dacă totul va merge aşa cum a început să meargă…

Datorită lui Bercescu, Toma primi un avans de la redacţia ziarului şi câteva adrese. Era neliniştit, îşi pregătea prima expoziţie. Înarmat cu creioane, cu hârtii, colindă cartierele Steaua, Pantelimon, Griviţa şi mahalaua Abatorului. Trei săptămâni la rând lucră tot timpul. Uneori îl vizita Bercescu şi-l îmbărbăta. Ziua făcea schiţe, iar seara, la Ana, făcea variante, compoziţii. Recolta primelor şapte zile fu executată: patru desene. Unul reprezenta un copilaş cotrobăind într-o ladă de gunoi. La acest desen

lucrase cel mai mult. După patru sau cinci variante vru să renunţe, deoarece i se părea exagerat de tendenţios. Pe urmă găsi soluţia. Mări lada de gunoi în aşa fel, încât băiatul care cotrobăia trebuia să stea în vârful picioarelor ca să ajungă cu braţele întinse până în fundul lăzii. Astfel, din cauza staturii, nu avea nici măcar şansa să vadă bine ce caută. Desenul îi plăcu Anei foarte mult. Al doilea reprezenta o femeie în vârstă împingând un cărucior încărcat cu lemne. Al treilea era un portret al unui muncitor în vârstă. Avea o privire ciudată, plină de dispreţ şi ură. Era fără îndoială cel mai interesant desen făcut de Toma până atunci. Al patrulea carton reprezenta o spălătoreasă văzută din spate. Felul în care sta aplecată asupra albiei sugera oboseala şi poate chiar mai mult…

— Tu, Toma, desenezi numai lucruri triste.

— Spune-mi, tu ai bucurii?

— Da. Când te văd lucrând, mă bucur… Şi în general mă bucur că eşti aici.

Avea ochii senini şi buzele întredeschise îi tremurau.

— Te desenez, Ana.

— Dacă vrei. Dar îmi dai cuvântul de onoare că desenezi numai.

— Da.

— Închide uşa, să nu vină cineva.

Toma închise uşa, apoi pregăti o coală nouă pe şevalet. Îşi căută de lucru. Fixă pionezele cu încetineală, apoi căută privirile Anei. Ea însă îşi uită privirile pe coala albă de pe şevalet. Era adâncită, de parcă ar fi citit cine ştie ce carte interesantă, în cele din urmă se uită la Toma şi începu să zâm. bească.

— Am impresia că eşti mai emoţionat decât mine.

— Da’ de unde, mormăi Toma, dar nu se mai uită la ea. Nu-s emoţionat de loc. Am lucrat după model şi la şcoală. Îşi dădu însă seama că-i tremurau genunchii. Când se întoarse din nou spre ea, ea tocmai îşi descheia nasturii de la bluză.

— N-ajunge dacă mă dezbrac numai până aici? îşi arătă şoldul.

— Ba da, ajunge.

Ana nu avea nimic sub bluză. O scoase şi o puse pe spătarul unui scaun. Cu mâinile încrucişate în dreptul sânilor se aşeză şi încremeni ca o statuie. Rămase câteva clipe aşa, apoi se îmbrăcă repede.

— Mi-e ruşine. Sunt foarte proastă, nu-i aşa?

— Nu, Ana.

Îşi aprinse o ţigară. Gândi: o să se încheie stupid această seară. Ana se rezemase de perete, cu ochii lăsaţi în jos, vinovată. Părea foarte mică, neajutorată. Toma ar fi dat mult să afle la ce gândeşte ea.

— Mă simt foarte prost… spuse ea. Dar o să-mi treacă… M-am purtat ca un copil, nu-i aşa?… îşi scoase din nou bluza.

Toma nu-i răspunse. Se uita la ea, la pielea ei albă, la sânii ei mici, în formă de pară, cu sfârcurile roşii, mari, ieşiţi înainte. Ana îi căută privirile, dar nu i le găsi.

— Nu desenezi? îl întrebă.

— Nu, te privesc numai.

— Nu uita, ţi-ai dat cuvântul de onoare.

— Dacă vrei, poţi să te îmbraci. Avu senzaţia că e foarte darnic.

Ana îşi luă repede bluza şi o îmbrăcă. Toma întrebă dacă mai poate să rămână.

— Desigur. Stătu un timp cu mâinile atârnate de-a lungul trupului, nemişcată: Ştii că tu eşti primul bărbat care m-a văzut aşa?

— Trebuie să-ţi mulţumesc pentru asta?

— Acum ai fost prost.

— Iartă-mă.

— Nu trebuie să-ţi ceri iertare. Noapte bună, Toma. Mă duc să mă culc…

Toma o urmări până se pierdu în spatele perdelei de pluş, apoi se duse şi stinse lumina. Se aşeză pe sofa: era moleşit şi-i vâjâia capul. În spatele perdelei de pluş, paşii Anei sunau ca nişte bătăi în tobă. Atelierul amplifica fiecare zgomot. Fără să cugete prea mult, se ridică şi porni spre încăperea Anei. Trase perdeaua la o parte.

Ana tresări:

— Pleacă de aici… Nu vezi, vreau să mă culc.

— De ce trebuie să mă întorc? Te-am văzut dezbrăcată!

Ana se întoarse cu spatele, îşi scoase bluza şi îmbrăcă cămaşa de noapte. Abia atunci îşi scoase fusta. Când se întoarse spre Toma, acesta era cu spatele spre ea.

După ce se vârî în pat, îi spuse:

— Poţi să te întorci. Şi nu m-aş fi aşteptat să fii atât de cuviincios. Stai jos.

Toma se aşează dinadins pe scaun şi nu pe marginea patului unde arătă Ana. Ana stinse lumina.

Se obişnuiră greu cu întunericul. Întâi prinseră contur lucrurile mari, masa, dulapul, apoi pe rând toate obiectele din încăpere.

— Stai bine?

— Da, răspunse Toma. Stau foarte bine.

Îi bănuia faţa numai după părul resfirat pe pernă. Era culcată pe spate. Adăugă, voit ironic:

— Noapte bună.

Ana nu descifră ironia, răspunse imediat:

— Nu mi-e somn. Ştii, e prima noapte când stau aşa cu un bărbat în cameră. Îmi dai voie să te întreb ceva?

— Da.

— Dar e o întrebare, cum să-ţi spun… De faptr o fată n-are voie să pună asemenea întrebări: Tu: ai fost la… Ai fost la multe femei?… Nu e nevoie să-mi răspunzi… Socoteşte că nici nu te-am întrebat… Mai bine povesteşte-mi despre tine…

— Ţi-am spus aproape totul despre mine. N-am nimic de adăugat…

— Stai prost acolo, nu-i aşa? Aşază-te aici…

Toma mai mult simţi decât văzu că Ana îi face loc. Se aşează pe pat.

Acum se distingea totul în cameră. Părea totul ca într-un desen în sepia.

12»

— Vin lângă tine, Ana.

Ea nu-i răspunse nimic. Se întoarse cu faţa spre perete.

Toma se vârî lângă ea sub pătură. O atinse cu genunchiul şi o simţi fierbinte.

— Întoarce-te, Ana.

Ana se întoarse şi, cuminte, se ghemui spre umărul lui.

— Plângi?

— Nu, de ce să plâng?

Rămaseră multă vreme tăcuţi, privind tavanul.

Numai în capelă a mai privit Toma tavanul atât de mult. Dintr-odată i se păru că tavanul e populat de sfinţi bizantini cu feţe lunguleţe care îl privesc sfidători.

— Du-te, Toma, mi-e frică de tine.

Toma se ridică încet, se duse în atelier, se întinse pe sofa. „Poate e mai bine aşa”, gândi. Nu reuşi să adoarmă decât spre dimineaţă.

3

Pe o stradă lăturalnică, Toma descoperi cel mai frumos subiect. Pe o casă dărăpănată văzu un afiş modern reprezentând o ruletă. Sub desen, litere mari îndemnau trecătorii: Vizitaţi cazinoul din Sinaia. Trecătorii, nişte copii zdrenţăroşi, priveau afişul, râdeau, nu înţelegeau nimic. În timp ce lucra, îl vizita Bercescu. Şi el era entuziasmat de subiect.

— E ca un fard peste un obraz murdar.

— Da, încuviinţă Bercescu. Un timp privi cum lucra Toma, apoi continuă: Ştii, prietenii mei spun că expoziţia ar putea avea urmări grave.

— Nu mi-e teamă…

— Nu e vorba de teamă sau de curaj. Ci de risc. Prietenii mei s-au gândit în primul rând la tine. Ştii, expoziţia pe care o pregăteşti are aspectul unui protest individual.

— Nu dumneavoastră aţi spus că artistul trebuie să fie reprezentantul a sute şi sute de mii de oameni?!… *

— Nici acum nu spun altceva… Am înţeles individual,

în sensul că te expui personal. Protestul organizat, lupta organizată e mult mai eficace.

— Ştiţi foarte bine că aş face orice. Dar ar fi o laşitate să renunţ acum la expoziţie.

— Nu te înfierbânta. Continuă-ţi munca. Noi o să organizăm o echipă de muncitori care să-ţi păzească expoziţia.

— Credeţi că va trebui să fie păzită?

— Da, dar asta la vremea potrivită. Tu ce faci diseară?

— Nimic.

— Ar fi ceva de făcut, dar e periculos.

— Nu mă interesează dacă e periculos.

— Ba da, trebuie să te intereseze". Nu e vorba numai de tine, ci de soarta mai multor tovarăşi... Gândeşte-te bine... Dacă crezi că ar fi mai bine să nu te expui...

— Domnule profesor!...

— Nu ţipa... Diseară o să dai un mic examen... Trebuie să faci de pază.

— De pază?

— Da. Am să-ţi explic. Vino diseară în Bucureştii Noi, în strada Diţescu. Ne întâlnim chiar în colţul străzii. Vii la şase.

Fix la ora şase, Toma îl întâlni pe Bercescu în colţul străzii Diţescu. Bercescu îl luă de braţ şi, când se convinse că nu e auzit de nimeni, începu să-i explice:

9*

131

— Te instalezi aici la ora şapte. Dacă vezi ceva suspect, traversezi strada. Asta e tot. Tovarăşii te văd de acolo. Arătă spre coşurile filaturii „Dacia", care se proiectau peste acoperişurile caselor. Fix la şapte va trece cineva citind „Universul". Înseamnă că acţiunea s-a terminat, poţi să te retragi şi tu. Ar fi bine să-ţi dai o întâlnire cu cineva, ca

În caz de complicaţii să ai o justificare de ce eşti aici... înţelegi?

— Înţeleg.

— Eu am plecat. La revedere.

Toma fugi la atelierul lui Marcian şi o rugă pe Ana să vină la şapte şi jumătate în colţul străzii Diţescu.

— De ce acolo?… Nu e mai bine dacă vii tu aici?

— Acum n-am timp să-ţi spun mai multe… Vino acolo…

Toma ajunse la locul fixat, cu câteva minute înainte de ora hotărâtă. Strada era aproape goală; numai peste drum, în faţa unei frizerii stăteau de vorbă două calfe.

Toma îşi aprinse o ţigară, apoi citi toate afişele lipite pe ziduri. Descoperi şi afişul cazinoului de la Sinaia şi-i zâmbi. Ceasul electric din colţ indica şapte şi cinci minute. La şapte şi zece minute trecu un camion încărcat cu butoaie de tinichea, hodorogind pe caldarâm. Un oltean iaurgiu îl întrebă cât e ceasul şi Toma îi arătă ceasul electric: şapte şi douăsprezece minute. La şapte şi un sfert apăru Ana. Era îmbrăcată cu fusta neagră plisată şi cu bluza albă de bumbac. Toma îi ieşi înainte.

— Ai venit mai devreme… încă nu e şapte şi jumătate.

— N-am avut ce face şi m-am speriat că s-a întâmplat ceva… De ce m-ai chemat aici?

Cele două calfe în halate albe stăteau tot în faţa frizeriei. Dinspre fabrică se apropia o căruţă de-a brutăriilor Gagel.

— Să ne plimbăm puţin… Tu ieşi atât de rar din atelier.

— Atunci de ce nu m-ai chemat într-un parc? Acuma, toamna, e atât de frumos în parcuri… Am trecut ieri prin Cişmigiu. Îl luă de braţ. Hai.

Toma se aplecă să-şi lege şireturile nedesfăcute, moşmondi mult, apoi căută o ţigară. Acum, căruţa cu prelata Gagel trecea drept în faţa lor. Toma privi cercetător în jur.

Ana se uită şi ea în jur.

— Aştepţi pe cineva?

— Nu, n-aştept pe nimeni. Ceasul electric indica şapte şi douăzeci şi cinci de minute. Pe cine să aştept?

— Am trecut pe aici după un subiect…

Dinspre filatură se apropie un individ citind „Universul”. Toma răsuflă uşurat. O luă pe Ana de braţ şi coti după colţ.

— Ai dreptate, n-ar fi trebuit să te chem aici… E mai frumos în Cişmigiu. Ştii că peste câteva zile deschid expoziţia… Sper să vii la vernisaj…

— Eşti atât de ciudat astăzi… Spune, nu s-a întâmplat nimic?

— Nimic, dacă-ţi spun… De ce să te mint?

4

În ziua deschiderii expoziţiei, Toma îşi periase şi-şi călcase hainele, îşi pusese o cravată nouă şi se plimba agitat sub poarta unde, pe nişte trepte de carton cenuşiu, îşi expusese desenele. Singurul ziar care anunţa expoziţia era „Gândul Liber”.

Toma îşi închipuise că după anunţul din „Gândul Liber” oamenii o să se înghesuie să-i vadă expoziţia. Mai ales că în articolul nesemnat se spunea că e prima expoziţie a unui pictor talentat, exmatriculat din motive politice. Sub poarta casei de pe Pantelimon au trecut vreo câteva gospodine care s-au oprit, mai mult să se odihnească, locatarii casei şi câţiva elevi gură-cască.

Spre prânz apăru şi o maşină şi descinse din ea un bărbat înalt, cu fălci osoase şi cu păr tuns scurt. Se opri în faţa tablourilor, îl măsură pe Toma din priviri, notă ceva într-un carneţel şi Toma fu bucuros că, în sfârşit, au apărut ziariştii. Individul plecă după câteva minute.

Seara veni şi Ana să vadă expoziţia. Sub p oartă nu erau decât ei doi.

— Am venit să te invit la atelier. Serbăm vernisajul acolo.

Toma nu-i răspunse, îi era ruşine că nu era nimeni care să privească tablourile expuse.

— A fost lume puţină, nu-i aşa?

— Foarte puţină, Ana…

Tocmai voiau să plece, când apărură doi indivizi neraşi, cu haine murdare, de doc. Unul era înalt, cu păr ţepos, cărunţit. Se apropie de Toma.

— Dumneata eşti Toma Voican?

— Eu sunt.

— Atunci e bine. Ne-a trimis domnul Bercescu să stăm noaptea aici, prin apropiere…

— Nu se poate!… Cum o să staţi toată noaptea aici!

— Nu vă faceţi probleme, domnule pictor… Pe la unu o să fim schimbaţi… Vin alţi doi de la Vulcan…

Stânjenit, Toma le mulţumi, apoi o luă pe Ana de braţ şi porni spre atelierul lui Marcian.

În cămăruţa Anei, totul era curat, aranjat şi masa pregătită pentru două persoane. Pacheţelele cu hârtie unsuroasă trădau cumpărăturile Anei.

— Nu e o masă bogată, dar e sărbătoare. Ţi-aduci aminte când ai spus că n-o să ai niciodată o expoziţie? în seara aceea, eu am spus până am adormit: „Vreau ca Toma să aibă o expoziţie L. Vreau ca Toma să aibă o expoziţie!…”

Pâinea, pacheţelele cu hârtie unsuroasă aduceau a sărăcie. Toma se posomorî. Ana se prefăcu a nu băga de seamă.

— Avem şi muzică. Arătă spre patefonul domnului Marcian. Din păcate nu are decât un singur disc. ăla după care a pictat simfonia aceea colorată. Vrei să-l pun?…

Toma încuviinţă.

Ana puse discurile şi acordurile grave umplură încăperea. Toma avu senzaţia că se află într-o biserică. Deodată, din atelier se auziră voci, râsete. Toma se lipi de zid, iar Ana privi în atelier.

— Stai aici, e Marcian, şopti Ana şi ieşi în atelier.

Toma recunoscu şi vocea Tiei. Râdea tot timpul, de parcă ar fi fost beată.

— Ce-i cu porcăria aceea? întrebă Marcian pe un ton grav.

— Discul dumneavoastră, domnule Marcian…

— Opreşte-l!

Ana reveni în spatele perdelei, opri patefonul, şi-i făcu semn lui Toma să stea liniştit. Se reîntoarse în atelier. Toma auzi şi vocea unui bărbat străin.

— Te duci, Ana, şi aduci o sticlă de şampanie…

— Da, domnule Marcian.

Toma auzi trântirea uşii: plecase Ana.

— Eu vreau un chef monstru, spuse vocea străină. Era groasă, răguşită. De ce nu mi-aţi spus nimic de pisicuţa asta?

— Vorbeşti de Ana? întrebă Tia.

— Da, răspunse vocea răguşită.

— Părerea lui Marcian e că după aceste afirmaţii, noi nu mai avem ce căuta aici. Hai, mergem, Tia… Sper, domnule comisar, că vei reuşi să te descurci şi singur… Hai, pisicuţă, adu şampanie.

— E drăguţ din partea voastră… Sper că pisicuţa e curăţică.

— Pa, râse Tia.

Toma auzi din nou trântindu-se uşa. Privi prin crăpăturile perdelei: în atelier nu mai era decât. străinul cu voce răguşită: un tip înalt, negricios, dar asta poate şi din cauza uniformei negre de comisar. Comisarul se duse la fereastră, privi în stradă, apoi se reîntoarse la sofa şi se aşează; se săltă de parcă ar fi vrut să-i încerce ţelurile. „De ce o fi rămas ăsta aici”?

Trecu mai bine de un sfert de oră până sosi Ana. IEra roşie la faţă, alergase.

— Domnul Marcian? întrebă gâfâind.

— S-a dus să cheme pe cineva… Sper că nu mă laşi să beau singur.

— Eu nu beau…

Comisarul desfăcu între timp sticla, dopul detună puternic ca o armă. Ana tresări.

— Adu pahare, râse comisarul, dar nu aşteptă ca Ana să plece după pahare; duse sticla la gură şi începu să bea.

Din ascunzătoare, Toma văzu cum lichidul spumos i se scurge de pe bărbie pe uniformă, pe podea.

— Bună-i şi ţi se suie la cap. Bea şi tu, şi ai să vezi totul în roz. Întinse sticla. Ana refuză. Poate ţi-e scârbă să bei după mine?

— Nu, dar eu nu beau.

— Bea, dacă-ţi spun!… Porni spre Ana. Ea se retrase,

se lovi de chiuvetă, apoi vru să se ducă spre uşă, dar comisarul îi tăie calea.

— Doar nu vrei să fugi?!… Nu te teme, Marcian nu se mai întoarce… Nu vezi, sunt comisar… Văzând că Ana se fereşte şi după aceste argumente, puse sticla jos şi începu să-şi descheie nasturii uniformei. Sau poate ţi-e teamă de uniformă?… Aruncă uniforma pe sofa. Ei, pisicuţă, şi acum te temi?

Toma trase perdeaua. Inelele pe care aluneca perdeaua sunară metalic şi comisarul se întoarse brusc. Era atât de speriat, încât rămase cu gura căscată. Toma făcu un pas spre el, comisarul se retrase grăbit până la perete. Toma luă uniforma de pe sofa şi porni spre comisar. Acesta fugi în celălalt colţ al atelierului. Lângă fereastră, lui Toma îi veni o idee; deschise geamurile şi aruncă uniforma în stradă. Comisarul se repezi la uşă şi ieşi pe coridor. Se auzi cum se împiedică de ceva, cum cade şi cum se prăbuşeşte pe scări.

Ana chicoti cu voce străină; tremura încă. Toma se aplecă pe fereastră, se uită după comisar, apoi se întoarse spre Ana. Ea se apropie de el, cuminte şi întrebă cu voce stinsă:

— Şi acum?

— Şi acum serbăm vernisajul… Pune discul…

Capitolul X

În primele două zile nu-i vizitară expoziţia mai mult de o sută cincizeci-două sute de persoane. În perioada când îşi pregătea desenele, Toma îşi închipuia că încă la vernisaj o să apară Petre Mănescu, maestrul, şi o să-l felicite, apoi toate ziarele vor scrie numai despre el. E drept, „Gândul liber” îl anunţă şi a doua zi, specificând din nou că este vorba de „prima expoziţie muncitorească”.

A treia zi dimineaţă, pe când cerceta ziarele, Toma descoperi un articol împotriva lui în „Porunca vremii”. Nu se vorbea acolo despre desenele lui, ci despre un farsor care în plin centrul Bucureştiului face demonstraţii bolşevice. Spre prânz apăru şi Bercescu. Îi spuse:

— Ei, acum trebuie să fim cu ochii în patru. După

masă or să vină câţiva vizitatori de la Griviţa. Or să rămână mai multă vreme aici, ca să-ţi păzească expoziţia.

— Dar ce, e în pericol?

— N-ai citit „Porunca vremii”?

— Ba da. Prefer să fiu înjurat. Înseamnă că sunt furioşi.

— Asta da. Dar aici e vorba despre altceva.

Acest „altceva” se petrecu mult mai devreme de

137

cât se aşteptase Bercescu. Încă înainte de a veni vizitatorii de la Griviţa, sosiră vreo douăzeci de tineri

10 – Terra di Siena cu un autocamion şi intrară sub poartă. La un semnal, dat de unul care rămăsese în camion, se năpustiră asupra desenelor şi le rupseră în bucăţi. Toma nici n-avu timp să se dezmeticească. Vru să intervină, dar cineva îl lovi cu un baston în cap de-şi pierdu cunoştinţa. A doua zi, „Gândul liber” publică o fotografie a expoziţiei devastate. În acelaşi număr, un articol de fond, care vorbea despre activitatea huliganilor, despre rugurile de cărţi şi despre vandalismul frăţiilor de cruce, pomenea şi numele lui. Ziarele au fost confiscate şi, după câteva zile, o decizie a ministerului artelor şi informaţiilor anunţă interzicerea ziarului, invocându-se nişte articole din legea presei.

Noaptea următoare, Toma îl căută pe Bercescu la „Modern”. Acesta îl lăsă să se aşeze la masa lui, continuă să mănânce, apoi, când se convinse; a nu poate fi auzit de nimeni, îi şopti:

— Noi nu mai trebuie să ne întâlnim. Niciodată…

— Înţeleg. Dar vreau să fac şi eu ceva…

— Gândeşte-te bine. Poate fi periculos.

— M-am gândit.

— Bine… Te duci marţi la douăsprezece în Cişmigiu, la banca şomerilor. Acolo o să stea cineva cu o tablă de şah pe genunchi. Îl întrebi: „Căutaţi un partener”? El îţi va răspunde: „Da, unul care joacă numai cu negrele”. Dacă-ţi răspunde aşa, te aşezi şi joci o partidă cu el. O să-ţi comunice ce ai de făcut. Acum du-te.

Toma se ridică de la masă şi plecă, fără să salute.

2

Marţi la douăsprezece fără câteva minute, Toma ocoli de câteva ori banca şomerilor, dar nu văzu niciun individ cu tablă de şah pe genunchi. Se aşeză lângă un bătrânel cu faţa roşcată, care era adâncit în citirea micii publicităţi din ultimele pagini ale „Universului”. Individul părea mai degrabă pensionar decât şomer. Sub braţul drept ţinea strâns o servietă din piele de porc, veche, cu încuietoarele căzute. Se vedea cât de colo că prezenţa lui Toma îl deranja. Mai citi un timp, apoi se ridică şi se aşeză pe o bancă alăturată, la umbră. Era chiar bine că plecase. Toma cercetă atent toate drumurile care duceau spre banca unde stătea, dar nu descoperi niciun individ care să fi avut o tablă de şah la el. Clopotele catedralei sfântul Iosif bătură de douăsprezece ori. Toma mai privi aleile din faţă, dar nu-l descoperi pe omul pe care îl aştepta. Nu se apropia decât o bonă cu două fetiţe grase, gemene. Tocmai se gândea cum să ia din nou legătura cu Bercescu, să lămurească lucrurile. Iată însă că bătrânul de pe banca alăturată scoase deodată din servietă o cutie de şah. O puse pe genunchi şi continuă să citească ziarul. Toma se apropie de el:

— Căutaţi un partener?

Bătrânelul îl cercetă îndelung.

— Da, dar unul care joacă numai cu negrele…

— Îmi place să joc cu negrele, spuse Voican. Şi-adăugă, în timp ce îşi aşeză figurile: Mă numesc Toma.

— Nu mă interesează numele partenerilor… Asta nu e rău să înveţe un jucător de şah. Ai mai făcut de pază?

— Da.

— Unde?

— Nu-mi mai aduc aminte. Dumneata începi. Bătrânul împinse înainte pionul din faţa reginei… Aşa, Nimzovici…

— Joi la şapte te duci în strada Cantemir… Colţ cu Porumbeilor… Răspunzi corect la deschidere. Dacă vezi ceva suspect, fluieri de două ori. Asta e tot. La şapte şi

douăzeci te retragi… împinse pionul din faţa nebunului de pe negru.

10*

139

— Continuare Nimzovici… mormăi Toma. Corect…

— Eu nu joc decât corect. Dacă îţi place să joci, mă găseşti în fiecare marţi la aceeaşi oră… Toma răspunse şi el corect la mutarea bătrânului. Acesta stătu o clipă pe gânduri, apoi începu să adune figurile. Văd că răspunzi exact la deschiderea Nimzovici… înseamnă remiză… Păcat că pierdem timpul. Puse tabla în servietă şi se ridică în picioare. Mi-a părut bine, domnule…

Toma îl urmări până se pierdu în spatele boschetelor.

Joi, când Toma se instală la locul fixat, ploua. Ploua încet, mărunt, insistent. Toma nu avea pardesiu; îşi ridică gulerul hainei şi se postă sub streaşina mică a staţiei de tramvai. Părul i se lipise pe frunte şi şiroaiele de apă de pe faţă i se prelingeau încet sub guler, pe piept.

„Poate şi-au contramandat acţiunea pe un timp ca ăsta şi eu stau degeaba". Tramvaiele se opreau zgomotos în staţie. Sosi primul tramvai, dar cei doi nu urcară în vagon. Unul dintre ei se apropie de Toma şi-i ceru foc. Toma se scotoci după chibrituri şi în acest timp se apropie şi celălalt:

— Asta e strada Cantemir?

— Da, răspunse Toma, fără cea mai mică suspiciune. Cel care îi ceruse foc îl prinse de mână:

— Ce cauţi aici?

Toma zâmbi:

— Nu vedeţi? Prind fluturi…

Individul întoarse reverul raglanului şi-i arătă insigna rotundă, galbenă, a poliţiei.

— Ce cauţi aici?

— Aştept să treacă ploaia. Brusc se smulse din strânsoarea detectivului şi-şi vârî două degete în gură: fluieră lung de două ori.

Cei doi se năpustiră asupra lui şi Toma văzu cum din porţile caselor, din jur, apărură o mulţime de poliţişti.

În dubă îi păru rău că nu bănuise prezenţa poliţiştilor prin apropiere. Pe cei doi detectivi îi văzuse de câteva ori în uşa tutungeriei, dar era convins că aceştia aşteptau să se oprească ploaia.

La siguranţă fu împins într-un birou gol, cu ferestrele zăbrelite şi cu mobilier sărăcăcios. În afară de biroul masiv de stejar se aflau un scaun şi, lipită de perete, o bancă lungă, vopsită cenuşiu. După vreo două ore primi un vizitator: un domn distins, cu ochelari cu ramă de aur, care se aşează pe bancă şi scoase din servietă o carte groasă şi începu să citească. Mai întâi, Toma era convins că omul fusese introdus să-l observe şi numai când un poliţist gras intră în birou să-i vadă, se convinse că nu era aşa. Poliţistul se uită cercetător la individul cu ochelari, apoi îl bătu prieteneşte pe umăr:

— Ooo, ce plăcere, domnule avocat… Iar la noi?

— Cred că e vorba de o greşeală…

— Foarte rar greşim de două ori, domnule avocat… Sau mai bine zis a doua oară nu mai greşim… Se întoarse spre Toma: Şi tu, puştiule?

Toma ridică din umeri.

— De ce ai fost adus aici?

— Nu ştiu.

— O să-ţi aduci aminte la anchetă.

Pentru anchetă, Toma urcă două etaje şi intră într-un birou elegant, plin cu covoare. Se miră că nu-i era teamă.

Anchetatorul era un bărbat tânăr, frumos, semăna puţin cu actorul italian Amedeo Nazzari. Îl servi pe Toma cu o ţigară.

— Am impresia că dumneata eşti pentru prima oară aici.

— Da, domnule.

— O să-ţi punem câteva întrebări. Îşi aprinse încet, tacticos, ţigara şi lui Tomai se păru că a făcut asta numai ca să câştige timp. Înainte de anchetă vreau să-ţi dau câteva sfaturi: să răspunzi cinstit, corect şi exact. E în interesul tău. O să vină îndată stenografa. Orice ai ascunde, gândeşte-te că vom putea descoperi şi cu asta îţi

agravezi numai situaţia. Ar fi păcat de dumneata, eşti tânăr. Apăsă pe butonul unei sonerii şi din camera alăturată apăru o fată tânără, înaltă, cu părul tuns şi lins. Era frumoasă. Purta o rochie scurtă, până la genunchi. Se aşeză la o măsuţă mică de lângă perete şi puse pe masă o mulţime de creioane ascuţite. Anchetatorul se aşeză pe birou:

— Numele?

— Toma Voican.

— Profesia?

— Pictor.

— Pictor?... Poate eşti chiar cel cu expoziţia aceea comunistă.

— Nu. Am avut o singură expoziţie organizată sub o poartă pe şoseaua Iancului, în Pantelimon... A fost devastată de legionari.

— Te rog! Nu mai fă comentarii... Răspunzi la întrebări şi asta e tot. Ce ai căutat în strada Cantemir?

— Am avut o întâlnire...

— Deci nu cum ai declarat prima oară: că ai prins fluturi.

— Nu.

— Şi cu cine ai avut întâlnire?

— Cu Ana Barbu.

— Cine este Ana Barbu?

— O angajată a pictorului Marcian. Strada Timiş 2.

Anchetatorul ridică receptorul şi formă un număr din două cifre:

— Alo, Pascule. Ascultă, Pascule, controlaţi dacă în strada Timiş 2 există o Ana Barbu. Dacă da, vedeţi dacă a avut o întâlnire ieri la şapte în staţia Cantemir... îţi mulţumesc. Puse receptorul în furcă şi-i spuse lui Toma: sper că nu facem o deplasare degeaba.

— Nu, domnule.

— Din partea cui ai avut misiunea să dai semnal comuniştilor care au împărţit manifeste la Tricotex?

— V-am spus: am avut o întâlnire.

— Atunci de ce ai fluierat?

— Pentru că la început am crezut că am fost atacat de doi indivizi. Strada era goală, puteam să fiu bănuit fără martori. Am vrut să se adune lumea.

— S-au legitimat înainte de a fi fluierat.

— Nu s-au legitimat.

— Ţi-au arătat insigna poliţiei.

— Nu cunosc insigna poliţiei.

— Ştii că din cauza ta ne-au scăpat o serie de oameni. Va trebui să ne spui numele lor.

— Numele cui?

— Aici eu întreb! Numele celor care au luat parte la acţiunea Tricotex.

— Nu ştiu nici despre ce acţiune este vorba şi nici despre oamenii care au făcut parte din această acţiune. Nu ştiu nici de existenţa Tricotexului. Eu sunt numai de câteva luni în Bucureşti.

Anchetatorul se duse la uşa care dădea în încăperea alăturată şi făcu un semn. Fură introduşi în birou patru oameni. Al doilea era bătrânul cu care Toma se întâlnise în parc.

— Îi cunoşti?

Toma se uită lung la toţi patru, apoi clătină din cap.

— Acum îi văd pentru prima oară.

— Gândeşte-te bine. Acesta e Tomovici, maistru la Tricotex.

— V-am spus că până azi nu ştiam de existenţa fabricii Tricotex…

Anchetatorul făcu semn gardianului care-i scoase pe cei patru deţinuţi. Când uşa se închise în urma lor, anchetatorul se adresă din nou lui Toma:

— E prima şi ultima oară când vorbim politicos cu dumneata. Sper că eşti inteligent şi vei face mărturisiri complete. Pentru că mărturisiri vei face în orice caz.

— Vă mulţumesc pentru sfat, domnule… Cred despre mine că sunt inteligent, aşa că vă răspund cu dragă inimă la tot ceea ce ştiu…

— Spune numele oamenilor care au participat la acţiunea Tricotex…

— Din păcate, între ceea ce ştiu eu şi ceea ce vă interesează pe dumneavoastră este o prăpastie…

— Din păcate, tinere, dovedeşti că nu eşti inteligent… Apăsă din nou pe butonul soneriei. Intră un vlăjgan înalt, cu ochii mari, visători. Deşi era îmbrăcat în civil salută milităreşte.

— Ordonaţi, domnule căpitan!

— Îl iei pe dumnealui şi-i ceri să-ţi spună numele celor care au participat la acţiunea Tricotex. Ca şi când în clipa aceea i-ar fi trecut un gând prin minte, se întoarse spre Toma:

— Sper că numele omului dumitale de legătură ni-l poţi spune?

— Nu ştiu despre ce om de legătură e vorba…

— Vezi, se adresă individului cu ochi visători, e încăpăţânat… Poate îl lămureşti dumneata…

— Am să-l lămuresc, să trăiţi! îl luă pe Toma de braţ şi-l scoase din birou.

Pe coridorul întunecat, cu ferestrele prevăzute cu plasă de sârmă, Toma se cutremură. Ăsta o să-l bată. Coborând nişte scări tot atât de întunecate ca şi coridorul, un individ îmbrăcat în uniformă neagră îl prinse pe Toma de umăr:

— O, ce întâlnire neaşteptată… Mai repede decât mi-aş fi închipuit.

Era comisarul căruia Toma îi zvârlise uniforma în stradă. Se adresă însoţitorului lui Toma:

— La anchetă?

— Da, să trăiţi!

— Dacă o să am timp, am să viu şi eu… Vreau să-mi răspundă şi mie la nişte întrebări.

Coborând scările spre o încăpere din subsol, Toma hotărî să tacă. Să tacă cu încăpăţânare.

Fu introdus într-o cameră mică, fără mobile.

— Ascultă, domnule Voican. Dumneata eşti tânăr… Nu poţi scăpa de aici decât dacă faci mărturisiri. Asta e singura soluţie… Vreme multă pentru anchetă nu avem. Îţi las răgaz jumătate de oră. Domnul căpitan Sandu este un

om drept. Poate ai fost ademenit, indus în eroare… Ajutând statul să-l lichideze pe duşman, ai putea să scapi numai cu închisoare… Gândeşte-te bine la asta. Acum e şapte şi zece… Am să revin la şapte şi patruzeci…

Rămas singur, Toma cercetă încăperea. Nu era mai mare de doi pe trei metri, n-avea nicio fereastră, nicio ieşire, în afară de uşa pe care fusese introdus. Voia să se gândească la Ana, dar nu reuşi să se concentreze.

Fix la şapte şi patruzeci, individul cu ochi visători reveni însoţit de un subofiţer. Subofiţerul ţinea în mână o vână de bou.

— Te-ai gândit, domnule Voican?… Cine era legătura dumitale pe linie de partid?

Toma răspunse, fără să se gândească:

— N-am nicio legătură pe linie de partid.

Anchetatorul îl plesni cu dosul palmei şi imediat, înainte să-şi fi putut restabili echilibrul, subofiţerul îl croi cu vâna de bou peste faţă. Toma se răsuci pe călcâie şi nu mai simţi celelalte lovituri. Prima îl arse ca un fier roşu. Un firicel de sânge i se prelinse din ochi, dar durerea o simţi la sprâncene, unde îl atinsese capătul vinei. Subofiţerul îl lovi cu bocancul în coaste şi Toma se chirci pe ciment. Îşi pierdu cunoştinţa.

Când se trezi, era ud leoacă şi stătea tot pe ciment. Nu deschise ochii, rămase nemişcat. Auzi vocea individului cu ochi visători:

— Ai grijă, mă, mortul nu poate face declaraţii…

— Cred că l-am lovit în dreptul inimii.

Turnă încă o găleată de apă şi Toma se scutură ca de frig.

— Îşi revine…

Anchetatorul se lăsă pe vine şi luă capul lui Toma în palme.

— Cine e legătura dumitale pe linie de partid?

Mecanic, Toma răspunse ea şi prima dată:

— N-am nicio legătură pe linie de partid.

Subofiţerul îl călcă pe fluierul piciorului, se săltă şi durerea îl fulgeră pe Toma la creier. N-avea destulă putere

să ţipe. Îşi lăsă numai capul pe podea. Cimentul rece îi alină durerea de la frunte. Vru să rămână întins, dar subofiţerul îl ridică şi-l lovi cu pumnul în faţă.

Ana tremura din tot corpul când intră în biroul anchetatorului. Acesta o poftise să se aşeze, dar ea, încăpăţânată, rămăsese în picioare.

— Îl cunoşti pe Toma Voican?

— Da.

— Ai avut ieri seară o întâlnire cu el?

— Da.

— Unde?

— În strada Cantemir, în staţia de tramvai.

— La ce oră?

— La şapte şi jumătate.

— Şi de ce nu te-ai dus?

— Pentru că a plouat.

— De ce voiaţi să vă întâlniţi?

Ana ridică din umeri.

— Înţeleg… îţi face curte?

Ana iar nu-i răspunse.

— Cred că-ţi dai seama că nu era vorba de asta… El e pictor şi dumneata servitoare… Ştiai că-i comunist?

— Nu. ştiu ce-i aia…

— Nu ţi-a vorbit niciodată de politică?

— Nu.

— Şi nu ţi-a cerut niciodată nimic?

— Ba da. Mi-a cerut să-mi tai părul…

Anchetatorul zâmbi:

— Dumneata locuieşti în atelierul domnului Marcian… Şi Toma Voican a locuit acolo. După declaraţiile dumitale făcute în atelier comisarului Pascu reiese că vă întâlneaţi totdeauna acolo…

— Da.

— Atunci de ce v-aţi dat întâlnire tocmai în staţia de tramvai din strada Cantemir?

— Aşa ne întâlneam noi totdeauna, când ne întâlneam în oraş.

— Dar de ce la periferia oraşului?

— Aşa voia el… Şi când picta, picta numai la periferia oraşului…

— Sau poate îi era ruşine să se arate în public cu dumneata.

— Nu.

— Şi totdeauna în staţia Cantemir v-aţi întâlnit?

— Nu. Ultima oară în Bucureştii Noi. Lângă filatura „Dacia”…

Comisarul tresări:

— Lângă filatura „Dacia”?

Schimbă tonul şi deveni mieros:

— Înseamnă că vă iubiţi într-adevăr… Şi când v-aţi întâlnit în Bucureştii Noi?

— Cu vreo două săptămâni în urmă…

— Tot seara? Desigur, dumneata ziua eşti ocupată… Tot în jurul orei şapte, aşa-i?

— Da, la şapte şi jumătate…

Anchetatorul răsfoi o agendă:

— Era într-o vineri seară?

— Da, da… Vineri seară… îmi amintesc precis… Cu o zi înainte făcusem curăţenie generală… Şi asta se întâmplă totdeauna joi…

— Mulţumesc, domnişoară… Eşti liberă… Te însoţeşte gardianul până la poartă.

În stradă, Anei îi păru rău că uitase să întrebe de soarta lui Toma. Hotărî să rămână în faţa clădirii până la plecarea comisarului care o anchetase.

Santinela de la poartă o gonise de câteva ori, dar ea se încăpăţână: traversă strada, reveni iar, cu ochii tot timpul aţintiţi asupra porţii. Pe la patru după masă apăru comisarul care o trimisese să cumpere şampanie. Se lipi de zid, ca şi cum ar fi vrut să se ascundă, apoi când văzu că acesta se instalează în limuzina care staţiona în faţa clădirii, fugi la el:

— Vreau să vă întreb ceva, domnule comisar…

Comisarul căscă ochii mari, apoi îi făcu semn să urce în maşină. Ana se ghemui între perne, înspăimântată.

— Nu ştiţi ce se întâmplă cu Toma? Era convinsă că

toate câte li se întâmplă se datorează faptului că atunci Toma aruncase uniforma în stradă.

— Ştiţi că a doua zi a vrut să vă caute, să vă ceară iertare… Nu ştia unde să vă găsească…

— Ei, acum m-a găsit… Dar o să treacă ani până ne vom întâlni.

— Cum adică ani?

— Va fi condamnat… Nu ştiai că-i comunist?

— Nu ştiam nimic… Dar ce-a făcut?

— Nu vrea să mărturisească…

— Şi dacă ar mărturisi?

— Atunci ar scăpa mult mai ieftin…

— Nu ştiţi cum s-ar putea să vorbesc cu el?… Comisarul se gândi o clipă, zâmbi, apoi îşi mângâie bărbia aspră.

— Să încercăm să dăm un telefon… Vino la mine acasă…

— Nu, izbucni Ana. Opriţi maşina!… Opriţi că ţip!

Comisarul făcu semn şoferului să oprească. Ana, mirată, aşteptă ca maşina să oprească lângă bordura trotuarului, apoi repede deschise portiera. Stătu o clipă nemişcată, pe urmă închise portiera şi rămase în maşină. Comisarul zâmbi şi porunci şoferului să continue drumul.

*

— Tâmpito! De ce n-ai spus că eşti fată?

Ana privi în gol. Liniile întrerupte ale parchetului păreau că se mişcă.

— Aţi spus că daţi telefon. Comisarul ridică receptorul.

4

Individul cu ochi mari visători raportă comisarului care l-a anchetat pe Toma.

— Am făcut tot posibilul, domnule căpitan.

— Nici măcar un singur nume?

— Nimic, domnule căpitan.

— Trebuie insistat.

— Nu se poate, domnule căpitan… Cea mai mică insistenţă l-ar amuţi pentru totdeauna.

— Totuşi trebuie făcut ceva. E al doilea caz, domnul ministru e fiert... Spune că suntem neputincioşi, că cei de la ambasada germană vor raporta că garda nu e în stare nici măcar să asigure liniştea internă... Că la noi comuniştii mişună pe toate străzile!...

Sună telefonul. Căpitanul ridică receptorul.

— Cine?... A, tu eşti, Gigi?... Nu înţeleg?... Fata pe care am cercetat-o noi... Ea l-ar putea convinge să vorbească?... Nu se poate... Ştii foarte bine că în timpul anchetei e imposibil... Dacă aude cineva?... Stai o clipă! îl întrebă pe individul cu ochi visători: E în stare să stea de vorbă cu cineva?...

Individul cu ochi visători clătină din cap.

— Cred că va trebui să se odihnească câteva zile... M-a enervat cu încăpăţânarea lui. Adăugă ca o scuză: Aţi spus să insist...

— Bine, eşti liber... Apoi în receptor: Peste câteva zile, Gigi...

Închise telefonul şi formă un alt număr:

— Alo... Cu cabinetul domnului ministru... Spuneţi că e Gavriliu de la biroul special... Mulţumesc... Alo, domnul ministru?... Să trăiţi, aici Gavriliu. Nu, domnule ministru... încă nimic... Cred că încă două sau trei zile va trebui să aşteptăm... Nu e cu totul imposibil... N-a scos niciun cuvânt... Am înţeles, domnule ministru!... Suntem idioţi... Am înţeles... Vă rog... Da, desigur, am înţeles... Lăsaţi pe noi, domnule ministru... Pedeapsă exemplară... întocmim un dosar. Da, da, ca şi cum ar fi mărturisit... înţeleg... Desigur chem şi presa... încă în cursul zilei de azi... Să trăiţi, domnule ministru.

Toma se trezi în celulă. Nu-şi mai dădea seama dacă-l doare ceva sau dacă e numai obosit. Peretele din faţă, tencuit proaspăt, avea ceva uniform şi odihnitor în el. Câteodată i se părea foarte îndepărtat, altă dată i se părea că-i numai la o palmă de el. Închise pleoapele şi se gândi ce ochi frumoşi a avut omul care l-a bătut. Mari şi senini. De câteva ori s-a văzut oglindit în ei. I-ar putea desena oricând. Ce bine a fost că a leşinat atunci când l-a călcat

pe degete. Poate că n-ar fi rezistat. De fapt n-ar fi avut multe de spus. Doar atât, că îl cunoaşte pe pensionarul acela cu tăbile de şah. Sau că a avut legături din astea şi cu Bercescu.

Deschise ochii şi-şi privi mâinile: oare o să mai pot picta vreodată? Degetele îi erau umflate; inelarul părea că atârnă numai de o pieliţă… Cum a şi spus odată Mănescu: Luchian a pictat cu mâinile paralizate…

Auzi zgomot prin apropiere, parcă cineva ar fi deschis uşa, dar nu socoti că merită să facă un efort, ca să se uite într-acolo. Cel care a intrat purta uniformă neagră. Nu ridică privirile. Comisarul se lăsă pe vine. Avea faţa brăzdată, obosită.

— Domnule Voican, m-auzi?

Toma clătină din cap.

— Am adus hârtie şi toc… Dar dacă vrei, poţi să-mi dictezi… Mai ai exact o oră. Încăpăţânarea asta nu-ţi ajută la nimic. Numai o declaraţie detailată te mai poate salva. Nu trebuie să scrii mult… Spui numele oamenilor pe care i-ai cunoscut şi asta e tot… Dacă vrei, pot rămâne aici să te ajut…

— Prefer să rămân singur.

— Cum doreşti, domnule Voican…

Rămas singur, Toma se chinui să se târască până la masă. Se aşează şi privi hârtiile, tocul, călimara. De câte ori nu visase să stea singur în faţa colilor albe. Ar fi fost mai bucuros dacă anchetatorul i-ar fi adus un capăt de cărbune. Din curte auzi tropăit de paşi. Se târî până la fereastră şi privi zidul de cărămidă roşie. În faţa zidului stătea un om mai în vârstă cu o cămaşă albă, pătată. Avea mâinile legate la spate. Părea obosit. De undeva de sub zidul unde stătea Toma se auziră câteva comenzi, zdrăngănit de arme, apoi o rafală. Omul din faţa zidului se înălţă în vârful picioarelor, rămase o clipă aşa, apoi se îndoi de mijloc. Căzu cu faţa spre pământ. Era ciudat, nici acum nu se temea. Avea convingerea că l-au adus aici, să-l sperie. Şi chiar dacă n-ar fi aşa… Se vedea rezemat de zidul de cărămidă roşie, avea chiar senzaţia că pipăie

cărămizile. Acum dimineaţa soarele nu bătea încă pe zid. Probabil e rece. Şi e foarte plăcut să stai rezemat de un zid rece. Se duse din nou la masă şi se aşează în faţa hârtiilor.

EPILOG

Pe Toma Voican nu l-am cunoscut personal. Mi-au povestit despre el un crescător de iepuri din Oradea pe numele Adam, un pictor de firme orb, din Orşova, mama lui Toma, Livia Voican, o femeie în vârstă, slabă, cu foarte, foarte multe riduri şi de activistă de partid din Bacău, Ana Bogdan. Ani cercetat de asemenea arhiva rămasă de la siguranţă. Am găsit două file tip, cu titulatura tipărită: DECLARAŢIE. Pe una era desenat cu cerneală un autoportret neiscălit. Un Toma Voii an surâzător, cu ochi mari, senini sau poate miraţi. Mi se pare mai mult miraţi. Pe cealaltă filă era o scrisoare neadresată. Poate şi-a scris-o lui. O transcriu:

„Probabil, foarte curând o să fiu dus şi eu la zidul de cărămidă roşie. Nu ştiu dacă mi-e teamă. E atât de neverosimil că am să mor, încât n-o pot realiza. Am 20 de ani şi încă n-am văzut marea şi n-am ajuns nici măcar la înţelepciunea de a sta de vorbă cu stelele. Am convingerea că nu peste mult timp viaţa va fi frumoasă. Oamenii vor avea curajul să se privească în ochi şi vor zâmbi fiecărui răsărit de soare. Îmi pare bine că nu mi-am irosit viaţa degeaba: am pus umărul, la început din instinct, apoi din convingere, alături de umerii acelora care luptă împotriva întunericului. Asta şi ca artist. Ştiu, cuvântul e prea mare, dar îl gândesc sincer, pentru că nu se poate picta pe întuneric. Aş fi vrut foarte mult să pictez!

Dacă la marea frescă ce se va face când România va fi liberă, eu n-am să pot participa, mi-ar face multă plăcere să ştiu că cei care vor trage pentru prima oară o linie cu penelul vor gândi că la această frescă am contribuit şi eu. Am dat-o cu: grund, cu Terra di Siena”.

Coperta de EUGEN MIHĂILESCU

Responsabil de carte: A. Bengescu Tehnoredactor: C. Vulcănescu.

Dat ia cules 10.08.1962. Bun de tipar 06.10.1962.

Tiraj 23.100 broşate, 2060 legate. Hârtie semivelină de 63 g/m². Fi. 840X1080/32. Coli editoriale 8. Coli de tipar 10. Comanda 5916. A. nr. 0619. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 (R).

Tiparul executat sub comanda nr. 20.871, la Combinatul Poligrafic „Casa Senteii", Piaţa Scânteii nr. 1 r Bucureşti – R.P.R.

Lei 3,35

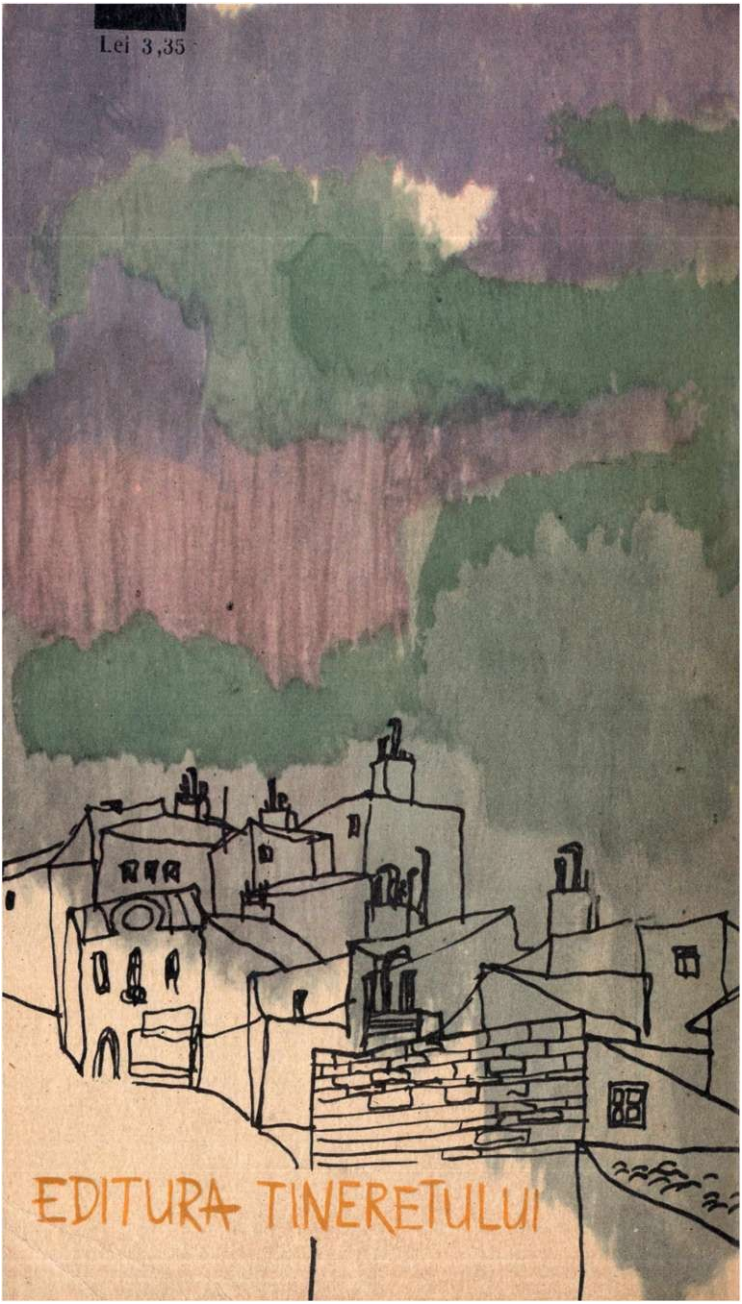

EDITURA TINERETULUI